

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ГОД. XXVI

СЕПТЕМБАР 1905

БРОЈ 9

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА СРБИЈЕ ПЕТРА I

МИТРОПОЛИЈА

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 19 августа 1905 године, на предлог господина председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова, постављен је:

за *Архиепископа београдског и митрополита Србије Господин Димитрије, епископ шабачки.*

ОДВАЈАЊЕ РЕАЛКЕ ОД ДРУГЕ БЕОГРАДСКЕ ГИМНАЗИЈЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 17 августа 1905 године, на предлог господина председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова, а на основу чл. 4. закона о средњим школама, решено је:

да се паралелна одељења друге београдске гимназије уређена наставним планом као реалка издвоје у засебну потпуну средњу школу — *реалку* — у Београду.

ОТВАРАЊЕ ЖЕНСКЕ ЧЕТВОРОРАЗРЕДНЕ ШКОЛЕ У КРУШЕВЦУ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 19 августа 1905 године, на предлог господина председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова, а по саслушању Министарског Савета, решено је:

„Одобрава се г. Живку Белотренићу, трговцу из Крушевца, да може на основу чл. 7. закона о средњим школама отворити у Крушевцу и о своме трошку издржавати непотпуну, четвороразредну Вишу Женску Школу.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 22 августа 1905 године, на предлог господина председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова постављен је:

у реалци: за директора прве класе г. *Сретен Ј. Стојковић*, директор исте класе друге београдске гимназије, по службеној потреби.

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 2 септембра 1905 године, на предлог господина председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова, постављени су:

у Другој Београдској Гимназији: за директора прве класе г. *Стеван Ловчевић*, начелник исте класе министарства просвете и црквених послова, по службеној потреби.

у Пожаревачкој Гимназији: за директора треће класе г. *Милош Динић*, професор исте гимназије.

у реалци: за професоре г.г. *Јосиф Ковачевић*, *Стеван Предић*, *Стеван Сремац*, *Чедомир Петровић*, *Никола Лазић*, *Живојин Јуришић*, *Милутин Драгутиновић*, *Максим Триковић*, *Лазар Т. Влајић*, *Добросав Ковачевић* и *Јован Дравић*, професори друге београдске гимназије, — сви по службеној потреби;

за вишег учитеља друге класе г. *Живко Југовић*, виши учитељ исте класе друге београдске гимназије, по службеној потреби;

за вишег учитеља четврте класе г. *Тјешмир Старчевић*, виши учитељ исте класе друге београдске гимназије, по службеној потреби;

за сунлените г.г. *Бошко Бошковић*, сунлент друге београдске гимназије, по службеној потреби; и *Драгутин Дерок*, свршени ученик филозофског факултета.

у Првој Београдској Гимназији: за професора г. д-р *Тихомир Р. Борђевић*, професор алексиначке учитељске школе, по службеној потреби; и

за сунлента г. *Миодраг Ристић*, сунленат пожаревачке гимназије, по молби.

у Другој Београдској Гимназији: за професоре г.г. *Ђока Анђелковић*, *Никола Врсаловић*, и *Милорад Павловић*, професори прве београдске гимназије, по службеној потреби; д-р *Милан Шевић*, професор нишке гимназије, по молби; д-р *Мита Лукић*, професор треће београдске гимназије по службеној потреби; *Стеван Маринковић*, професор крушевачке гимназије, по молби; и *Јеремија Живановић*, професор зајечарске гимназије, по службеној потреби;

за сунлените г.г. *Радојко Деметровић* сунленат треће београдске гимназије и *Велимир Рајић*, сунленат прве београдске гимназије, — обојица по службеној потреби; и *Милорад Полић*, свршени ученик филозофског факултета.

у Трећој Београдској Гимназији: за професора г. *Момчило Иванић*, професор прве београдске гимназије, по службеној потреби;

у Зајечарској Гимназији: за професора г. *Ђура Милић*, професор крушевачке гимназије, по службеној потреби; и

за суплента г. *Александар Стојићевић*, супленат пиротске гимназије, по службеној потреби;

у Крагујевачкој Гимназији: за професоре г.г. *Иван Ј. Дамњановић*, управитељ и професор више женске школе у Крагујевцу, и *Милун Иброван*, професор Богословије Св. Саве, — обојица по службеној потреби.

у Нишкој Гимназији: за суплента г. *Сотир Нејић*, супленат јагодинске гимназије, по молби.

у Пожаревачкој Гимназији: за професора г. *Стеван Станојевић*, професор прве београдске гимназије, по службеној потреби; и

за суплента г. *Никола Поповић*, супленат смедеревске гимназије, по службеној потреби.

у Ваљевској Гимназији: за професора г. *Петар Велимировић*, професор прве београдске гимназије, по службеној потреби;

у Врањској Гимназији: за професора г. *Коста Николић*, професор алексиначке учитељске школе, по службеној потреби;

у Крушевачкој Гимназији: за професоре г.г. *Петар Петровић*, професор лесковачке гимназије; *Јован Јовановић*, професор чачанске гимназије, и *Павле Мајзнер*, професор врањске гимназије, — сва тројица по службеној потреби.

у Чачанској Гимназији: за професора г. *Драгутин Јанковић*, професор ваљевске гимназије, по службеној потреби.

у Пиротској Гимназији: за професоре г.г. *Велимир Вукићевић*, професор јагодинске учитељске школе; *Срећко Милетић*, професор прве београдске гимназије; и *Светозар Томић*, професор прве београдске гимназије, — сви по службеној потреби;

у Јагодинској Гимназији: за професора г. *Јован Ђаковић*, професор прве београдске гимназије, по службеној потреби;

у Лесковачкој Гимназији: за професора г. *Војин Х. Поповић*, професор пиротске гимназије, по службеној потреби; и

у Смедеревској Гимназији: за професора г. *Љубомир М. Стевановић*, професор прве београдске гимназије, по службеној потреби.

БОГОСЛОВИЈА СВ. САВЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 2 септембра 1905 године, на предлог господина председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова, постављени су:

у Богословији Св. Саве: за професоре г.г. *Миливоје Поповић*, професор крушевачке гимназије, и *Владимир Петковић*, професор крагујевачке гимназије, — обојица по службеној потреби.

WWW.UNIBL.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

МУШКА УЧИТЕЉСКА ШКОЛА У ЈАГОДИНИ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 2 септембра 1905 године, на предлог господина председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова, постављен је:

у **Мушкој Учитељској Школи у Јагодини**: за суплента г. *Милан А. Тодоровић*, суплент зајечарске гимназије, по молби.

ВИШЕ ЖЕНСКЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 2 септембра 1905 године, на предлог господина председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова, постављени су:

у **Вишој Женској Школи у Београду**: за професора г. *Драгољуб П. Поповић*, професор прве београдске гимназије, по службеној потреби;

у **Вишој Женској Школи у Крагујевцу**: за управитеља и професора г. *Милан Зарић*, професор богословије Св. Саве; и

за професоре г.г. *Софроније Симић*, професор крагујевачке гимназије, по службеној потреби; и *Милан Ј. Димитријевић*, професор пожаревачке гимназије, по молби.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПЕНЗИОНОВАЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 2 септембра 1905 године, на предлог господина председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова, а по саслушању Министарског Савета, одлучено је:

да се г.г. *Михаило Банић*, директор прве класе пожаревачке гимназије, *Димитрије С. Јовановић*, професор крагујевачке гимназије, и *Живојин Јаникијевић*, професор Више Женске Школе у Крагујевцу, на основу чл. 69. закона о чиновницима грађанског реда, ставе у стање покоја с пензијом, која им припада по годинама службе.

РАСПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Директорима средњих школа

Дознао сам да на разредним и приватним испитима оцене успеха учениковог даје предметни наставник у споразуму са разредним старешином и само у случају њихова неслагања одлучује разредно веће. И ако се до сада тако радило, такав поступак не одговара духу закона, нити праведљивом оцењивању успеха.

Истина свођење годишњих оцена на тај начин прописано је чл. 87. зак. о средњим школама, али само за редовне ученике, дакле у случају: кад су и разредни старешина и предметни наставници целе школске године предавали, поучавали и проучавали своје ученике те их потпуно и познали, и кад се из три тромесечне оцене изводи годишња оцена.

Са оценом успеха на разредном испиту ствар друкчије стоји. По чл. 38. зак. о средњим школама разредно веће одлучује о полагању испита из појединих предмета, по чл. 86. т. 5. разредно веће одлучује о ученицима који полажу разредни испит, а по тексту чл. 42. по полагању разредног испита, разредно веће одлучује о ученикову преласку или понављању разреда. Из тога је сасвим јасно да и оцене успеха на разредним испитима утврђује разредно веће гласањем а не само предметни наставник и разредни старешина ако се сложе.

Што вреди о разредним испитима у толико више вреди о приватним испитима (чл. 53.), на које долазе ученици често сасвим непознати и разредном старешини и предметном наставнику.

На основу свега овога нашао сам за потребно наредити: да се чланови 38., 42., и 86. т. 5. закона о средњим школама тачно примењују, т. ј. да оцене успеха на разредним и приватним испитима даје разредно веће гласањем свих чланова већа.

Препоручујем Вам да ову моју наредбу саопштите свима наставницима поверене Вам школе и пазите да се она врши.

ПБр. 12401.
10 августа 1905 год.
Београд.

Председник Министарског Савета
Министар
просвете и привених послова,
Љуб. Стојановић с. р.

П Р А В И Л А

ЗА ПЕНЗИОНИ ФОНД НАРОДНОГА ПОЗОРИШТА

У БЕОГРАДУ

Члан 1.

Према чл. 9. а зачеду 2. и 3. закона о Народном Позоришту оснива се пензиони фонд Народног Позоришта у Београду, којим рукује Министар Просвете преко Управитеља Народног Позоришта.

Члан 2.

Фонд тај подизаће се овако:

- а) До сад састављеним новцем за то.
- б) Приређивањем ванредних представа, концерата, балова и дуетрије у Народном Позоришту у свакој сезони редовно.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

- в) Завештањима и добровољним прилозима добротвора, оснивача и помагача овога фонда (Добротвори полажу фонду преко 100— динара, оснивачи од 50— до 100— динара, и помагачи до 50— динара).
- г) Процenтом од плата сталних и редовних чланова Народнoг Позоришта.
- д) Првом месечном платом свих редовних чланова Народнoг Позоришта.
- ђ) Првом месечном повишицом плате свега особља Народнoг Позоришта.
- е) Новчаним казнама од свега особља Народнoг Позоришта.
- ж) Таксом од 20 динара од сваког члана Народнoг Позоришта за свако ступање пред публику где било ван Народнoг Позоришта.
- з) По 3% од целокупног прихода кад глумачка трупа Народнoг Позоришта, укупно или делимично, где било, ван Народнoг Позоришта, представља за свој рачун.
- и) По 6% од сваког хонорара, било проценталног, било утврђеног, кога било госта у Народном Позоришту.
- ј) По 25% од закупне суме за вече, кад би се зграда Народнoг Позоришта уступила коме по одобрењу Министровом.
- к) По 3% од сваког преводилачког хонорара или ауторске тантијеме или откупа дела одсеком или најзад, од сваког иначе хонорара сталног или ванредног, коме год од особља Народнoг Позоришта.
- л) Таксом од 3—10 динара, према величини дела, од свих оних, без разлике, којима би се уступило преписивање рукописа и музикалија из репертоара Народнoг Позоришта.
- љ) Таксом до 150 динара према количини, од свих којима би се позајмило, за извесну потребу, што год од позоришних ствари.

Члан 3.

Стални и редовни чланови улажу по 5% од своје систематичне плате у пензиони фонд. Улози се не враћају.

Члан 4.

Пензија и издржање за живота.

Са навршених најмање десет година улагања у фонд, међу којима најмање пет година сталног чланства, добија стални члан право на пензију, и то 40% од своје систематичне плате, а после са сваком годином по 2.72 процента више тако, да са навршеном тридесет другом годином службе има право на онолику пензију колика му је пуна плата.

Али ма какве плате биле, пензија ни у ком случају не може бити већа од 3.000 динара. (Види ПБр. 10. 542/1905.).

Ако би који стални члан био стављен у пензију на рачун своје плате, Управа Позоришна дужна је полагати пензионом фонду суму његове пензије из позоришне касе.

Кад се коме сталном, ванредно даровитом члану, урачунају године службе проведене у ком другом позоришту, дужан је тај члан за све урачунате године платити ванредни улог по 5% од плате коју добије.

Члан 5.

Члановима који нису стекли право на пензију а онеспособе за представљање, било несрећним случајем вршећи позоришну службу, било у току дугогодишњег глумачког рада у Народном Позоришту, може се одредити из касе 30% од последње њихове плате као издржање.

Члан 6.

Са навршеном 32-ом годином службе долази стални члан по овим правилима у пензију. У том случају ако би то био првак или првакиња у својој струци, и у опште признати одлични глумац или одлична глумица, има право на приход од једне представе, која ће се тада приредити у његову корист.

Ако би који члан желео служити и после навршене 32-ге године, то му се може одобрити или не одобрити према приликама, али даље служење не утиче на повећање пензије.

Иначе према потребама позоришним, према склопу глумачке дружине, Управа, по одобрењу Министровом, може ставити сталног члана који има права на пензију, у пензију и пре навршене 32-ге године.

У таквом случају, према стању онога који треба да дође у пензију, може се пензија заменити сва или од чести и другом којом приличном службом у Народном Позоришту, место представљачке.

Члан 7.

Пензиони фонд Народнога Позоришта у Београду не сме се крпити ни у ком случају, нити на други какав смер употребити.

Члан 8.

Ако доходак од тога фонда не би био довољан за пензију оним члановима, који треба да је добију, онда ће се давати ванредне представе, по члану 2-ом ових правила, да се накрми потребна сума за то у годишњем буџету.

Члан 9.

Пензија за удовице и сирочад.

Кад овај фонд порасте, те доходак његов допусти давање пензије удовицама и сирочади умрлих сталних чланова, Министар просвете и црквених послова, у споразуму са Управитељем Народнога Позоришта, прописаће нарочита правила о тим случајима.

Овим Правилима замењују се Правила од 7 марта 1879 године ПБр. 2987 и 8 маја 1904 године ПБр. 5627.

На основу члана 9. става 4. Закона о Народном Позоришту одобравам ова Правила.

ПБр. 7808

10 јуна 1905 год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова
Ј. М. Жујовић, с. р.

НАУКА И НАСТАВА

РАД У ДРУГОМ РАЗРЕДУ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

ОД

Ј. МИОДРАГОВИЋА

(НАСТАВАК)

3. Рад с неименованим бројевима

Рачунање на очигледним средствима, упознавање с мерама и израчунавање ближих примера из живота само је припрема за ово рачунање са самим бројевима или чистим количинама. Прави појам о броју и јесте чист и потпуно јасан онда, кад се он издвоји (апстрахује) од конкретних предмета, на којима је задобивен. Као што се првобитна престава о кући нашој временом прошири у појам куће, који обухвата безброј појединачних и често врло различних престава о разним кућама, исто тако и престава о појединим бројевима задобивене на појединим и врло различним примерима ваља да се слију у појам о појединим бројевима, који ће бити јасан сам за себе, без свега онога на чему је он задобивен и из чега је изведен. С тога ово и јесте последња фаза и последњи ступањ у појимању количина или стварању појмова о њима.

Безброј је операција, које се могу вршити и извршити на овоме ступњу. Од обичнога бројања напред и натраг па до најтежих, најсложенијих радња рачунских, све се сад може прелазити усмено, без икакве очигледности, и то врло брзо и лако. Управо овде се најбоље и види колико су претходни ступњеви учинили за стварање појмова о појединим количинама. И ако су они учинили своје како ваља, онда је ово права игра, права забава умна, најбоља гимнастика духовна. С тога без ње не сме ни да буде, нити овај ступањ сме изостати ни под каквим изговорима. Јер онај, који би ово пропустио, он би пропустио најбоље средство за духовни развитак деџи. И што ко више

најбоље поклони овоме рачунању, то ће не само више припремити децу за последњи ступањ ове наставе — писмено рачунање, него ће више изоштравати ум децји и за друге радње духовне.

Ни овде не можемо поређати све радње, које треба и које се могу вршити на овоме ступњу, али ћемо поређати барем најглавније; а краткоће ради бројеве ћемо бележити и цифрама.

*

— Број, Адаме, од један па даље! — Даље ти, Алекса! — Даље Антоније! — Даље Атанасије! — Деде ти, Благоје, од сто па натраг! — Продужи ти, Божо! — Даље, Бошко! — Хајде све по десет. Де ти, Бранко! — Хајде све по десет од сто па натраг, Василије! — Хајде све по пет! — Ко може све по двадесет? — Ко може натраг по двадесет? — По тридесет! — Хајде и натраг! — По четрдесет! — По педесет! — Ко може да додаје све по два? — Де ти, Велимире! — Продужи ти, Велиславе! — Даље ти, Вељко! — Ко може то исто натраг! — Даље Владимир! — Даље Владислав! — Даље Витомир! —

— Бројте сваки за себе у памети од сто па натраг!... Бројте све по два до сто!... Хајдете натраг, опет све по два мање!... Ко може све по три? — Почни ти, Војо! — Ко може да настави? — Доста; ко може даље? — Ко може још једанпут све сâм, а да не погрешни нигде? — Де ти, Вујо! — Хајде да покушамо натраг!...

— Гајо, број ти све по два до сто! — Гојко, деде ти натраг! — Грујо, хајде ти све по три до сто! — Де ти, Гргуре натраг! — Ко сад може по четири?... Можемо ли натраг? — Хајде да покушамо!... Добро је. Хајде по пет!...

— Да узимамо све по шест до сто. Почни ти, Дамњане! — Даље, Димитрије! — Хајде, сад натраг! — Ко ће даље! — Доврши ти, Добривоје! — Сад да узимамо све по седам. Почни Добросаве, али полако! — Даље Драгољубе! — Даље Драгославе! — Даље Драгутине! — Хајдете сад натраг, од сто да узимамо по седам!...

— Душане, узимај све по шест! — Ђорђе, узимај ти све по седам! — Хајде сад да узимамо по осам!... Хајде натраг!... Хајдете по девет!... Сад натраг!... Ко може брзо?... Ко може брзо по осам? — Ко може брзо по седам? — Ко може брзо по шест? — По пет? — По четири? — По три? — По два?

— Да узимамо све по једанаест! — Хајдете то исто само да говоримо овако: једанпут једанаест, двапут једанаест, трипут... итд!... (Овде свуда питати: како си нашао? Ученик ће одговорити на пример овако: јер је 5 пута $10 = 50$, и 5 пута $1 = 5$; свега 55). Да узимамо све по дванаест! — Хајде сам овако: једанпут дванаест, двапут

дванаест, трипут итд! — Хајдете све по тринаест! — Сад онако да да казујемо *колико се пута* узме! —

— Колико је двапут по једанаест! — Трипут по једанаест! — Четири пут! — Пет пута! — Шест пута! — Седам пута? — Осам пута? — Девет пута? — Колико је двапут по дванаест? — Четири пута? — Пет пута? — Шест пута? — Седам пута? — Осам пута? Колико је двапут по тринаест? — Трипут по тринаест? — Четири пут? — Пет пута? — Шест пута? — Седам пута? —

— Узимај, Буро, све по четрнаест! — Хајде сад овако: једанпут четрнаест, двапут итд! — Да узимамо по петнаест! — Колико је једанпут петнаест? — Двапут петнаест? — Трипут петнаест? — И тако даље. Хајдете све по шеснаест! — Сад овако: двапут шеснаест, трипут шеснаест, четири пут итд. И овде, свуда питати ученика како је нашао. А он ће увек најпре помножити десетице на јединице.

— Колико је: двапут 14? — Трипут 14? — Четири пут 14? — Пет пута 14? — Шест пута 14? — Седам пута 14? — Колико је двапут по 15? — Трипут по 15? — Четири пут по 15? — Шест пута по 15? — Колико је двапут по шеснаест? — Како си нашао? — Колико је трипут по 16? — Пет пута по 16? — Шест пута по 16? — Како си нашао? —

— Колико је једанпут 12? — Двапут 12? — Трипут 12? — Даље казуј сâм!... Колико је једанпут 13? — Двапут 13? — Даље казуј сâм! — Живко, узимај ти по 14! — Живојин по 15! — Ко може по 16? — Сад ћемо по 17. Најпре овако: 17 и још 17? — И опет 17? — Још 17? — И даље још све по 17! — Хајдете овако: једанпут 17! — Двапут 17! — Трипут 17! — Четири пут 17! — Пет пута? — Шест пута? — Ко може да узима све по 18? — Хајдете сад онако, да казујемо *колико се пута* узме! — Ко може по 19? — Колико је двапут 19? — Како си нашао? — Колико је трипут деветнаест? — Како си нашао? (3 пут $10 = 30$, и трипут $9 = 27$; 30 и 27 јесу 57). Колико је четири пут 19? — Како си нашао? — Колико је пет пута 19? — Како си нашао? —

— Здравко, узимај ти све по 11, и казуј колико пута узмеш и колико изиђе! — Де ти, Илија, тако по 12! — Хајде ти, Иване, по 13! — Игњат по 14! — Јанко по 15! — Јаков по 16! — Јаћим по 17! — Јеремија по 18! — Јован по 19! — Јосиф по 20! —

— Колико је двапут по 21? — Трипут по 21? — Како си нашао? — Четири пут 21? — Како си нашао? — Колико је двапут 22? — Трипут 22? — Четири пут 22? — Како си нашао? — Колико је двапут по 23? — Како си нашао? („2 пут по $20 = 40$, и 2 пут по $3 = 6$; 40 и 6 јесу 46“). Колико је трипут по 23? — Четири пут по 23? — Колико је двапут по 24? — Трипут по 24? — Четири пут 24? — Како си нашао? — Колико је двапут 25? — Трипут 25? —

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

Четири пут 25? — Колико је двапут 26? — Како си нашао? —
 Колико је трипут 26? — Како си нашао? — Колико је двапут 27?
 — Трипут 27? — Како си нашао? — Колико је двапут 28? — А
 трипут 28? — Како си нашао? — Колико је двапут 29? — Трипут
 29? — Двапут 30? — Трипут 30? —

— Колико је двапут 31? — Трипут 31? — Двапут 32? — Трипут
 32? — Двапут 33? — Трипут 33? — Двапут 34? — Двапут 35? —
 Двапут 36? — Двапут 37? — Двапут 38? — Двапут 39? — Двапут
 40? — Двапут 45? — Двапут 46? — Двапут 47? — Двапут 48? —
 Двапут 49? — Двапут 50? —

*

— Кад се од 21 узме оно 1, колико остаје? — Кад се од 21
 узме 2, колико остаје? — Како си нашао? — Како може другојаче?
 (Може се од 21 најпре узети оно 1, па ће остати 20. Сад од тога 20
 узети још 1 и остаће 19! А може се не дирати оно 1, него га оста-
 вити, а од 20 или од једне десетице узети 2, те ће остати 18, што
 с оним 1 чини 19). Кад се од 21 узме 3, колико остаје? — Како
 се може израчунати другојаче? — Колико остаје кад се од 21 узме
 4? — Како си нашао? — Како може другојаче? — Колико остане
 кад се од 21 узме 4? — Како си нашао? — Како може другојаче?
 — Колико остане кад се од 21 узме 5! — Колико остане кад се од
 21 узме 6? — Кад се узме 7? — Кад се узме 8? — Кад се узме 9?
 — Кад се узме 10? — Узми 11! — Узми 12! — Како си урадио? —
 Узми 13! — Како си урадио? („Узео сам најпре 10 и остало ми је
 11; после сам узео још 3, те ми је остало 8“). Узми 14!... И тако
 даље, док се не поузима све.

— Узећемо број 22. Кад се од њега узме, одвади или одузме 1,
 колико остане? — Колико остане кад се узме 2? — Колико ће да
 остане кад се узме 3? — Како си нашао? — Колико остане кад се
 узме 4? — Како си нашао? — Узмите 5? — Како сте урадили? —
 Узмите 6? — Узмите 7? — — — И тако даље докле не остане ништа.

— Рачунаћемо с бројем 23. Узмите 1! — Колико остаје? — Уз-
 мите 2! — Колико остаје? — Узмите 3! — Колико остаје? — Узмите
 4! — Колико остаје? — Како си израчунао? — Како може другојаче?
 — Узмите 5! — — — И тако даље до 23.

— Сад ћемо радити с бројем 24. Узмите само 1! — Колико
 остаје? — Узмите 2! — Узмите 3! — — — И тако даљ докле опет
 не остане ништа.

*

Овако исто радити и са 25, 26, 27, 28, 29, 30 итд. Што даље то-
 ће ићи све лакше, само ако се поступно и темељно пређу ови мањи

бројеви, и ако се пази, да сва деца суделују у раду свагда и да се и најслабијима додељују ма и најлакше улоге у њему.

За даље бројеве може се и преко реда!

— Од 35 узмите 13! — Како си израчунао? — Ко је израчунао другојаче? (Кад се од 35 узме најпре 10, остаће 25. Сад од 25 кад се узме 3, остаје 22. Или: Кад се од 35 узме најпре 3, остане 32. Сад кад се од 32 узме још 10, остане 22). Од 35 узмите 15! — Како си израчунао? — Како може другојаче? — Сад од 35 узмите 18! (И овде се може урадити на два начина. Први је, да се најпре узму десетице па јединице: од 35 кад узмем 10, остане 25. Сад има да се узме још 8. Узећемо најпре оно 5 те да остане равно 20. Сад имамо да узмемо још 3, а од 20 кад се узме 3 остане 17. Други је, да се најпре одузму јединице па десетице: од 35 кад се узме 5 остане 30; а од 30 кад се узме још 3 остане 27. Сад има да се узме још 10. Од 27 кад се узме 10 остане 17. И за сад код сваког задатка ваља тражити да се ради на оба начина). Од 46 да узмете 15! — Како си радио? — Како још може? — Од 46 да узмете 17? — Како си радио? — Како може другојаче? — Од 46 узмите 29! — Како си израчунао? — Како може другојаче? — Од 57 да узмете 35! — Како си нашао? — Како још може? — Од 57 да извадимо 38! — Како си нашао? — Како може другојаче? — Од 63 да узмемо 27! — Како си нашао? — Од 71 да узмемо 36! — Како си нашао? — Од 82 да узмемо 43! — Од 93 да узмемо 55! — Како си нашао? — Од 90 да узмемо 69! — Како си нашао? — Од 90 да узмемо 79! — Како си нашао? — — И тако даље.

* * *

— Кад се 21 подели за двојицу, колико дође сваком? — Како си нашао? („Поделио сам им најпре 20, и сваком је дошло по 10. После сам им поделио оно 1, и сваки је добио по пола. Сваки дакле добија по 10 и по“). Кад се 22 подели на двојицу, колико сваком дође? — Како си нашао? — А кад поделе 23? — А 24? — А 25? — А 26? — А 27? — А 28? — А 29? — А 30? — Ко може сам да каже све ово? — — —

— Поделите 31 на две једнаке гомиле или за двојицу! — Како си нашао? — Поделите 32! — Како си нашао? — Поделите 33! — Ко може даље сам? — — —

— Ко може да дели опет за двојицу или на два дела све бројеве од 41 до 50! —

— Ко може од 51 до 60! —

— Ко ће од 61 до 70! —

— Ко ће од 71 до 80! —

— Ко ће од 81 до 90! —

— Ко ће од 91 до 100! —

— Да делимо са *два* или за двојицу све бројеве од 1 до 100! — Даље Лазар! — Даље Лука! — Даље Љубомир! — Даље Љубисав! —

— Сад ћемо да делимо све бројеве од 1 па до 100 редом за тројицу или на *три* једнака дела. Почни Малиша! — Настави Марко! — Даље Матеја! — Продужи Милане! — Ко ће даље? — — — Ако које дете запне код којег од већих бројева, одмах га ваља упутити на рачунаљку, да се њоме помогне.

— Сад ћемо да делимо за *четворицу*. Поделите им један! — Поделите им два! — Поделите им три! — Поделите им четири! — Пет! — Шест! — Седам! — Осам! — Девет! — Десет! — Једанаест! — Дванаест! — Ко може даље сâм? — Ко може да настави? — Ко још? — Доста! Пазите преко реда. Поделите 61 за четворицу! — Како си нашао? („Поделио сам најпре 40, и сваки је добио по 10. Онда сам поделио 20, и сваком сам дао по 5. Онда сам им поделио 1, и добили су по једну четвртину. Свакоме је дакле дошло по 10 и 5 и једна четвртина, или 15 и једна четвртина“). Поделите 71 за четворицу или на четири дела! (Опет се подели најпре 40 па после 36, или 28, а за тим 3. Од првог добију по 10, од другог по 7, а од трећег по три четвртине; свега по 17 и три четвртине). Поделите им 81! — Поделите им 91! (Подели се најпре 80 и сваком по 20; па после 8, па 3). Поделите им 100! (Најпре 80, или 40 па 40, па онда 20).

— Сад ћемо да делимо све бројеве за *петорицу*. Почни Миладине! — Даље, Миловане! — Настави, Милораде! — Даље Милосав! — — — И овде се не мора ићи до сто. Учитељ може прекинути ред и давати бројеве преко реда.

— Ко уме да дели за *шесторицу*? — Почни ти, Милосаве! — Даље ти, Милугине! — Настави, Мирко! — Доста. Сад ћу да вам задајем бројеве преко реда. Поделите 67! (Најпре се подели 60, па онда 6, па најпосле 1). — Поделите им 77! — Како си поделио? (И овде поделити најпре 60, па после 12, и најпосле 5). Поделите 88! — Како си поделио? (Најпре 60, онда 24 па 4). Поделите 99! (Најпре 60, па 30, па 6 и најпосле 3).

— Данас ћемо да делимо све бројеве редом од 1 па до 100 за *седморицу*. Поделите им 1! — Колико сваком долази? — Поделите им два! — Поделите им три! — Четири! — Пет! — Шест! — Седам! — Осам! — Девет! — Десет! — Четрнаест! — Петнаест! — Како си нашао? — Поделите им 20! — Поделите им 21! — Сад 25! — Како си нашао? — Поделите им 40! — Како си нашао? — Сад 50! — Како си нашао? — Поделите 60! — Поделите 70! — Поделите им 93! — Како си нашао? (Поделити најпре 70, па 21 и онда 2).

— Сад ћемо да делимо за *осморицу*. Поделите им 1! — Два! — Три! — Пет! — Осам! — Десет! — Петнаест! — Шеснаест! — Два-

десет! — Двадесет и четири! — Тридесет! — Четрдесет! — Педесет! — Шездесет и седам! — Како си нашао? (Поделити 40, па 24 па онда 3). Поделите им сто! (80, па 16, па 4).

— Сад ћемо да делимо за *деветорицу*. Почни Младене од 1! — Доста. Даље Михаило! — Поделите им 60! (Поделити им најпре 45, па после 9, па онда 6).

— Да узимамо све бројеве за *десеторицу* или на десет делова. Почни, Ненаде! — Даље, Недељко! — Поделите им 55! — Како си нашао? — Поделите им 62! — 71! — 83! — 94! — 100! —

*

— Замислите број 50! Сад ћемо да га поделимо за двојицу. Колико сваком дође? — Откуд знаш? — Тај број 50 сад поделите за тројицу. Колико дође сваком? — Како си нашао? — Поделите га за четворицу! — За петорицу! — За шесторицу! — За седморицу! — Итд.

— Број 80 да делимо са свима бројевима редом!...

— Број 90 поделите за двојицу! — За тројицу! — За четворицу! — Како си нашао? (Овде се може и овако урадити: дати двојници 45 и другој двојници 45, па онда они нек поделе међу собом). Поделите га за шесторицу! — Итд.

— Поделите 20 динара за тројицу. Колико сваком дође? — Како си нашао? — Поделите 30 динара четворици! — Колико сваком дође? — Како си нашао? — Поделите 40 динара петорици! — 50 динара шесторици! — Итд.

При овоме раду највећа је олакшица и вештина у *растварању заданог броја у мање дељиве бројеве*. А то деци неће бити тешко, пошто су напред видеда и запамтила, који су бројеви начињени од двојака, који од тројака, четворака итд. А где би опет по што запело, одмах ваља узети у помоћ рачунаљку.

III

Писмено рачунање

Кад овако јасно појме деца све бројеве од 1 до 100, кад узмогу овако лако вршити усмено, у памети, све радње с њима: онда не само да је положен добар темељ за овај предмет у старијим разредима, него се с мирном савешћу може прећи и на *писмену* страну његову, на писмено рачунање. После ових радња писмено ће ићи тако лако као и писање познатих речи после упознавања са словима или писање реченица од познатих речи. И некадање страшило, некадања мора децја, некадања шпанска села постаће за децу јасан свет и мила забава.

Но овде не ваља претеривати. Ваља имати на уму, да се овде само подаже *основа* писменом рачунању, а финесе његове ваља оста-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.BS

вити за старије разреде. Ваља запамтити, да се свака претераност љуто свети, а овде, у полагању темеља писмене рачунању, које ће доцније да преоблада, још више. И некадања голема тегоба у овоме предмету, нарочито у овој писменој страни његовој, и састојала се у томе, што се најпре није чинила ова потребна *пришрема* за њега, што се нису најпре појимале количине саме, а друго, што се претеривало у писменим финесама, којима није место у овом разреду, него у старијима, исто онако као што и филолошким, историским и географским није место првих година у изучавању тих предмета.

Наставник може узети, да су ученици његови учили писмено рачунање и у првом разреду, а може узети и да нису. Друга је претпоставка боља. Јер, прво, и по садањем наставном програму деца у I разреду не уче писмено рачунање, а друго, и да су где учила, то је било површно, лабаво и неједнако, и то се преко великога распуста школскога могло и заборавити, и, најпосле, наставник не зна *како* је то рађено; те с тога је боље да почне из почетка.

1. Писање бројева

Не мислим, да деца до сад већ не знају како се пишу бројеви барем они до 20. Она то грабе и чине сама, и без показивања учитељева; и кад учитељ дође на ово, она се већ јављају да знају. Али је потребно јединство и поправка. Деца обично пишу цифре и неједнако и ружно. Зато је потребно, да сад одмах у почетку науче да их пишу и правилно и лепо.

Свака се цифра од један до десет може писати на више разних начина; а њима се после пишу и сви остали бројеви. Међутим правилан је само један облик. Зато и треба децу упознати с њим и, као и код слова, настојавати, да пишу само тако и никако другојаче. За нас је овде највећа тегоба у томе, што у нас ни облик слова није утврђен, као у других народа, па ни облик цифара. Али ће учитељ и сам пронаћи најпростији и најбољи облик, и онда може настати, да се он и утврди у ученика његових.¹ У овоме ваља избегавати све не-

¹ Код броја 1 ваља избећи онај кљун у почетку и тачку озго. Код 2 избећи завијутак горе и не допустити да га пишу и доле кукасто као горе. Код 3 обе криве поле ваља да буду једнаке и доња да се завршује тачком. Код 4 прва не сме да се савије него да се *преломи* доле, а друга да пређе преко ње тако да пола дође више а пола испод ње, и доња може бити нешто дебља. Код 5 прва црта мора бити права линија и ићи до половине величине саме цифре, друга исто онака као у 3, а последња горе мора бити права. Код 6 почетак мора бити као у слова с а *никако* као у и, и савијутак доле не сме бити мали ни сувише велики него *до половине*, и боље је да додирне леву основну црту. Седам се најружније пише; а најлепше је као слово ч с већом основном цртом и преваком на средини. Код 8 ваља да запазе деца одакле се почиње, јер без тога неће црте имати правилне дебљине, и ваља избећи онај обичан репић горе. Код 9 ваља саставити црте горе као код слова

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

потребне црте и сувишне завијутке, а остале, основне и потребне, ваља да буду правилне и лепе. И ова се правилност и лепота никако не сме жртвовати брзини. Цифре се могу писати само толико брзо колико се то може учинити а да не страда ни правилност ни лепота њихова. И ово ваља одржати од почетка до краја. Јер, ако сад деца не науче да их пишу лепо и правилно, тешко ће се после то накнадити и у једном разреду.

*

— Напишите лепо све бројеве од 1 до 10!... Неки од вас не пишу лепо; зато пазите, да вам покажем како ваља. Дете понова овако:...

— Сад пазите даље. Напишите опет 1, 2, 3, 4... до 10, али једно *испод* другога, овако:... Сад поред 1 напишите ово што личи на о! — Пазите шта је изишло? — Дакле како се пише 10? — Знате ли, како се зове ово што личи на о? — То се зове „нула.“ Можете ли да запамтите? (Написати на табли). А знате ли шта то значи? — То значи *ништа*. А шта ће ту *ништа*, кад је то 10?! — Ево пазите, сад ћете видети. Напишите једанаест! — Како је то једанаест, кад је то 1 и 1?! — Напишите дванаест! — Како је то 12, кад је то 1 и 2?! — Напишите 13! — Како је то 13, кад је то 1 и 3?! — Напишите 14! — Како је написано? — Напишите 15! — Како је написано? — Напишите 16! — Како је написано? — Напишите 17! — Како се пише? — Напишите 18! — Како се пише? — Напишите 19! — Како је написано? — Напишите 20! — Како је написано? — Опет ништа! Како је то двадесет и да у њему има *ништа*!! — Напишите тридесет! — Како сте написали? — Напишите четрдесет! — Како сте написали? — Како је то, опет ништа; свуд ништа?!... Напишите педесет! — Како сте написали? — Опет ништа! — Напишите шездесет! — Како се пише? — Седамдесет! — Осамдесет! — Деведесет! — Сто!...

— Сад пазите добро. Ово „ништа“ значи, да нема *ништа јединица*. Јер се јединице пишу на ово *прво* место од десне стране, а десетице се пишу на ово *друго* место. Ево ово 11, значи, ово прво 1 једну *десетицу*, дакле 10, а ово друго једну *јединицу*. Нађите 12! — Шта је оно прво 1? — А шта је оно 2? — Нађите 13! — Које је ту десетица? — А јединице? — Нађите 14! — Шта је оно 1, Обраде? —

о, па онда повући последњу црту тако, да се горе не познаје одакле је пошла, а доле савити у лево без тачке. Нула ваља да буде проста овала, као јаје. Кад се све цифре напишу у реду између две линије, онда ни једна не треба да пређе линију ни горе ни доле, дакле, да буду потпуно једнаке као и у реду кад су у каквом великом броју. Само 9 би могло да пусти свој репић доле, испод линије, али се и то данас избегава.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.BS

А оно 4? — Нађите 15! — Шта је оно 1? — А оно 5? — Нађите 16! — Које је десетица? — А које су јединице? — Нађите у 17 јединице! — Нађите десетицу! — Нађите у 18! — У 19! — Нађите 20! — Шта је оно 2! — А шта је оно „ништа“? —

— Напишите сада 21! — Шта је оно 2? — А шта је оно 1? — Напишите 22! — Које су ту јединице а које десетице? — С које су стране десетице? — А с које су јединице? — Напишите 23! — Које су јединице а које десетице? — С које су стране јединице а с које десетице? Напишите 24! — Покажите ту десетице и јединице! — С које су стране десетице? — А с које су јединице? — Напишите 25! — Напишите 26! — 27! — 28! — 29! — 30! — Шта је ово 3? — А шта је ово „ништа“? — Напишите 40! — Како је написано? — Напишите 45! — Како је написано? — Напишите 50! — Како је написано? — Напишите 56! — Како је написано? — — —

— Јесте ли запамтили, где се пишу десетице? — Јесте ли запамтили, кад се пише „нула“? — А кад има јединица, где се оне пишу? — С које је стране „прво“ место? — А с које је стране „друго“ место? — Прочитајте овај број 19! — А прочитајте овај 91! — Каква је разлика? — А шта је ово! 18 и 81? — — —

2. Сабирање

— Напишите 10 и 10! — Колико је то? — Напишите и то 20! — Зато, што би ово неко прочитао овако: 10 и 10 и 20, људи увек напишу овде јесу, овако: 10 и 10 јесу 20. Напишите и ви тако. Сад напишите 11 и 11! — Колико је то? — Напишите! — Напишите и „јесу“! — Напишите 12 и 12! — Колико је то? — Напишите! — Шта треба између 12 и 12 и овога 24? — Напишите! — Напишите 13 и 13! — Напишите и то како ваља! — Напишите 14 и 14! — Колико је то? — Напишите како ваља! — Напишите 15 и 15! — Колико је то? — Напишите! —

— Сад пазите. Ово „јесте“ и „јесу“ људи не пишу овако, словима, него овако: =, са две црте, али оне морају да буду једнаке и сасвим положене. Направите и ви овако! — Сад свуда избришите „јесте“ или „јесу“, и напишите овако! — Огъане, прочитај сада све редом! — Пишите сад даље: 16 и 16! — Колико је то? — Како си нашао? — Напишите 31! — Како ћете да напишете „јесте“ или „јесу“? — Напишите! — Напишите 17 и 17! — Израчунајте колико је и напишите! — Како сте написали? — Напишите 18 и 18! — Израчунајте! — Колико је изишло? — Како сте написали? — Даље 19 и 19! — Колико је изишло? — Напишите 20 и 20! —

— Добро. Сад да вам кажем још нешто. Људи у рачуну не пишу ни ово „и“ овако, словом, него овако: +, крстом. Хоћете ли и ви

тако? — Е онда хајдмо даље. Напишите 21 и 21! — Колико је то?
— Шта ћете измеђ 21 и 21? — Напишите! — Шта ћемо сад? —
Шта сте написали место „и“? — — А како сте написали „јесте“
или „јесу“? — Сад рачунајте даље:

22 + 22 =	31 + 31 =
23 + 23 =	32 + 32 =
24 + 24 =	33 + 33 =
25 + 25 =	44 + 44 =
26 + 26 =	45 + 45 =
27 + 27 =	46 + 46 =
28 + 28 =	47 + 47 =
29 + 29 =	48 + 48 =
30 + 30 =	49 + 49 =
	50 + 50 =

— До сад смо збирали или скупљали по два броја у један. Али
може да буде и више бројева. На пример: 10 + 10 + 10. Колико
је бројева овде? — Прочитај их! — Колико то чини? — Изиђи, Павле,
и израчунај! — Израчунајте и ви на својим таблицама! — Сад на-
пишите: 11 + 11 + 11! — Колико је то? — Напишите! — Изра-
чунајте: 12 + 12 + 12! —

Напишите	13 + 13 + 13 =
”	14 + 14 + 14 =
”	15 + 15 + 15 =
”	16 + 16 + 16 =
”	17 + 17 + 17 =
”	18 + 18 + 18 =
”	19 + 19 + 19 =
”	20 + 20 + 20 =

— Може да буде и по четири броја, на пример: 10 + 10 +
+ 10 + 10 = Напишите и ви! — Напишите сад:

11 + 11 + 11 + 11 =
12 + 12 + 12 + 12 =
13 + 13 + 13 + 13 =
14 + 14 + 14 + 14 =
15 + 15 + 15 + 15 =
— — — —

— Може да буде и по пет, шест и више бројева:

10 + 10 + 10 + 10 + 10 =
11 + 11 + 11 + 11 + 11 =
— — — —

$$10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 =$$

$$11 + 11 + 11 + 11 + 11 + 11 =$$

$$- \quad - \quad - \quad - \quad - \quad - \quad \text{Итд.}$$

— Могу да буду и *неједнаки* бројеви. Ево овако:

$$10 + 11 + 12 =$$

$$10 + 11 + 12 + 13 =$$

$$10 + 11 + 12 + 13 + 14 =$$

$$10 + 11 + 12 + 13 + 14 + 15 =$$

— Напишите и ви ово и израчунајте све, колико излази! —

— Пишите и израчунавајте ове рачуне:

$$10 + 10 + 11 + 11 + 12 + 12 =$$

$$11 + 11 + 12 + 12 + 13 + 13 =$$

$$20 + 21 + 22 + 23 =$$

$$10 + 20 + 30 + 40 =$$

$$15 + 14 + 13 + 12 + 11 + 10 =$$

$$1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 + 7 + 8 + 9 + 10 =$$

$$21 + 32 + 43 =$$

$$48 + 49 =$$

*

— Ви сте до сад рачунали исто онако као што смо рачунали и на рачунаљци, на дрвцима и напамет. А сад ћу да вам покажем како људи на хартији или на таблицама рачунају много *лакше*. Они не рачунају овако, целе бројеве од једанпут, него срачунају прво све десетице па онда све јединице, или најпре све јединице па онда све десетице. Ево, да видите како. На пример: $21 + 21 =$ Они не кажу: „двадесет и двадесет јесу четрдесет и један и један јесу два; свега четрдесет и два;“ него веле: „*две десетице и две десетице јесу четири десетице,*“ и напишу их на њихово место. Сад срачунавају и јединице: *једна јединица и једна јединица јесу две јединице* и напишу их на њихово место. Је ли лакше? — Ево још један пример: $21 + 32 + 43 =$ Овде бисмо се мучили рачунајући бројеве редом, а људи ураде овако: *две десетице и три десетице јесу пет десетица, и још четири јесу свега 9 десетица, и то се 9 напише овде на своје место. Сад се зберу све јединице: $1 + 2 + 3 = 6$ јединица и оне се напишу на своје место. Тако изиђе 9 десетица и 6 јединица. А колико је то? — А могли смо и можемо увек да зберемо најпре јединице па десетице. (Показати на горњем примеру и узети још више примера).*

— Ми смо до сад збирали најпре десетице па после јединице и обрнуто, најпре јединице па после десетице, као да је то сасвим свеједно. Али понегде није свеједно. На пример 15 и 26. Овде не можемо

да кажемо: једна десетица и две десетице јесу три десетице, па да их напишемо. Јер после долази: 5 јединица и 6 јединица, јесу 11 јединица, а то је 1 десетица и 1 јединица. Сад морамо да брзишемо оне три десетице, те да им додамо још ову једну, што се начинила или добила од јединица те да буде четири десетице и једна јединица. Зато, како је боље? — Ходи ти, Петре, и уради како је лакше! — Урадите то сви на својим таблицама! — Израчунајте и ово:

$$\begin{aligned} 16 + 16 &= \\ 17 + 17 + 17 &= \\ 25 + 36 &= \\ 27 + 38 &= \\ 28 + 39 &= \\ 11 + 22 + 33 + 19 &= \end{aligned}$$

И у свима овим примерима деца треба да огледају и с леве стране, од десетица, те да се увере, да се после морају брисати, кад се од јединица направи још која десетица.

*

— Једном је детету сад шест и по година. Колико му је месеца? — Колико је месеца у години? — Запишите! — Колико је месеца у другој години! — Запишите! — Колико је месеца у трећој години? Запишите и то! — Колико је година детету? — Колико пута треба по 12? — За колико сте година записали? — За колико још имате да напишете? — Напишите! — Кад је у години 12 месеца, колико је у поса године? — Напишите и то! — Шта ћемо сад да сабирамо најпре? — Зашто? — Добро. Хајде, збирајте најпре јединице! — Колико је извело? — Колико ту има десетица? — А јединица? — Шта ћете сад да радите? — Колико је изишло свега? Шта треба између дванаестица? — А шта треба после 6? —

— Неком је малом детету пет недеља. Колико му је дана? — Хајде да израчунамо то написмено. Колико је дана у једној недељи? — Запишите! — Колико је у другој? — Запишите! — У трећој? — Запишите! — У четвртој? — У петој? — Има ли још? — Сад рачунајте! — Шта треба између седмица? — А после њих? — Колико је изишло? — Где ћете то да напишете? — Напишите! —

— Један отац у вароши има четворо деце. Кад је дошла Врбица (или Ускрс), отац је хтео да их понови. Како се то „понављају“ деца? Јесте. И он је хтео да им купи нове хаљине. Најмлађем за одело да 8 динара. Запишите! — За онога другога до њега да 11 динара. Запишите! — За трећега да 14 динара, а за најстарајег да 18 динара. Запишите и за њих! — Шта треба сад да израчунамо? — Хајдете, да изнађемо! — Шта треба између 8, 11, 14 и 18? — Напишите! —

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIBRS

Шта ћемо сад најпре да скупљамо? — Хајде, нек рачуна Радован, а ви пазите, да он не погрешити! — Колико је јединица изишло? — А колико ту има десетица? — Шта ћемо да напишемо? — Напишите! — А шта ћемо с десетицама? — Зберите и њих! — Колико је изишло? — Колико је отац дао за одело деци? — Шта деца треба да раде с оделом? — Како ће га чувати? — А како је оној деци што немају оца ни мајке? — — —

*

— Још имам нешто да вам покажем. Ми смо до сад писали бројеве које хоћемо да скупимо уједно овако: један *поред* другог у реду. И ми ћемо и од сад тако да радимо, јер је тако боље. Али људи често не раде тако, него овако: напишу све бројеве један *испод* другог па онда рачунају:

$$\begin{array}{r} 6 \\ 12 \\ 15 \\ 20 \\ 27 \\ \hline 80 \end{array}$$

— И онда им не требају ни они крстови ни оне две црте на крају што значе „јесте“ или „јесу“. Овако им је много краће. Хајде и ви израчунајте овако још ове рачуне:

	8	10
16	17	19
26	28	21
<u>48</u>	<u>38</u>	<u>30</u>

— Ко изручана, нек се јави руком! — Колико је изишло теби, Радисаве? — Је ли тако свима? — Кома је другојаче? — Да видимо ко је погрешити! — — —

3. Одузимање

— Радивоје, изиђи на таблу! — Напиши 20! — Од тога да узмеш 5. Напиши и то 5! — Колико ће да остане? — Напиши и то 15! — Изговори сад све: колико је било, колико је узето и колико је остало! — Е лепо. То ти узмеш да кажем зато, што знаш шта сам ти рекао. Али како би знао сваки, који год погледа, а није чуо шта сам ја казао? — Видите, да се не зна. А да метнемо овде крст +, онда би

значило да се ово скупља уједно, а не да се узима. Зато ћемо пи-
сати овако :

Од	20 уз. ¹	5	остане	15
"	20	" 6	"	14
"	20	" 7	"	13
"	20	" 8	"	12
"	20	" 9	"	11
"	20	" 10	"	10 итд.

— Но људи ово пишу *краће* овако :

од	20 уз.	5 =	15
"	20 "	6 =	14
"	20 "	7 =	13
"	20 "	8 =	12
"	20 "	9 =	11
"	20 "	10 =	10 итд.

— Шта је овде другојаче? — Је ли тешко ово да запамтите? —
Зашто није тешко? —

— Али људи не пишу ни овако. Они пишу *још краће*. Они кажу:
што ће ово „од“, кад сваки зна, чим се узима да мора од нечег да
се узме, и пишу овако :

20 уз.	5 =	15
20 "	6 =	14
20 "	7 =	13
20 "	8 =	12
20 "	9 =	11
20 "	10 =	10 итд.

— Напишите и ви овако!...

— Е, сад имате да запамтите још нешто, па онда знате све...
И ово „узето“ они не пишу овако, словима, него овако: —, једном
цртом. — Хоћете ли и ви овако? — Ево и ја ћу:

20 —	5 =	15
20 —	6 =	14
20 —	7 =	13
20 —	8 =	12
20 —	9 =	11
20 —	10 =	10 итд.

¹ „Узето“, „узмет“, „да се узме“ или „кад се узме.“

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

www.unin.rs

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

— Је ли тешко да запамтите? — Хоћете ли и ми од сад да пишемо овако? — Е, хајдете сад да израчунавате ово:

100 — 10 =	100 — 5 =
100 — 20 =	100 — 15 =
100 — 30 =	100 — 25 =
100 — 40 =	100 — 35 =
100 — 50 =	100 — 45 =
100 — 60 =	100 — 55 =
100 — 70 =	100 — 65 =
100 — 80 =	100 — 75 =
100 — 90 =	100 — 85 =
100 — 100 =	100 — 95 =

— Хајде, да рачунате редом овако:

100 — 1 = 99	100 — 4 = 96
100 — 2 = 98	100 — 5 = 95
100 — 3 = 97	100 — 6 = 94

.....

и тако даље докле ја не кажем доста!...

— Хајде сад, да узимате све по два, овако:

100 — 2 = 98
98 — 2 = 96
96 — 2 = 94
94 — 2 = 92
92 — 2 = 90 итд.

— Хајде сада све по *три!* итд.

(СВРШИЋЕ СЕ)

МЕШОВИТА ПРОМЕНА

У НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ

Прилог за познавање узрока, који су изазвали оно стање у коме се сада налази именичка промена високонемачког језика.

Као у сваком тако се и у немачком језику збиле значајне промене у току његова живота и биће их још у даљем његову животу. И у њему видимо премештање основа једних међу друге, отимање маха једних над другима и рушење исконских одношаја. А то је *conditio sine qua non*, зато што се језик мења не само у погледу садржаја,

већ и што се тиче спољашности, те постаје апстрактнији, а елементи, који нису тако потребни, шта више излишни за казивање појма и значења поступно се узимају као сувишни и запуштају.

Пратимо ли пажљиво живот језика, морамо опазити, да је у свакога језика, док живи, неодољива тежња да све више стегне гласовни спој,¹ којим се казује представа, појам, — а ослобођава се поступно од свих елемената, који ту немају особита посла, и од којих му се не мења значење, ако баш изостану. Обратимо ли бољу пажњу на те промене, опазимо два пута, којима се креће развитак основа: 1. *Гласовни елементи, буду ли непотребни могу се изгубити или 2. примити се друге службе, које пре нису имали.*

1. У првом случају имамо, дакле, посао са слабљењем, с одбацавањем и избацавањем гласова, чиме се облик речи мења без икакве промене њена значења. Ове су гласовне измене биле од голема утицаја на раздруживање онога, што је у једном периоду језика било чврсто удружено гласовном једнакошћу у једној групи.

Тако су се вокали *a, i, o, u* у завршецима речи старог високо-немачког језика претворили у средњем високонемачком језику у *e, n*. пр.:

ст. вн.	hella	ср. вн.	helle	н. вн.	hölle
" "	gerta	" "	gerte	" "	gerte
" "	reda	" "	rede	" "	rede
" "	zunga	" "	zunge	" "	zunge
" "	fogal	" "	vogel	" "	vogel
" "	adal	" "	adel	" "	adel
" "	ackar	" "	acker	" "	acker
" "	zeihhan	" "	zeichen	" "	zeichen
" "	kâsi	" "	käse	" "	käse
" "	enti	" "	ende	" "	ende
" "	hirsi	" "	hirse	" "	hirse
" "	sluzzîl	" "	schlüssel	" "	schlüssel
" "	ubil	" "	übel	" "	übel
" "	haso	" "	hase	" "	hase
" "	namo	" "	name	" "	name
" "	sâmo	" "	sâme	" "	same
" "	situ	" "	site	" "	sitte
" "	fridu	" "	fride	" "	friede
" "	suêhîr	" "	swêher	" "	swäher итд.

На овај начин ослабљено *e* постало је безвучним па је и отпало услед гласовних закона, у које се овде не ћемо упуштати због њихове компликованости, напомињући само то, да су на ово апокоповање и

¹ A. Ludwig. Die Genesis der grammatischen Formen des Samskrt... Abhandl. d. kōngl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften Bd IV—VII. Folg. № 3.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

синкоповање вокала *e* поглавито утицале погодбе наглашавања, квантитет основина слога, квалитет основина завршетка и консонанта у наставку на пр.

ст. вн.	âhta	ср. вн.	âhte	н. вн.	acht
" "	marka	" "	marke	" "	mark
" "	pina	" "	pine	" "	pein
" "	hërza	" "	hërze	" "	herz
" "	ôra	" "	ôre	" "	ohr
" "	lêrâri	" "	lêraere	" "	lehrer
" "	mennisco	" "	mensche	" "	mensch
" "	furisto	" "	vürste	" "	fürst
" "	heriro	" "	herre	" "	herr
" "	herizogo	" "	herzoge	" "	herzog
" "	sigu	" "	sige	" "	sieg
" "	fihu	" "	vihe	" "	vieh

Обрнуто видимо у н. вн. ширење основе уметањем (anaptyxis, svarabhakti) гласа *e* испред *r*. Постанком новонемачких дифтонга *ai* из *û*, *eî* из *î*, *ei* из *iu* осетио се иза њих слабо артикуловани глас *r* као вокал *r*, дакле као засебан слог, који се уметнутим *e* развио у завршетак *-er*; на пр. *bûr-bauer*, *schûr* — *schauer*, *mûr* — *mauer*, *gîr* — *geier*, *lira* (lire) — *leier*, *fîra* (vîre) — *feier*, *fiur* (viur) — *feuer*, *sciûra* (schiure) — *scheuer*.

Исто ширење видимо већ у ст. вн. у дериватних наставака *l*, *r*, *n*, *m*, који су се у готском језику додавали непосредно коренима с консонантским завршетком, не чинећи с њим слогову јединицу, већ градећи сами собом слог. У западно-германским језицима ти се гласови domeћу основи посредништвом вокала, и то *l*, *r*, *n* посредништвом вокала *a*, глас *m* посредништвом вокала *a* или *u*; ови се умети — вокали у средњем и новом високонемачком језику по гласовном закону, који смо напред истакли, јављају као *e*; на пр.: гот. *fug-l-s* ст. вн. *fogal* (vogel), гот. *ak-r-s* ст. вн. *ackar* (acker), гот. *taik-n-s* ст. вн. *zeihhan* (zeichen), ст. вн. *bodam* (bodem-boden), *fadam* (vadem-faden), ст. вн. *âtum* (atem).

У самом ст. вн. језику био је вокал *a* у наставцима *al*, *ar*, *an* изложен веома различитим променама, којима ваља тражити узрок које у једначењу² које у слабљењу гласова. Примера има изобиље:

² Немци у својим граматицама ма кога језика зову прилагодбу и једначење ошним именом „асимилација“, а тај је назив по моме мишљењу нетачан, што и сами Немци опажају, помажући себи атрибутима *partielle Assimilation* (прилагодба) и *vollständige Assimilation* (једначење). Терминологија треба увек да одговара ствари, јер се само тако олакшава схваћање и памћење језиковних појава. Ми би веома подесно могли употребити за оба случаја заједнички назив сличавање; ако је оно непот-

fakala (facchala-fackel) dat. pl. fakolôn; zwival (zweifel) с.л. г.л. zwivolôn (zweifeln); wuntar (wunder) gen. pl. wuntoro, с.л. г.л. wuntorôn; wolkan (wolke) gen. pl. wolkonô; rëgan (regen) с.л. г.л. rëgorôn; adal (adel) — edili (edel); fogal (vogel) — gifugili (gevögel); nagal (nagel) — nagultun (nagelten); wëhsal (wechsel) — gen. wëhseles; hungar (hunger) — gen. hungeres итд.

2. Шта се другог случаја тиче, т. ј. да се гласовни елементи примили друге службе, које пре нису имали, најочигледнији пример дају нам наставци за именичку основу -ir (er) и on (en).

Наставак -ir (er) [= грч. —εσ испор. γένος — γένεσ-ος genus-gener-is м. genes-is; nebo — небес-а] испрвице је био дериватан елемент, којим су постајале основе неких именица средњег рода, као: kalb, huon, (h)rind, ei, (h)rîs, blat, farh, lamb, luog, те им је основа у оба броја гласила kelbir, huonir, (h)rindir итд. У сингулару сачувале су облик на -ir (er) само именице ahir (aber — ähre клас) и trestir (trestier комина). Од осталих речи с плуралним обликом на -ir (er) налазе се у споменицима само ретки остаци сингуларних облика на -ir (er). Изгубивши у сингулару дериватни наставак -ir (er) из једначиле су се ове именице с основама на -а, а наставак -ir (er), омеђени само на плурал, почео се још у старом периоду сматрати као плурални падежни наставак и додавати и именицама с основом на -а, те су се ове јављале у двојаком плуралном облику, као: rad — pl. rad и redir, hâr — pl. hâr hârîr, loh — pl. loh lohîr итд. Ово пренашање наставка -er на плуралне облике именица средњег рода из -а врсте наставило се и у средњем периоду језика, али није распрострањено и на именице мушкога рода, као што је случај у новом високонемачком језику, у коме плурални облици ср. вв. језика: geiste, libe, wûrme, итд. гласе: geister, leiber, wûrmer итд.³

иуно (partiel), т. ј. кад се врши само по говорним оруђима, по звучности — подесан би био назив прилагођа (асимилација): сватба — свадба, сграда — зграда, србски — срски; geben — gift, mögen — mag — macht, fliehen — flucht; rego — rectus; scribo — scriptus: τέταρται — τέτακται, δίδωος — δῦδοος, ἐπέμπτει — ἐπέμπτει; ако ли је потпуно (vollständig), подесан је за то термин једначење (адекватација), које може бити унапредно (progressiv): stimna — stimma, wolle (испор. ст. с.л. вълна лит. vilnis), halja — hella (hölle) или уназадно (regressiv): nemnen — nennen; zwillling из zwin(e)ling; wuntar — wuntoro; adal — edili; nagal — nagultun (nagelten).

³ Г. Трифунац вели на стр. 425. (Просветни гласник 1905): „Крајње -er у множини обрасца kalb, које је у ствари само свршетак основе, осећало се према новој јединици као наставак.“ Овде er није „у ствари само свршетак основе.“ већ је у ствари наставак за основу. С тога обраћамо г. Трифунацу пажњу на то, е би му у будуће била граматичка терминологија тачна, да немачко „Zwillling“ преводи са „наставак“, а жиџант са „свршетак.“ Последња реч „наставак“ веома је неодређена, јер се не зна, да ли је њоме мислио наставак за основу или за падеж.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИВИЛИОТЕКА

Тако исто био је код насалних основа на -п наставак *-on (en)* дериватан елеменат, којим су се градиле основе неких именица сва три рода, као: *m. boto—gen. boten (botin), n. hërza—gen. hërzen (hërzin), f. zunga—gen. zungun*, [испор. *homo — старије *hemo gen. *hemem-os (homin-is), γέτων — γέτονος*; ст. сл. **КАМЫ-КАМЕНЕ, ИМА-ИМЕНЕ**). Како се код вокалних основа, а ових има већина, јављаше -п у падежним наставцима генетива а особито датива плурала, то је језик, нарочито, кад се вокали *u, o, i* испред -п по гласовном закону у средњем периоду изједначили, претворивши се у *e*, изгубио осећање према дериватном наставку тих именица, па га је стао сматрати за падежни наставак, и као такав истицати као карактеристичан падежни наставак за слабу промену.

Ну има и тај случај, да је код неких именица с консонантском основном продро крајњи глас -п из зависних падежа у номин. сингур., те су на тај начин те основе, пошто се по завршетку изједначиле с основама на -а (испор. *wagen*), прекинуле везу са својом досадашњом групом и придружиле се *a*-врсти, као: *backe (backen), balke (balken), balle (ballen), boge (bogen), brâte (braten), brunne (brunnen), galge (galgen), garte (garten), grabe (graben), goume (gaumen), hâke (haken), hopfe (hopfen), huoste (husten), karre (karren), karpfe (karpfen), kaste (kasten), knoche (knochen), knolle (knollen), knorre (knorren), knote (knoten), kolbe (kolben), krage (kragen), kuoche (kuchen), rase (rasen), rieme (riemen), schupfe (schuppen), slite (schlitten), sparre (sparren), stolle (stollen), tropfe (tropfen), vlade (fladen), vlêcke (flecken), zapfe (zapfen)* итд. итд. —

Угледајући се на ове нове друге примиле су завршетак -п (-en) неке именице с основном на -а, оставши и даље у тој промени, као: *rücke (rücken), schate (schatten), weize (weizen), bolz (bolzen), leist (leisten), nac (nacken) nuz (nutzen; Eigennutz, zu Nutz und Frommen), vels (fels und felsen)*.

Продирањем крајњег гласа -п из зависних падежа у ном. синг. променила се у гласовном склопу у н. вн. језику основа у именица женск. рода некадашње консон. промене, па се сада мењају по мешовитој промени као: *bie (biene), bir (birne)*.

Даље видимо, да је код неких именица из -i деklinације у ном. и акуз. продро наставак ген. и дат. синг., те се тиме променила њихова основа, а последица ове основине промене била је и промена групе; на пр-:

ст. вн.	<i>huf—</i>	ген.	<i>huffi</i>	ср. вн.	<i>huft—</i>	ген.	<i>hüfte</i>	н. вн.	<i>hüfte</i>
" "	<i>bluot—</i>	"	<i>bluote</i>	" "	<i>bluot—</i>	"	<i>blüete</i>	" "	<i>blüte</i>
" "	<i>hurd—</i>	"	<i>hurdi</i>	" "	<i>hurt—</i>	"	<i>hürde</i>	" "	<i>hürde</i>
" "	<i>eich—</i>	"	<i>eichi</i>	" "	<i>eich—</i>	"	<i>eiche</i>	" "	<i>eiche</i>
" "	<i>lih—</i>	"	<i>lihi</i>	" "	<i>lich—</i>	"	<i>liche</i>	" "	<i>leiche</i>
" "	<i>sûl—</i>	"	<i>sûli</i>	" "	<i>sûl—</i>	"	<i>siule</i>	" "	<i>säule</i>

Гдекоје су именице у овом случају задржале поред дужег облика на -е и старији краћи облик без -е, али с промењеним значењем; на пр.: ср. вн. stat — gen. stete = н. вн. statt, stadt и stätte; ср. вн. vart. gen verte = н. вн. fahrt и fährte.

Код других се именица основа мењала одбацавањем крајњег -п у ном. синг., што се делимице збивало и у старом периоду и утицало на флексију тих именица; на пр.:

ст. вн. heidan	ср. вн. heiden	н. вн. heide
„ „ hraban (rabo)	„ „ raben (rabe)	„ „ rabe
„ „ burdin (burdi)	„ „ Bürde	„ „ Bürde
„ „ lentin (lenti)	„ „ lende	„ „ lende
„ „ lugin (lûgi)	„ „ lügen(e), lüge	„ „ lüge
„ „ fersana	„ „ versen	„ „ ferse
„ „ chuhhina	„ „ küchen	„ „ küche итд.

Има доста именица, код којих је деловала рушива сила аналогije, те су без икакве промене у својој основи оставиле своју консонантску (слабу) групу и прешле у вокалеску (јаку) групу, као: ar, adelar (adler), star, mann, fuß, vater, bruder, nacht, brust, burg, mutter, schwester, tochter итд.

Она тежња, да се гласовни спој што више стегне, види се већ у ст. вн. језику, у коме ном. синг. именица мушк. и женск. рода нема наставка -s као у готском, те се по облику изједначио с акузативом сингулара; на пр. гот. N. dag-s — A. dag. ст. вн. N. A. tag; гот. N. hardeis — A. hairdi ст. вн. N. A. hirti; гот. N. gasts — A. gast, ст. вн. N. A. gast; гот. N. ansts — A. anst, ст. вн. N. A. anst; гот. N. sunus — A. sunu ст. вн. N. A. sunu, о гот. N. frijonds — A. frijond ст. вн. N. A. friunt; гот. N. nahts — A. naht, ст. вн. N. A. naht. —

Тој тежњи има се приписати, што још у старом периоду краћи облици ген. плур на -ôn претежу пуније облике на -ôno, и што се у ср. вн. језику ген. и дат. синг. именичких основа на -i изједначио с ном. и акуз.: N. A. kraft — G. D. krefte и kraft.

Најпосле је и мешање рода имало утицај на прелажење именица из једне групе у другу. Тако су на пр. још у средњем периоду почеле неке именице средњега рода поступно прелазити у мушки род, које су у садашњем немачком језику искључиво *мушкога* рода, као: gau, mord, frank, abgott, adel, zauber, lohn, speer, pfad итд.; обрнути је случај са садашњим именицама *средњега* рода: lob, segel. Многобројне су именице, које су у садашњем језику *женскога* рода, а у ср. вн. су биле или 1. *мушкога* нагињући поступно к *женском* роду као: ameise, blume, seite, schlange, sonne, traube, wade, rëbe, fahne, schnecke итд. 2. *средњега* рода, као: ähre, armbrust, beere, spreu, wolke, waffe. — Женскога су рода биле а постале сада 1. *средњега*

именице: gift, maß, gewissen; 2. *мушкога* рода: witz, scheidel, frevel, gehorsam, rahmen итд. итд.

Све ово, што је до сад изложено, изазвало је мешање првобитних основа, због чега је наступило не само ремећење него и нестајање појединих именичких група. Шта је било у једном периоду језика гласовном једнакошћу основа распоређено по одређеним групама, то се у другом периоду због гласовних измена, које утицаху и на мењање основа, и због мешања рода разлабавило и раздружило. Ремећењем основинских група, морало се, наравно, поколебати и постати непоузданим и увршћавање појединих облика у групе. Овоме је ремећењу група при прелазу из средњег периода у нови, у коме је због нових гласовних закона наступило још веће изједначење неких облика, стала на пут *асоциација* облика, којом су именички облици, што су се одвојили од групе којој су дотле припадали, увршћени у групу, с којом су дошли у тешњи додир.

Резултат свега тога било је *ново груписање*, сасвим различно по што је било у претходним периодима. Долази нова разредба именичке промене, којој не служе више као основ именичке основе, као у старом периоду, већ облици ген. синг. и ном. плур. Постају нови обрасци, док неких ранијих нестаје.

Некадашња консонантска или слаба промена, која је обухватала именице сва три рода, омеђена је само на мушки род. Некадашња вокалска или јака промена, у којој се у старом периоду према крајњем основином гласу разликовала а-, ô-, î, и u- деклинација, подељена је због тога, што су првобитне основе које уништене, које поремећене, на три врсте према облику номинатива плурала. Најпослед створена је нова *мешовита промена*, које никако није било ни у старом ни у средњем периоду немачкога језика, а ова обухвата (сем 34 једносложне именице, затим Mutter и Tochter и именица на -niß и [al] *све остале именице женскога* рода и само неке именице мушкога и средњег рода.

Из овога се види, да се разредба именичке деклинације у ст. вн. језику битно разликује од разредбе у ср. вн. језику, и да је та разлика још већа у новом вн. језику.

И као што смо напред изложили, објашњава се ова разлика поглавито:

1. разликама у гласовима,

2. аналогјом, и то:

а.) мешањем и изједначавањем основа, које припадају различитим деклинацијама,

б.) мешањем и изједначавањем падежа и

3. мешањем рода.

Од неких старијих деклинација налазе се још и по гдекоји само облици, али без трага није нестало ниједне деклинације.

Вредно је споменути, да се ст. високонемачки језик у подели именичке деklinације слаже с поделом у ст. словенском језику, и да се и у српском језику из истих узрока, које смо мало више истакли, збиле исте промене као и у немачком језику, и ако не у толикој мери, што ће се видети из овога краткога прегледа. У оба језика (у ст. вн. и у ст. слов.) дели се именичка деklinација на А. вокалску и Б. консонантску.

А. Вокалска обухвата ове основе

1. о- (герм. а-) деklinација

а.) основе на -о (герм. -а)

ст. вн. tag wort

ст. слов. **рабъ село**

б.) осн. на -јо (герм. -ја).

hirti kunni

край копые

2. а- (герм. ô-) деklinација

а.) осн. на -а (герм. -ô) :

ст. вн. gēba

ст. слов. **жена**

б.) осн. на -ја [герм. jô) :

sunta (suntea, -ia, -e)

стаја доуша

3. i- деklinација :

осн. на -i :

ст. вн. gast anst

ст. слов. **гостъ костъ**

4. u-деklinација :

осн. на -u :

ст. вн. situ⁴ hant⁴ fihu⁵

ст. слов. **сѣнѣ црѣкѣ** (којој је управо осн. *crkū).

Б. Консонантска обухвата ове основе :

1. осн. на -n

ст. вн. boto hērza zunga

ст. слов. **камъ нма**

2. основе на -s :

ст. вн. trestir⁴

ст. сл. **тѣло**

3. основе на -nt и t :

ст. вн. friunt fiant naht

ст. слов. **тѣла**

4. основе на -r :

ст. вн. bruoeder

muoter tohter

ст. слов. (у ст. сл. осн. на -о **братрѣ**)

матн дѣштн.

⁴ су се измешале још у ст. вн. с основама на -i.
с основама на -a.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Од осталих консонантских основа сачували су се само незнатни остаци у старом високонемачком језику.

Пошто је у српском језику нестало гласовне разлике у завршецима, изједначиле су се с именицама мушкога рода с основом на -о и остале именице мушкога рода с основама на -i, -u и -n; на пр. **гостъ** гост и **мостъ** мост, **татъ** тат и **сватъ** сват, **сынъ** син и **кринъ** крин, **камень** камен и **кленъ** клен. Али је свака од ових врста, прилагодивши се обичајима новoga завичаја, сачувала и по гдекоје из свога старогa завичаја; тако је на пр.: некадашња i- осн. **пжъ** прешавши у осн. на -о поред новог облика „за путом“ сачувала и свој стари „путем.“ Сачували су се из старе i- декин. плурални облици **људѣ**, **гостѣ**, **мравѣ**, **путѣ**, **ноктѣ**, први а за њима поведла се нека имена мушкога рода с осн. на -о, као: **месецѣ**, **претѣ**, **сахатѣ**, **хватѣ**. Основама на -u сачувао се у новом завичају код осн. на -о траг у облицима, у којима се **ѳ** претворило у -ов, па су ово -ов попримале и неке њихове нове друге из осн. на -о: синови — градови, домови — котлови. Од старе основе на -n: **камъ** сачувао се облик **ками**, који према осталим речима с осн. на -о гласи и **кам**.

Исто видимо и у немачком језику код основа на -a, -i, -u и -n. Основе на -a (tag) и на -i (gast) разликовале су се у ст. вн. језику само облицима множине; пошто су у средњем периоду самогласници у завршецима ослабили у е, изједначиле су се по завршецима обе врсте и у множини и тиме се омогућило стапање тих врста у једну. Ну стопивши се на тај начин у једну врсту сачувале су основе на -i не само у множини свој помућени самогласник, него су својим мутником, којим се јасно разликовала множина од једине, утицале и на -a- основе, те су многе од њих, угледајући се на своје нове друге, попримале још у средњем периоду поред својих непомућених облика и помућене, као: **sarc-** мн. **sarke** и **serke**, **nagel-** мн. **nagel** и **nägele**. У н. вн. језику нема тога колебања, већ су све такве именице у мн. с мутником, те гласе ср. вн. плурални облици **hove**, **koche**, **frosche**, **wolfe**, **boume**, **troume** и др. у н. вн. само **höfe**, **köche**, **frösche**, **wölfe**, **bäume**, **träume** итд. Основе мушк. и женск. рода на -u измешале су се још у старом периоду с основама на -i, па су с њима заједно прешле у сред. периоду у а-врсту; ну трагови некадашње u- деклинације очували су се не само у ср. вн. језику него и у садашњем; тако је датив плур., који је у ст. вн. језику гласио **hantum** (-un, -on) очуван и у ср. вн. облику **handen** и у н. вн. **vorhanden**, **abhanden**; у ср. вн. има и генет. плур. у изразима **aller hande**, **maneger hande**, чији се траг види у н. вн. језику у **allerhand**. Од консонантске деклинације постоји у садашњем језику поред новог облика **männer** и старији, и ако у другом значењу, **mappen**; од **nacht**, којој сада мн. гласи само **nächte**, сачуван је старији облик у **weihnachten**. Од именица женск. рода с осн. на -n и њихова мешања

www.uns.edu

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

с вокалским основама у сред. високонемачком налазе се старији облици сингулара у песмама: *Zerstreuet euch, ihr Sämmen, auf der Heiden! — Festgemauert in der Erden. — Es hing ihm an der Seiten ein Trinfgefäß von Buchs;* за тим у старијим прилошким изразима од предлога и именице без члана: *mit Ehren, von Gottes Gnaden, zu Gunsten*, испор. и *zuschanden werden, inmitten*; напослетку у сложеницама: *Sonnenlicht, Erdensohn, Frauenfirche* итд. Овим именицама хоћемо мало више места поклонити у овој расправи, јер се против њих дигао г. Тривунац, доцент германистике на нашем универзитету. Је ли његово оружје довољно оштро за терање јадница из њихова склоништа, које им је наука поклонила, идемо, да видимо.

Науком је утврђено, да по новом груписању, које је извршено у новом високонемачком језику, именице женскога рода с множином на *-en (-n)* припадају **мешовитој промени**. У расправљању тога питања послужићу се речима г. Тривунца и овима ћу доказати, да и он признаје њихову мешовиту промену. Што ће овај доказ бацити рђаву светлост на његову искреност и на његову љубав према науци и школи, крив је он сам. Јер у науци нема личних обзира ни угађања и улагивања. *Amicus Plato, sed magis amica veritas*. Како би ово питање било јасно и за нефилологе изнећемо овде обрасце именица женскога рода.

А. Консонантска

или

слаба деklin.

Б. Вокалска

или

јака деklinација

а.) у старом високонемачком језику.

осн. на -n.	осн. на -a	осн. на -jō	осн. на -i	
Једн. N. zunga	klaga	sunta	hōhi ⁶	kraft
G. zungûn	klaga (-u, -o)	sunta	hōhi	krefti
D. zungûn	klagu (-o)	suntu	hōhi	krefti
A. zungûn	klaga	sunta	hōhi	kraft
Мн. N. zungûn	klagâ	suntâ	hōhi	krefti
G. zungûn	klagōno	suntōno	hōhino	kreftio, -io
D. zungûn	klagôm, -ôn	suntôm, -ôn	hōhim, -in	kreftim
A. zungûn	klagâ	suntâ	hōhi	krefti

Пошто су самогласници у завршецима по гласовном закону, који смо у почетку ове расправе истакли, ослабили у ср. вн. језику у е гласи промена тих именица овако:

⁶ hōhi је споредан облик од имен. hōhin, која се мења као sunta, те се на њој види како се с променом основе променила и флексија.

б.) у средњем високонемачком језику.

Једн. N.	zunge	klage	sünde	hoehe	kraft
G.	zungen	klage	sünde	hoehe	krefte, kraft
D.	zungen	klage	sünde	hoehe	krefte, kraft
A.	zungen	klage	sünde	hoehe	kraft
Мн. N.	zungen	klage	sünde	hoehe	krefte
G.	zungen	klagen	sünden	hoehen	krefte
D.	zungen	klagen	sünden	hoehen	kreften
A.	zungen	klage	sünde	hoehe	krefte

Тежња, да се што више стегне гласовни спој, учинила је, да су још у ср. високонемачком језику у i-деклинацији дужи облици с помућеним самогласником у генетиву и дативу сингулара (krefte) поступно замењени краћим облицима без мутника (kraft).⁷ Крајњи је резултат свега тога ово правило:

„Именице женскога рода јаке (вокалске) промене не мењају се у једнини никако.“

Остаје нам сада да испоредимо промену консонантских основа на -n с променом вокалских основа у средњем периоду са њиховом променом у садашњем језику.

Промена у средњем периоду

Садашња промена

	осн. на -n	осн. на -a	осн. на -n	осн. на -a
Једн. N.	zunge	klage	zunge	klage
G.	zungen	klage	zunge	klage
D.	zungen	klage	zunge	klage
A.	zuugen	klage	zunge	klage
Мн. N.	zungen	klage	zungen	klagen
G.	zungen	klagen	zungen	klagen
D.	zungen	klagen	zungen	klagen
A.	zungen	klage	zungen	klagen

Наука, а не Малина, учи, да је промена тих именица у садашњем језику *мешовита*. Госп. Тривунац тврди противно. Дед да видимо, колико вреди његова наука:

Пуштамо да говори г. Тривунац (в. Просв. глас. 1905, г. стр. 431): „Што се у старом периоду дешавало случајно, услед заједничког рода и неких заједничких падежа, постаје у средњем високонемачком периоду нека врста потребе, јер се и код једног и код другог обрасца не само више не разликују поједини падежи у једнини и множини, већ се у појединим

⁷ „Die längeren formen mit umlaut im gen. и dat. sg. treten allmählich hinter den kürzeren umlautslosen zurück.“ Hermann Paul: *Mittelhochdeutsche Grammatik* §. 127. An. 2.

облицима у опште не разликује ни једнина од множине. Мешање, које је почело у најстарије време спорадично, наставља се дакле сад много интензивније, и то опет у истом правцу, т. ј. опет на штету основа на -ô: нарочито је процес мешања отео маха у области средњенемачког, дакле у оном делу немачког језика који је био најмеродавнији при стварању данашњег књижевног језика. Резултат је тога мешања тај што су се оба обрасца најзад стопила у један, и то тако да је једнина остала по обрасцу klage а множина по обрасцу zunge.“

Г. Тривунац признаје, дакле, да је резултат тога мешања тај, што су се оба обрасца најзад стопила у један, и то тако, да је једнина остала по обрасцу klage (т. ј. по јакој промени) а множина по обрасцу zunge (т. ј. по слабој промени). Каква је то сад промена, која је постала таквим мешањем? Јака није, јер се само једнина мења по јакој, слаба није, јер се само множина мења по слабој промени

Моћ науке велика је, не да се она којекаквим мајсторијама збрисати. А ко то покуша, пролази онако, као што је сада прошао г. Тривунац, који на стр. 431 јасно и разветно признаје мешовиту именичку промену, а на страни 544 тврди, да је то слаба промена, а такав рад зове се не само недоследност, него и изопачавање непобитне истине.*

Што је г. Тривунац навлаш прећутао, пустићемо да искажу признати научници:

Виломицер вели:⁹ Feminina auf -e declinierten früher entweder stark (sie blieben im Singular undecliniert, з. В. Freude) oder schwach (sie lauteten in den obliquen Casus des Singulars auf -en з. В. Zunge). Reste dieser alten schwachen Declination sind in Gedichten, in volksthümlichen Redensarten, sowie in Zusammenfügungen noch heute erhalten: auf Erden, Zungenspitze, Sonnenschein, Frauenkirche. In drei Formen (Nom. Sing., Gen. и Dat. Plur.) bestand von Anfang an zwischen der starken und schwachen Declination der Feminina lautliche Übereinstimmung. Es bedurfte nur einer Proportionsbildung, um auch in anderen Formen lautliche Gleichheit zu erschließen, und das geschah. Wir sehen ein all-

* Г. Тривунац у својој полемици (критика то није) изнео је обрасце ст. и ср. високонемачког језика за именице мушк. и средњ. рода, који му за његову препирку нису ни били потребни, а изоставио је потребне за то обрасце за ср. високонем. именице женск. рода с осн. на -i (kraft). Од осн. на -ô изнео је за оба старија периода само образац klaga (klage), не марећи за многобројне основе на -jô. За неугке читаоце и нечитаоце било је заиста и ово довољно, али стручњаци виде у том намерно прикривање тих облика, како би г. Тривунац могао лакше оперисати у свом тенденциозном делу. Г. Тр. узгреднице је говорио о крљем облику ген. и дат. синг. код именице kraft, али није изнео из тога оно кардинално правило о непроменљивости именица ж. рода јаке промене, за то је и лутао тамо амо у свом тенденциозном делу и падао из једне контрадикције у другу.

⁹ D-r Fr. Wilomitzer: Zur Einführung in ein tieferes Verständnis der Lautlehre und Formbildung. § 31, 3. Die gemischte Declination der Substantiva.

gemeines Übergreifen jeder von beiden Declinationen in die andere, so zwar, daß im Singular jede Form mit Ausnahme des Nom. Sing. sowohl auf -e, als auch auf -en lauten, stark oder schwach declinieren konnte. Schließlich gewann für den Sing. die Gruppe der starken (Singular unverändert), für den Plural die Gruppe der schwachen Formen die Oberhand. Тако говори без увијања и завијања, без задњих мисли научник у одељку своје научне расправе, која носи натпис: *Die gemischte Declination der Substantiva.*“

Кауфман¹⁰ вели (у одељку „Neuhochdeutsche Decl. § 53, 2. 3) ово: „Die Feminina bilden entweder durchaus starke Formen (Plural -e und Umlaut) oder im Singular starke, im Plural schwache Formen, па наставља у 3. тачци код neutra: „Wie im Masc. und Fem. ist eine Mischklasse Sing. stark, Plur. schwach, entstanden.“ Дакле професор универзитета признаје мешовиту врсту „Mischklasse,“ а г. Тривунац тврди на ст. 544, да је та промена слаба, обарајући своју тврдњу на стр. 431.

Паул,¹¹ који је за цело изврстан германиста, вели у §. 126 своје грам.: Im nhd. sind. die feminina nach der â-declination mit den schwachen zusammengefallen, so dass beide jetzt im sg. stark im pl. schwach flectieren: sg. -(e), pl. -(e)n. — У §. 136: „Nach der i-declination gehen im mhd. noch viele wörter, die sich im nhd. nach der durch vermischung der â-declination mit der schwachen entstandenen Klasse gerichtet haben. Дакле и Паул признаје мешовиту врсту у н. вн. језику само то г. Тривунац, наговестивши најпре истину (стр. 431), одриче на стр. 544. За оправдање своје недоследности позивље се на граматике Neuse-a и Wilmanns-a, које те именице убрајају у слабу промену; али испушта из вида, да су поменуте граматике — историјске граматике па и њихове школске граматике, као њихов кратак извод, израђене су на историјској основици. Историјске граматике морају полазити од старих образаца именичке поделе и ређати једну за другом све промене у животу језика, које се могу знати или докучити; а описна или дескриптивна граматика казује само, како је што у језику сад, и од прошлости узима у помоћ само оно, што је потребно, да се садашње језиковно стање тачније објасни. А туђи језици и матерњи језик у нижим разредима уче се у средњим школама по дескриптивним граматикама.

После свега овога морамо се само чудити, како се г. Тривунац усуђује, исказавши на стр. 431 научну истину, да уз пркос толиким научницима и толиким писцима одличних дескриптивних граматика на стр. 544 пита: *нашто онда уврићивати у мешовиту промену образци*

¹⁰ D-r Friedrich Kauffmann, Professor an der Universität Kiel: Deutsche Grammatik. Kurzgefaßte Laut- und Formenlehre des Gotischen, Alt-, Mittel- und Neuhochdeutschen. Seite 80. ff.

¹¹ Hermann Paul: Mittelhochdeutsche Grammatik. 5. Aufl. 1900.

*zunge-zungen*¹² (sic!)? У име науке се то уврћивање не може захтевати (sic!); јер подела у опште на јаку, слабу и мешовиту промену нема с науком никаква посла (sic!);¹³ у име доследности¹⁴ такође не (sic!)“

Најпосле усуђује се г. Трифунац, да говори о практичности и непрактичности наставнога градива. Каква му је наставничка практика, такав и говор. „О друге стране онет,“ вели он на стр. 544 „о непрактичности таког уврћивања не може бити никакве сумње. Код тога је обрасца (т. ј. *Zunge-Zungen* наш додатак из претходног), као што смо већ видели раније (стр. 429 и даље)¹⁵ једнина по основама на самогласник (-ô) а множина по основама на -п. Слични обрасци за мушки

¹² Ми питамо онет: Зашто је г. Трифунац извршио тако уврћивање на стр. 431?

¹³ Напред смо изнели све чиниоце, који су порушили основински систем ст. ви. језика, услед чега је настало ремећење група и мешање једних с другима, тако да се у овом хаотичном стању, у коме су се приближиле именице једна другој једнаке само по облику а различите по основама, није могло бити више говора о разредби именица на вокалску и консонантску деклинацију, Зато је Гримов дух пронашао подесне и практичне термине за ново груписање, пошто стари нису могли одговарати потоњем језиковном стању, и ти се термини *tarf, fchwac, gemischt* употребљавају од свих научника у свима научним делима граматичким, у којима се додирују сви периоди језика — а г. Трив. вели, да подела у опште на јаку, слабу и мешовиту промену нема с науком никаква посла. Ко је, дакле, извршио ново груписање именица, кад оно по г. Трив. нема с науком никаква посла? О оваквим разлагањима г. Тривунца Хорације би рекао: *Dividit, aedificat, mutat quadrata rotundis*. Г. Тривунац мисли да би то било научно, кад би се у садашњој промени употребљавали термини „вокалски и консонантски,“ заборављајући да и они имају своје границе. По новом груписању налазе се на пр. некадашње именице с консонант. осн.: *Mann, Bruder, Vater, Adler, Greis; Hahn, Herzog, Junker, Gemahl, Star, Stern, Schwan, Besen, Mutter, Tochter, Schwester, Nacht, Brust, Burg* итд. итд. у јакој (некадашњој вокалској) промени. Како би то изгледало, кад би та група добила име „вокалска,“ кад је у њој добра половина дошљака из консонантске групе? Може ли се садашња слаба промена, која у сад. језику обухвата само именице мушкога рода и која сама по себи малобројна има ипак у свом крилу приличан број некадашњих вокалских основа (*Christ, Hirt, Held, Heide* итд.) — може ли се назвати само консонантском? Кад бисмо усвојили такву научну поделу, колико би ту морало бити у њој подраздела? А то би по практичном искуству г. Тривунца било таман подесно за почетника. А шта бисмо радили с мешовитом променом, које у старом и средњем периоду није никако било? Ну о њој не треба ширити разговор, јер г. Тривунац на стр. 431 и 545 учи, да се у њој налазе и вокалске и консонантске основе и да буде доследан у свом научном терминолошком заносу вели на стр. 545. за именице *Staat* и *Dñt* да се у практичним граматикама с цуним правом уврћују у мешовиту промену „јер се код њих на први поглед види да је једнина по јакој, а множина по слабој промени.“ Од куда на једанпут у г. Тривунца ови ненаучни термини „јака, слаба, мешовита?“ —

¹⁴ Доследности г. Тривунца нећемо зацето жртвовати ниједно начело за поделу именичке промене.

¹⁵ Заиста смо видели, да сте на стр. 431 *zunge* и *klage* уврстили у мешовиту промену, а сад вам је то и ненаучно, и недоследно, шта више и непрактично.

и средњи род (*Staat-Staates-Staaten, Ohr-Ohres-Ohren*) увршћују се у практичним граматикама с пуним правом у мешовиту промену, јер се код њих на први поглед види да је једнина по јакој, а множина по слабој промени; али од куда почетник може знати (*sic!!*) — а ради почетника такве поделе и постоје — да је код *Zunge* једнина по јакој промени, кад данас у опште све именице женскога рода остају у једнини непромењене, кад дакле код њих нема у једнини никаква знака за разликовање јаке (*sic!!*) и слабе промене? Јасно је да би се ту мешовита промена морала нарочито објашњавати, а то тек не сме бити у једној подели, која има чисто практичан циљ (*sic!!*). Много је међутим простија и почетницима приступачнија формула: именице женскога рода не мењају се у једнини; код њих се познаје само према множини да ли иду по јакој или слабој промени.*

Разуме се да је г. Тривунац морао тако говорити као наметнути бранилац Предићеве граматике, у којој се увршћује само оно неколико именица мушкога и средњег рода у мешовиту промену, а она голема сила именица женскога рода погрешно у слабу промену, ма да је наука те именице на основу историјскога истраживања уврстила у **мешовиту промену** (в. стр. 431 у чл. г. Тривунца). Као што смо већ видели, одбрана му је испала тако невешто, да сам себе обара, а то је последица, што његова критика није била објективна и искрена, марећи више за личност него за ствар.

У цитату (ст. 544), који смо испред претходног уметка исписали, имамо да расправимо ове мисли г. Тривунца:

1.) да о непрактичности увршћавања именица женскога рода у мешовиту промену не може бити сумње.

2.) да одговоримо на његово питање: од куда почетник може знати, да је код *Zunge* једнина по јакој промени, кад данас у опште све именице женскога рода остају у једнини непромењене, кад дакле код њих нема у једнини никаква знака за разликовање јаке и слабе промене?

3.) да одговоримо и на ово: „Јасно је да би се ту мешовита промена морала нарочито објашњавати, а то тек не сме бити у једној подели, која има чисто практичан циљ.“

1.

Што се прве тачке тиче, на погрешном је путу г. Тривунац, ако мисли да је непрактично увршћавати именице на пр. *Klage* (осн. на -ò) и *Zunge* (осн. на -n) у мешовиту промену. Ја са своје стране сматрам за непрактично и ненаучно увршћавати их сада у слабу промену као г. Предић и делимице и г. Тривунац (велим делимице јер у научном тумачењу на стр. 431, које је црпао из истор. немачких граматика увршћује их у мешовиту промену, а у тенденциозном тумачењу стр. 544, које је без вредности, у слабу промену); јер именици *Klage*

како некадашњој вокалској основи не би било у њој места, а именица Zunge, која је по својој основи некад у њу спадала, с губитком наставка -n у 2. 3. и 4. п. једн. лишила се права на то или да се послужи м речима г. Трифунца из 2. горње тачке: она нема у једнини никаква знака за разликовање *слабе* промене. С губитком тога знака изједначила се по облику с именицом Klage, којој је непроменљивост *знак* њене *јаке* промене, те према томе ни једна од њих не може се уврстити у *слабу* промену. Узрок тој немогућности лежи у томе, што нико од нас није кадар да обара природни закон по коме је језик дошао до тога стања. Најпосле не додикује људима од струке, да војују против утврђених резултата, до којих је дошла наука својим истраживањима; а резултат тога научног истраживања своди се на ово (испор. стр. 431): „Мешање, које је почело у најстарије време спорадично, наставља се даље много интензивније. Резултат је тога мешања тај што су се оба обрасца најзад стопила у један, и то тако да је једнина остала по обрасцу Klage (т. ј. некадашњој вокалској или јакој промени) а множина по обрасцу Zunge (т. ј. по некадашњој консонантској или слабој промени). Промена која је таквим мешањем у н. вн. језику постала зове се *мешовита промена* а Немци је зову у својим историјским и дескриптивним граматикама „Mischflasse“ или „gemischte Declination.“ Ова чини у новом високонемачком језику засебну промену и је искључиво његова тековина, јер у старом и средњем високонемачком језику није је у опште било.

2.

Г. Тривунац пита 1.) од куда почетник може знати да је код Zunge једнина по јакој промени? 2. тврди: да код именица женскога рода нема у једнини никаква знака за разликовање *јаке* и *слабе* промене.

Да се г. Тривунац загледао у чарне очи какве новосадске лепотице не бисмо се чудили таквим питањима, али што га опчинила и с методског и научног гледишта рђаво распоређена именичка промена г. Предића, томе се морамо чудити.

Што се тиче првог питања, на то је одговорила наука и резултат њена истраживања изнели смо у претходној тачци као и одговор на његово питање о знаку слабе промене у једнини. Овде ћемо, дакле, одговорити само на остатак од тога питања, т. ј. од куда почетник може знати, да је код Zunge једнина по јакој промени, кад код именица женскога рода нема у једнини никаква знака за разликовање *јаке* промене.

Г. Тривунац, као што се види, је веома малерозан у своме тенденциозном одељку, у коме по што по то хоће да одбрани погрешке.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Г. Предића, заборављајући што је говорио напред, док се кретао путем науке, а то је пут суште истине. Ма да смо напред изнели обрасце промене именица ж. р. у сред. високонемачком језику, неће бити на одмет, ако ради олакшице читаоцу истакнемо на овоме месту њихову једину, како је изгледала као резултативна.

Консон. или слаба

Вокалска или јака промена

1. zunge	klage	sünde	kraft
2. zungen	klage	sünde	kraft
3. zungen	klage	sünde	kraft
4. zungen	klage	sünde	kraft

Износећи напред обрасце промене имен. ж. р. у ср. високонемачком језику додали смо ову значајну напомену: „Тежња, да се што више стегне гласовни спој, учинила је, да су још у ср. високонемачком језику у i-деклинацији дужи облици с помућеним самогласником у генетиву и дативу сингулара (krefte)¹⁶ поступно замењени краћим облицима без

¹⁶ Г. Тривунац учи своје читаоце на стр. 427. у 1 напомени овако: „У старом (и средњем) периоду пише се е свуда где се изговара глас е, без обзира на порекло тога гласа, дакле krefte, и ако је е постало из а мућењем (Umlaut) г. ј. под утицајем онога i у другом слогу. Данас се у место е пише ä свуда где се осећа да је глас е постао мућењем из а, дакле Kräfte (Kraft), Gäste (Gast) итд.“ Кад је г. доктор романистике стао пред своје читаоце, које сматра за неуче, да их поучи у германистици требало је да према неукима удеси свој наставнички говор; јер његово „у другом слогу“ могу лако наопако схватити. У филологији се у том случају каже „у потоњем слогу“ (folgende Silbe). Али је и у осталом рђаво обавестио своје читаоце.

У старом периоду пише се заиста е свуда, где се изговара глас е, али је тај изговор према пореклу био дружичји, а не као што вели г. Тр. без обзира на порекло. Јер е (бележено у споменицима каткад и знаком ае, е), које је постало у ст. вн. језику мућењем само од кратког (а не и од дугог) а под утицајем гласова i и j у потоњем слогу, било је затворено е, док је прагерманско е и оно које је постало по гласовним законима од i било отворено е (у грам. обележено знаком ê). На ту су разлику пазили песници, јер у својим чистим сликовима нису мешали е и ê. Нема сумње, да су се сем а мутили у ст. вн. језику и остали самогласници, подобни за такво мућење, у изговору, али се нису бележили у писму; тек у Ноткера јавља се помућено ê као in. У ср. вн. језику захватило је мућење све самогласнике — дуге и кратке — и двогласнике, који су били подобни за такво мућење, али се у бележењу кратких и других помућених самогласника чинила разлика. Тако се помућено кратко а бележило са е, а дуго помућено а са ае (и са е); на пр. ст. вн. gast — pl. gesti, ср. вн. geste; ст. вн. soni. praet. nâmi — ср. вн. naeme. Нови високонемачки језик уништио је ту разлику и свео је мутнике на најмању меру, као што се види из ове таблице:

Од ср. вн. а мутник е	>	у н. вн. ä	Од ср. вн. и мутник ü	>	у н. вн. ü
» » » ä » ае	>		» » » uo » üе	>	
» » » о » ö	>	» » ö	» » » û » iu	>	у н. вн. äu (eu).
» » » ô » ое	>		» » » ou » öu	>	

WWW.UNIBG.BG

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Мутника (kraft). Крајњи је резултат свега тога ово правило. *Именице женск. рода јаке (вокалке) промене не мењају се у једнини никако.* Из овога се види, да је *непроменљивост* именица женск. рода знак јаке њихове промене још у средњ. периоду, а у новом периоду изједначиле су се с њима и именице слабе промене у једнини.

Против овога историјског факта устао је г. Тривунац хотећи одбрани погрешку у Предићевој граматици и омаловажити погледе Малинине, али је заборавио да је друкчије говорио на стр. 427. Као што се види постарао се Малина, да прогледају они, које је г. Трив. заслепио, а пошто су прогледали, нека прочитају, што пише он на стр. 427: „Како је именица *naht*, која и у старом периоду остаје у једнини без промене, такође женскога рода, то се по угледу на њену промену још у средњем периоду високонемачког почиње јављати у другом и трећем падежу једнине и облик *kraft* поред *krefte*; тај облик односи временом победу над обликом с помукеним вокалом, пошто је услед гласовних промена и други падеж множине добио облик (*der*) *krefte*, и тиме напустила могућност бркања између једнине (2. и 3. падежа) и множине (2. падежа). Тако под утицајем обрасца *naht* остаје и *kraft* у једнини непромењено.“ А у напомени 2. на истој страни вели даље: „Вероватно је међутим да је том изједначењу облика у једнини допринела и та околност што су у средњем периоду, слабењем крајњих самогласника у е изједначени сви падежи и код основа на *-ô*, које су такође женскога рода.“ Таква је недоследност последица тенденциозности и субјективности, које га покренуше на ову опаку критику.

Да смо хтели ударити путем г. Тривунца, могли смо на његово неупутно питање, „од куда почетник може знати, да је код *Zunge* једнина по јакој промени“ одговорити просто питањем, а од куда почетник може знати да је именицама, које су припадале некад јакој промени, као осн. на *-a*: *ehre, gabe, gnade, hilfe, hölle, krone, rebe, reise, sache, schule, sprache* итд. итд. или на *-i*, као: *arbeit, art, last, schrift, flut, zeit* и онима на *-heit, keit-schaft* итд. множина по слабој промени у новом високонемачком? Да је с љубављу, коју дугује школи и науци, отворио моју граматичицу за 2. разр., био

Даље пише г. Тривунац: „Данас се уместо е пише *ä* свуда где се осећа да је глас е постао мућењем из *a*, дакле *Kräfte (Kraft), Gäste (Gast)* итд.“ Ту се не само осећа, него и види. За ту сврху требало је да изнесе друге примере за своје „неуке“ читаоце, и да их боље научи; јер оно, што је пред њих изнео није ни приближно потпуној истини. Тако се у н. вн. језику у место краткога *ä* као и у ср. вн. пише само *e* у неким речима, у којима се осећа *a*, на пр.: *Henne* уз *Hahn* (ср. вн. *han*), *Eltern* поред *älter, behende* поред *Hände, Gerber* уз *gar* (ту је дакле г. Тр. *in der Gare*); а има примера где се пише у н. вн. *ä*- место ср. вн. *ë* на пр. — *wärts* ср. вн. — *wêrt(s)*. — Дуго *ä* у н. вн. одговара ср. високонемачком *ë*, на пр. *Bär* ср. вн. *bêr* (испор. лит. *bëras* бѣрас лат. *ferus*, грчк. *θήρ* = еол. *φῆρ*).

би нашао, како до тога знања долāзи почетник без икаква натезања и напрезања. Ну о томе ћемо говорити у тачци, што иде.

3.

Г. Тривунац вели: *„Јасно је да би се ту мешовита промена морала нарочито објашњавати, а то тек не сме бити у једној подели, која има чисто практичан циљ.“*

Писац школске граматике дужан је да лакост поуке не купи по губитак или по накажење научних основа граматике; јер се ни најнижи ступњи наставе не смеју косити с највишима. Г. Тривунац прихватио се за Предићеву слабу промену именица женскога рода, која је погрешна с научнога гледишта а с методскога гледишта заузима погрешно место, па је, разуме се, морао доћи на ону несрећну мисао о неком нарочитом објашњавању мешовите промене, што по његову мишљењу не сме бити у једној подели, која има чисто практичан циљ.

Погрешка, коју је г. Предић учинио, куд и камо је мања од погрешке г. Тривунца; јер г. Предић, као географ, дакле нефилолог, примио је Сандерсову слабу промену именица ж. рода као непобитан догмат, а то је могао учинити тим пре, што су се у Немачкој до пре 10—15 година школски уџбеници писали под званичном стегом и по званичној норми и ни један се уџбеник није пуштао у школу, у коме би се начела косила с овом „правитељственом“ нормом. Позната су начела Сандерсова, али се тих начела одрекао — или боље речено — морао одрећи и покорити се „правитељственим“ прописима у својој школској граматизи. Само се у делима правих научника јављала наука у своме чистоме руху, а у школама — нижим и средњим — ишло је све по званичном пропису. Г. Тривунцу биће јамачно позната Krüger-ова ожештоћена борба против Курција и његових тежња, да треба школске уџбенике писати на основици утврђених резултата, до којих је дошла наука. Ми се дакле не чудимо г. Предићу као нефилологу, да је „погрешно“ примио за „истинито,“ али се чудимо г. Тривунцу, да за љубав извесне личности упада у контрадикцију. Угађати личностима не би требало људма од знања и карактера да буде довољан узрок да мењају своје уверење.

Педагошко је правило: *„У настави треба увек полазити од ближега к даљему, од простијег к сложеному.“* Зато треба слабу промену именица мушког рода (именица другог рода у њој сада нема) као најпростију ставити напред, затим изређати 1., 2 и 3. врсту именица јаке промене а напоследку прелазити оно што је сложено — мешовиту промену — и то: најпре промену именица женскога рода, затим именица мушкога и средњега рода.

Учећи слабу промену именица мушк. рода упозна се ученик с наставцима те промене -en (-n). Прешавши к сложенијим облицима

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unilib.rs

именица мушког и средњег рода прве врсте јаке промене упозна се с њиховим наставцима и дедукцијом изведе да су ти наставци у оба рода у једнини и множини исти; после тога долазе именице женск. рода те врсте. Код њих види ученик, да су им наставци у множини исти као код мушког и средњег рода у тој врсти, али у једнини да немају наставака. Дошавши дедукцијом до разлике у наставцима у једнини чује од свога наставника правило: именице женскога рода јаке промене не мењају се у једнини никако.¹⁷

Колико је именица женскога рода у овој врсти? Свега 34 једно-сложне именице и оне на *-niß* и *-fal*. Одбијемо ли 6 мислених именица, с којима се ученик ређе сусрета у штиву, све су остале обичне, које му готово у сваком штиву долазе (као *Art, Bank, Brust, Faust, Frucht, Gans, Hand, Haut, Kraft, Kuh, Kunst, Magd, Maus, Nacht, Nuß, Stadt, Wand, Wirt* итд.) Научити у 2, 3 лекције све те именице није зацело вратоломан посао.

Прелази се на другу врсту јаке промене а у њој има свега две именице женског рода *Mutter* и *Tochter*. За једнину познато је већ правило ученику из прве врсте, а множину учи напоредо с именицом *Vater*. Тако исто поступа се с именицама треће врсте јаке промене, у којој нема ни једне именице женск. рода.

Напоследку долази мешовита промена, и то најпре именица жен. рода. Обрасци изведени дедукцијом из штива на пр. *die Schule, die Zeit* стоје на табли. Сад ће г. Тривунац видети, треба ли ту неког нарочитог објашњавања.

Учитељ ће запитати ученика за разлику облика у једнини и у множини без икаквих претходних објашњавања. А ученик ће му зацело одговорити, да је једнина без наставака, а множина с наставцима *-en* (-и). На питање: По којој промени остају именице женскога рода у једнини непроменљиве? — добиће наставник одговор: по *јакој*. На питање наставниково: У којој промени видели сте у свима падежима наставаке *-en* (-и) у множини? добиће одговор: у *слабој*.

Сада саопшти учитељ својим ученицима, да се промена, у којој се именице женск. рода мењају у једнини по *јакој*, а у множини по *слабој* промени, зове *мешовита промена*, а с овом тековином лако прелази на именице мушког и средњег рода мешовите промене.¹⁸ Кад се ученицима каже: Сем именица на *-niß* и *-fal* и оних 36, што сте научили у 1. и 2. врсти јаке промене, мењају се све остале немачке именице по мешовитој промени, мислим да не може бити простије прак-

¹⁷ Питамо г. Тривунца — одговара ли ова поступност методици и је ли ту излагањем граматике у практичном облику ма чиме оштећена наука? —

¹⁸ Молимо г. Тривунца, нека нам одговори: Је ли ту потребно неко нарочито објашњавање? Затим: Слаже ли се ово с научним резултатима или не?

тике, а наука није ни најмање оштећена.“ Као што је овде, изложена је именичка промена и у мојој сада анатемисаној немачкој граматичници.

Нека учини г. Тривунац такав оглед с Предићевом слабом променом именица женскога рода! Хоће ли му ту помоћи његова *ненаучна* формула о непроменљивости именица женскога рода *у опште*? Неће! Шта ће радити, ако га ђак упита: Господине, зашто се имен. жен. рода не мењају у једнини? Таквом питању може се надати, јер су особито бољи ђаци веома радознали. Биће, дакле, у клопци — или ће себи помоћи тим: Та, именице женскога рода у опште се не мењају у једнини. Сме ли ово да буде, да ту остане ђак необавештен?

Моје је чврсто уверење, да је наука у ствари најпрактичнија, а треба да буде така, јер *види* и *зна* шта ради, а проста, обична практична ради у мраку удружујући природну досетљивост ума с непознатим силама, да добије послетке које жели. На какве странпутице води ова обична и пуна предрасуда практика види се из тога, што смо до сада казали, одговарајући г. Тривунцу.

Одбрана Предићеве слабе промене имен. ж. рода, као што смо видели, испала је г. Тривунцу сасвим кљакаво, дед да видимо није ли и друга његова одбрана, т. ј. Предићеве *мешовите глаголске промене*, саката.

Прво и прво одбијам од себе, да сам у своме реферату на Предићеву књижицу био противан издвајању глагола, који имају у претериту двојаке облике јаке и слабе; устао сам само против неумесног назива „*мешовита глаголска промена*“ и против *недоследности*, што су само неки глаголи из списка јаким глагола с двојаким облицима издвојени, док су други остали међу јаким глаголима.¹⁶ У своме одговору г. Предићу изнео сам чак и распоред, како би требало да се ти глаголи распореде по разредима.

Да је назив „*мешовита глаголска промена*“ неуместан, потрудићу се, да овде докажем, не осврћући се на то, што се г. Тривунац позивље на проф. Oskara Brenner-a, који, како он вели, има у својој граматичници мали одељак под насловом „*Gemischte Konjugation*“; јер сам навикао позивати се само на ауторитете, који у својим делима износе чињенице у складности са стварношћу и с науком, а нисам научно, да се после изговарам, ако сам непоуздана писца навео, речима: „Ако је Сандерс погрешно, нисам ја“.

¹⁶ О томе се може уверити сваки како у моме реферату, штампаном у „Прoсвет. Гласнику“, тако и у моме одговору г. Предићу, штампаном у „Наставнику“, а г. Тривунац имао је смелости да напише на стр. 545 ово: „Да она (т. ј. мешовита конјугација) добрим делом постоји, наговестио је *случајно* и г. Малина и ако одсудно војује против ње.“ Лажју не треба да се служи радник на просветном књижевном пољу.

Шта је мешовита промена? Код именица смо видели, што и г. Тривунац на стр. 431 признаје, да се Klage и Zunge у једнини мењају по *јакој*, а у множини по *слабој* промени. Код придева после неодређенога члана и после подударних с њим заменица видимо, да се они у 1. пад. једн. сва три рода и у 4. пад. једн. женск. и средњега рода мењају по *јакој* а у свима осталим надежима једн. по *слабој* промени. (Множина амо не спада, јер је или слаба или јака, према томе, да ли има придев испред себе одредницу или не).

Промена која нам, дакле, у једнини износи облике *јаке* а у множини *слабе* промене, или у којој су у једнини једни облици *јаки* а други *слаби*, — може се само назвати и зове се *мешовита промена* (gemischte Flexion или Mischklasse).

За то и граматичари, који пазе на тачност граматичке терминологије, зову мешовиту именичку промену gemischte Declination der Substantiva и мешовиту придевску промену gemischte Declination der Adjectiva.

Дед да видимо, је ли назив мешовита глаголска промена (Gemischte Konjugation) тачан. Ради очигледности износимо обрасце глагола laden, који има двојак облике слабе и јаке.²⁰

Презент:

ЈАКА ПРОМ.	СЛАБА ПРОМ.
ich lade	ich lade
du lädst	du ladest
er lädt	er ladet
wir laden	wir laden
ihr ladet	ihr ladet
sie laden	sie laden

Претерит:

ЈАКА ПРОМ.	СЛАБА ПРОМ.
ich lud	ich ladete
du ludest	du ladetest
er lud	er ladete
wir luden	wir ladeten
ihr ludet	ihr ladetet
sie luden	sie ladeten

Може ли бити овде говора о мешовитој глаголској промени? Као што се види, облици јаке и слабе промене иду напоредо, не улазе наизменце нигде у промену. Од 1. лица једн. до 3. лица множине промена је или искључиво јака или искључиво слаба.

За то озбиљни и пажљиви граматичари не зову ову промену gemischte Konjugation, већ кажу само: Vermischung starker und schwacher Verbalflexion, или Mischung starker und schwacher Formen des Verbs или Viele starken Verba sind teilweise oder ganz schwach geworden или Kreuzungen zwischen starken und schwachen Verben.

Овде је г. Тривунац био бар искренији, што се предавања у школи тиче, но што је био код мешовите именичке промене, где је, разуме се по своме дугогодишњем наставничком искуству, истицао

²⁰ Г. Тривунцу стоји до воље, да место глагола laden метне који му драго други из те врсте, резултат биће увек исти.

практичност и непрактичност наставнога градива, јер вели: „Из свога искуства не могу рећи ништа ни у прилог ни против такве поделе“. Зато ћу ја овде исказати своје мишљење отворено. У настави такво издвајање глагола с јаким и slabим облицима није на одмет. С методског гледишта допринело би зацело и олакшици и прегледности, само би се издвајање тих глагола морало извршити потпуно и по разделима, као што сам их истакао у одговору г. Предићу, а не онако, како је то учинио г. Предић, на дохват, јер од полутанства може бити само забуна а не корист.

Из свега овога излази, да није довољно за расправљање научних језиковних питања бити оно, што Немци зову „Sprachmeister“ а Французи „maitre de langue“, а није довољно ни то пабирчити само по разним научним делима и ове пабирке износити без икаква разумевања пред читаоце. Недостаје ли темељнога разумевања остаће изношење туђих али несређених мисли и побрканих факата само празно и ташто хвалисање, којим се хвалиша убија сам, спотичући се на сваком кораку у својим контрадикцијама о истину, што смо и доказали. На остале којештарије г. Тривунца, на које сам и иначе укратко одговорио г. Предићу, нећу по други пут трошити скупоцено време. Читаоци су мој одговор читали, а јесу ли жељни да га и по други пут читају, ено им „Наставника“. Резултат би био исти, до кога смо дошли, расправљајући напред кардинална научна питања, која уједно засецају и у нашу наставу, а ту су читаоци имали прилике уверити се о научном „gadebrechen“ г. Тривунца. Јер кад бих стао претресати његово gadebrechen, gäten и jäten и gar био би опет in der Gare па би избиле на видело ствари, због којих би му пао мраз на образ. Примера ради навешћу узалудно трошење речи г. Тривунца о глаголима с осномом на -s, код којих сам г. Предићу напоменуо за пуни облик 2. л. једн. да му је место ван заграда а краћем у загради. Први је правилнији и књижеван, а други је из народнога говора. Тако износе те облике и вајновије прописнице за немачки правопис како у Немачкој тако и у Аустрији, а њих ваљда нису склапали незналице. Ако се г. Тривунац позивље на Wilmanns-а, који, као што он на стр. 547. вели, заслужује пажњу због своје одређености с којом се он изражава о самој ствари, онда нам не остаје ништа, но да чујемо како Wilmanns о тој ствари говори, па ће се видети на чијој је страни истина на Тривунчевој или Малининој. Ево шта вели Wilmanns у својој Lautlehre § 282, 2, а. стр. 342: „Selbst der Zusammenfall der Endung mit dem Stamm- auslaut, der in der 2. Pers. bei den Stämmen auf s, in der 3. Pers. bei denen auf d und t eintritt vermag die Syncope nicht zurückzuhalten. In der 3. Person gilt sie durchaus: gilt, schilt, tritt..., in der 2. Pers. gebührt sie wenigstens der Umgangssprache.“ (Нека размисли сад г. Тривунац о својим неумесним речима, да би ђаци употребом пуних облика

у говору били смешни и оним Немцима, који потпуно правилно говоре немачки). Вилманс наставља: „Heuse hat Unrecht, wenn er die Formen du liesest, issest, vergissest... als *allein* zulässig bezeichnet (а то Малина није тврдио); nur in würdevoller Rede sind sie erträglich (а то не значи, као што г. Трив. вели, само у појезији, придици, него у чистом књижевном говору — усменом и писменом — уопште). Selbst, wenn der Stamm auf z oder sch ausgeht, ist uns die unsynkopierte Form unbequem (schmilzest, drischest, wäschest), **obschon man auch Abneigung gegen die Synkope hat** (је ли ово одређеност или неодређеност?) А у тачци 3. вели о претериту: „Bei den **Stämmen auf einen S-Laut** wird die Synkope **mehr** gemieden als im Präsens, weil hier der Einfluß der 3 Pers. fehlt: du aßest, ließest, wuchsest, wuschest. Из овога се види да се Малинина напомена у реферату потпуно слаже с Вилмансовом тврђом, и да је г. Трифунац није оборио нити то може.

При завршетку изјављујем да сам овај одговор написао, марећи више за ствар него за личности, а уздајући се само у суд стручних и књижевних људи, а не у суд неуких читалаца или нечиталаца, који и немају свога суда о томе, него се колебају и тамо и амо, мислећи да свагда онај мора имати право, чија је последња. Намера ми није била да одговарам само г. Тривунцу, него уједно да напишем „Прилог за познавање узрока, који су изазвали оно стање, у ком се сада налази именичка промена високонемачког језика.

В. Малина

ШКОЛА У БОРБИ ПРОТИВ АЛКОХОЛИЗМА У БЕЛГИЈИ

Прави народни пријатељи свих земаља и народа данас су потпуно уверени у то, да ће се јако изменити благостање сваке породице, да ће затвори бити са мање злочинаца, да ће болнице за душевне болести бити с мање болесника и да ће у земљи бити више морала и производног рада, ако се смањи потрошња алкохола, нарочито ракије.

Зато се већ од неколико десетина година најревносније ради на пропаганди против алкохолног пића у свима културним земљама на свету. Гдегод је само рађено у томе правцу, свуд се смањила људска потрошња алкохола. И гдегод је ово био случај, тамо се појачало народно благостање. И ово је појмљиво. Само утрошена средства на потпуно излишно алкохолно пиће износи грдно велике суме, а да се и не рачуна, колико добија морал и људска енергија, кад се оно троши умерено или се потпуно избегава.

Од почетка антиалкохолног покрета до данас основано је у свима просвећеним земљама безброј друштава, којима је циљ антиалкохолна пропаганда. Захваљујући овим удружењима, која броје милионе и милионе чланова и која располажу милионима и милионима у новцу, поједине државне власти заузеле су се исто тако за антиалкохолну пропаганду. Она је данас тако јака, да је то права крсташка војна најновијег века.

Сва та друштва и државне власти штампају односно откупљују читав низ антиалкохолних популарних списа, које бесплатно или врло јефтино растурају у народну масу. Све те књиге и књижице, штампане у милионе примерака, имају циљ, да покажу штетне последице од алкохола и да изазову умереност или потпуно одустајање код алкохолног пића. Поједини народни пријатељи и антиалкохолна друштва, сем тога, приређују за народ јавна предавања против алкохолизма, а у друштвеним и другим болницама нарочити лекари бесплатно лече жртве алкохолизма. Уз то се ревнсно ради на смањењу државних дажбина на пиво, као на најмање опасно алкохолно пиће, а на повишењу на ракију, као на понајопасније. Најзад, да се народ отклони од алкохолног пића, нарочита друштва, с милионима капитала, пружају сваког дана нижим народним класама забаве, игранке, позоришне представе, варијете, као и добру и здраву кујну по сасвим јефтиној цени. Једном речи, поједина друштва за народно здравље, патриотска друштва сваке врсте, а нарочито друштва умерености или како их у Русији зову *друштва трезвености* и министарства, особито просвете, улажу врло много труда и средстава, како би се ограничила пустошења, која алкохол неминовно изазива из године у годину у свима земљама наше планете.

И поред свих тих факата, узгред да додамо, у нас има људи, који мисле, да таквом антиалкохолном покрету нема места у Србији, пошто наш народ не страда од алкохола толико, колико други, западни народи. То је погрешно већ и само зато, што је наша економска основа све више и више налик на западну и што је човек свих земаља и свих времена једно исто. Другим речима, ако би то тако било, т. ј. да наш народ не потребује такву пропаганду, онда би то значило, да су наши људи сасвим друкчији по осећањима, по интелигенцији и по вољи, по инстинктима, жудњама и страстима. Ако би то тако било, онда у нашим затворима и болницама и нема алкохоличара, а морал наше породице и унутрашњи органи нашег човека тако су силни, да у њих алкохол не изазива никакве последице. То би значило, да дневни издаци нашег простог света на алкохол, који често више износе, него ли за храну, код нас немају исто економско и медицинско значење, као на „трудом“ западу. То би значило да милиони тако излишно утрошених динара, не би изазвало у нас повећање на-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBELRS

ционалне готовине, пошто су у нас „друге прилике.“ Најзад, то би значило, да наш народ сасвим не потребује никакво васпитање изван оног, до кога сам долази како зна и како уме, јер потпуно одустајање од алкохола или умереност у њему, садржај је сваког разумног васпитања. Такво мишљење, дакле, показује просто непознавање човека као човека, циља васпитања и много чега другог.

Данас је антиалкохолна пропаганда ушла и у школе. Данас н. п. белгиски ученик чује у школи не само хигијенске поуке о ваздуху, одећу, кретању и т. д., него и о алкохолу. Њему се показују рђаве последице од прекомерне употребе алкохола и систематски му се уноси у душу одвратност према алкохолном пићу. Он је и члан школског друштва умерености. У неким школама у Белгији, у којима нема таквог друштва, учитељ држи на видном месту, нарочиту таблу, на коју уписује имена оних ученика, који су се занавек одрекли алкохола у свима облицима. То је постало права настава, као и свака друга, за коју су израђена очигледна средства — слике и модели — исто онако, као и за сваку другу. Најзад, како је за успех у школи потребан спреман наставник, то у Белгији постоје од више година нарочита антиалкохолна предавања, која држе о државном трошку и под управом школских надзорника нарочито позвати лекари учитељима и учитељицама народних и других школа.

Наша је намера, да изнесемо, како стоји антиалкохолни покрет у белгиским школама. При том ћемо поменути поштогод о томе и изван школе. Будући пак Белгија иде у најкултурније и најцивилизоване земље на свету, то ће слика антиалкохолног покрета, бити као тип за све такве земље на земљиној кугли. Одлазак у антиалкохолну Белгију можда ће помоћи, да у нас противници тога покрета промене своје мишљење и дођу до уверења, да је цела та ствар просто једна од многих васпитних мера, које су неизбежно потребне за људе свих народа и времена. Кад би у свакој земљи свака породица била савршена са сваке стране; кад би свако дете из целокупне нације ишло што дуже у идеално добру школу; кад сваки човек не би био човек од костију и меса; кад не би било никаквих препрека васпитном послу, н. п. сиротиње и наслеђа, онда цео тај антиалкохолни покрет био би донекле или потпуно излишан.

Овај је чланак написан на основи званичног извештаја белгиског министарства унутрашњих послова и просвете, нарочито штампаног у Бриселу 1903. године за педагошко-индустриску изложбу *Début de la vie*, која је отворена 22. новембра 1903. године у Петрограду. Он носи наслов „*Антиалкохолна настава у основним школама (L'enseignement antialcoolique dans les écoles primaires)*“ и има 42 стране мале осмине и једну таблицу на засебној артији. Ми смо у излагању задржали исти ред и тек повезде смо одступили од оригинала.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Овај извештај пружа потпун списак важнијих антиалкохолних списа и брошира, као и опис очигледних средстава за антиалкохолну наставу у школи и за предавања за народ. Из њега ће читалац видети и то, како треба да прође доста времена од постанка какве мисли, па до њезиног потпуног остварења. Испочеткаџи сама мисао није потпуно јасна. Начин, како је ваља извести, долази тек после великог искуства и још већег размишљања. Неуспеси из првога времена постају доцније разумљивији. Погрешке, које се чине у почетку, доцније су немогуће.

Ево тога извештаја:

I.

Постанак и развитак антиалкохолног покрета у белгиским школама.

Прво друштво умерености, одиста достојно тога имена, основано је у Бостону 1826. године. Одушевљење, с којим је дочекана ова установа, задобило је и Јевропу. Још 1829. године основана су слична друштва у Ирленду и Шотленду, а 1831. у Енглеској.

Ова су друштва примала само младиће. Али убрзо — можда због озбиљних тешкоћа, на које се наилазило при задобијању присталица — први борци за умереност бацили су поглед на децу, како би их *сачували* ода зла, уместо да их доцније *лече* од њега.

Отуда видимо како се образују деџја друштва умерености већ 1834. у Престону, 1837. године, у Думфрису у Шотленду и т. д. Али, ова су друштва остала месна. Тек од 1847. године, захваљујући неуморном раду госпође Карлил и М. Туниклифа, појавише се свуд у Енглеској *дружине наде* (*Bands of hope*).

Савез ових деџјих друштава умерености, која су организована изван школе, броји данас у Уједињеној краљевини више од три милиона чланова, који не пију ни једно пиће, што опија. —

У Белгији основано је прво друштво умерености око 1850. године у Бриселу. Оно је постало, бесумње, утицајем из Енглеске и Немачке. Тек 1862. биће да се први пут повела реч о антиалкохолној настави и о школским друштвима умерености.

Те године *Средишно друштво белгиских учитеља* (*Société centrale des instituteurs belge*) расписало је стечај за најбољи спис о овом питању: „*На који се начин може најзгодније употребити утицај народне школе, како би се изазвало у Белгији оснивање друштава умерености?*“¹

Награђени спис чини опширан састав, написан с одушевљењем и с особито много методе и реда.² Писац г. *Ван Гансен*, професор

¹ *V. Le Progrès*, журнал, који издаје то друштво. Године 1862—65.

² Понека погрешка у томе делу ни најмање не шкоди целини.

општинског колежа у Берингену, прво црта убилачке последице пијанства¹ на човеје тело и дух, на породицу и на друштво, па онда тражи лека томе злу. Од трију средстава, која износи, вели да ваља „употребити и утицај народне школе за оснивање друштава умерености.“ Он наводи исто тако и то, како се многа настава народне и друге школе, може употребити за сузбијање зла и ради потпомагања умерености.

Семе је било бачено. Оно је било пало на плодну земљу. Велик број учитеља упознали су се с тим делом и свакако су покушали, да понеку од жеља Ван Гансена како-тако остваре.

Али, до жетве је било још далеко.

Седамнаест година доцније, 1879., основано је у Бриселу *Патриотска лига против алкохолизма (Ligue patriotique contre l'alcoolisme)*,² друштво, које никако није тражило апстиненцију, шта више ни дестилованог пића, него се само задовољавало борбом тротив злоупотребе алкохолног пића. Главни чланови одбора тога друштва — доктори Барела, Мелер, де Воклероа, Деген, Птиан — организовали су септембра 1885. године први антиалкохолни конгрес под именом *Међународни састанак у Анверу против злоупотребе алкохолног пића (Meeting international d'Anvers contre l'abus des boissons alcoolique)*.

Говори, који су држани и радови, који су читани на овом конгресу одиста су отворили очи многим, што се баве о народном благостању. Г. *Филден Тори* из Јорка, упознао је конгрес са знаменитим радом *Чарлза Векли-а* о дечјим друштвима умерености у Енглеској. Сам Векли, председник *Савеза дружина нада* Уједињене краљевине истакао је потребу ове установе.

„Дајте детету,“ вели Векли, правац, којим му ваља ићи, и оно га неће оставити ни кад порасте. Ово је одиста тако. У детињству се онајлакше и стварају навике, а кад се створе, онда остају за цео век. Ако се, дакле, наша омладина одлучи не пити алкохолно пиће још у првим годинама живота, онда ће јој бити све теже и теже, што иде даље у године, одустати од тако посталог начела, јер се навике и карактер све више и више утврђују с годинама живота. Зло треба убити у корену. Наша деца, улазећи у живот, виде пред собом демона, који их непрестано и непрестано наводи на искушење. Тај је демон *алкохол*. Ако му подлегну, онда је скоро неизбежна последица њихове слабости то, што ће донекле или потпуно упасти у блато и нечистоћу. Само је једно средство, које му може одолети, то је одлучно и непоколебливо *нећу*.“

¹ Реч *алкохолизам* у то време је још била непозната у Белгији.

² До 1884. године ово је друштво носило име *Белгиско удружење против злоупотребе алкохолног пића (Association belge contre l'abus des boissons alcooliques)*.

„Добро, али је ли ту баш потребно одустати од сваког пића? Зашто, рећи ћете, није доста, кад се човек само умери? То је просто зато, господо, што је умерена употреба алкохолног пића пуна опасности, нарочито за децу. За њих ваља изабрати потпуно поуздане и безбавне путове. Ко се одрекне алкохола, тај тек иде сигурним путем.“

У своме делу износи Векли и правила Друштва наде, потом говори и о добром дејству задате речи, да се дете заувек одриче сваког алкохолног пића и подстиче слушаоце, да оснују децја антиалкохолна друштва у Белгији.

„Врло много значи, рече он, кад се само добро отпочне. Чим само човек пође правим путем, онда га ништа не стаје више чинити добро, него ли зло. Навика постаје друга природа, а дете не налази ни мало тешко испуњавати задату реч, да се заувек одриче сваког алкохолног пића.“

„Ваља ли нарочито истицати, колико се учвршћава и челичи карактер младог човека верношћу према задатој речи? Један наш енглески писац вели: „Најгоре васпитање, ако учи децу одрицању, више вреди, него ли најбоље, које децу томе не учи.“ Напрезање, које се јавља, кад човек хоће да остане чврст задатој речи, већ је васпитање, које подстиче у детета поштовање према самом себи и које га дисциплинује тиме, што се навикава на стрпљење, сталност и на друге сличне врлине.“

Господо, васпитање деце у начелу апстиненције можете гледати са задовољством за садашњост, а с пуно наде за будућност. Ако усхтеднете урадити овде у Белгији оно, што смо ми учинили у Енглеској, онда ћете доћи до исто тако добрих резултата, као и ми, јер деца су иста у сва времена и на свима местима. Код нас је покрет особито јако порастао за ово педесетак година. Зашто не би то било тако и у вас?¹

Друге године, 1886., појавило се прво друштво с потпуном апстиненцијом за младиће. *Абат Сенден* из Сен-Тронаа, основао га је у тој вароши под именом „Друштво светог Јована Крститеља (*Association de Saint-Jean-Baptiste*). Два месеца доцније, у децембру, основано је прво децје друштво апстиненције, које је 1889. године узело име *Друштво светог Јована Беркманс (*Société de Saint-Jean Berchmans*)*. Оно је

¹ На антиалкохолном конгресу у Бриселу 1897. године расправљало се, да ли је могуће за једно дете од једанаест година разумети вредност задате речи, да никад неће пити никакво алкохолно пиће, а нарочито, да ли му је могуће одржати је. Готово су сви без разлике били за то, да је могуће. На крају расправљања, један старац, са седом брадом, диге се и затражи реч. Он је говорио с одушевљењем о задавању речи код деце. „Кад ми је било седам година, рече старац, ја сам на коленима пред оцем задао реч, да ћу се целог века уздржавати од сваког пића, што опија. Ја сам још онда потпуно разумео, да је алкохол рђава ствар и никад свога века нисам погазио реч.“ Овај је говорник био главом *Филден Торн*. Он се веома радовао, што види, како се развила ствар, коју је препоручивао пре дванаест година.

дало брже, него ли оно за младиће, сјајне резултате, који потпуно задовољавају. Скоро у исто време г. Сенден је покренуо први белгиски лист за умереност: *De Sint-Jansbode* и нарочито у провинцији Лимбургу упознао је свет с антиалкохолним друштвима.

Тако су се ето дефинитивно основала у Белгији друштва умерености за младиће и децу.

Септембра 1887. године главни инспектор основне наставе у Хаселту, главној вароши провинције Лимбурга, г. *Робинс*, особито је похвалио оснивање друштава умерености у школама свога подручја у нарочитом распису, који је упутио кантонским инспекторима под 7. септембра.

Затим је Робинс 26. јануара 1892. године упутио г. министру унутрашњих послова и просвете нарочити извештај о школским друштвима умерености, основаним у провинцији Лимбургу. На завршетку тога извештаја он је замолио поменутог министра, да одобри мишљење *Савета за усавршавање основне наставе (Conseil de perfectionnement de l'enseignement primaire)* и препоручи ствар школских друштава умерености по целој земљи исто онако, као и школске штедионице. Са своје пак стране *Белгиско друштво умерености* понова је порадило код владе у истом смислу.

Г. министар *де Бирле* у једном распису свима главним инспекторима под 3. априла 1892. године потпуно је одобрио ту ствар као корисну.

Исте године, 23. априла, г. министар унутрашњих послова и просвете, одобравајући мишљење канцеларије *Белгиског друштва умерености*, послао је директорима учитељских школа *распис о антиалкохолној настави* у тим заводима.

Опет те исте године, 14. маја, изишао је нов министарски *распис о настави умерености* у женским учитељским школама.

У току месеца јуна, г. министар унутрашњих послова и просвете послао је свима учитељима и свима учитељицама основних школа у земљи, једну броширу под насловом *Кооперација завода за основну наставу у борби против алкохолизма (Coopération des établissements d'instruction primaire à la lutte contre l'alcoolisme)*. Ова је брошира садржавала Рубинсов извештај и поменута три расписа.

* * *

Школска друштва умерености поникла су сад по целој земљи. Нажалост, по многим местима ствар нису разумели како треба. Многи су мислили, да је главно у школској борби против алкохолизма оснивање таквих друштава. Настава о антиалкохолизму била је занемарена. Говорило се, како је програм већ и иначе превелики, како је

немогуће додавати му нове предмете и т. д. Шта више, понеке општинске власти нису чак хтеле ни дати потребно одобрење за оснивање оваквих друштава.

Да једанпут прекине с овим погрешним појмовима и да сузбије апатију понеких власти, г. Шолерт, министар унутрашњих послова и просвете, упутио је 2. априла 1898. године г.г. главним инспекторима *особито значајан распис*. Од њега су добили мало доцније сваки учитељ и свака учитељица по један примерак.

Овај распис наређује, да се *антиалкохолна настава* има сматрати као обавезна у свима основним школама. Сем тога у њему се износи и начин, како је треба изводити без преоптерећивања наставног програма. У исти мах, напомиње се, како ће се учитељи спремити за ту наставу на нарочитим предавањима.¹ Исто тако у распису говори се и о томе, како ће учитељ, коме општинска власт не би хтела одобрити оснивање антиалкохолног друштва, поступати с ученицима, да потпишу обећање о апстиненцији.

Предавања, чији је програм добио сваки слушацац, имала су тако велик успех, да је далеко премашао наду. Ствар умерености по школама развијала се отад особито сјајно. Одушевљење — разумно одушевљење, које се оснива на научним истинама о шкодљивости алкохола — обузело је људе толико, да су се учитељи удруживали у нарочита друштва умерености.

Успех, постигнут с учитељима, изазвао је министра, да оснује друге године, 1898., слична предавања за учитељице. Резултати су били исто тако славни, као и код ових првих.

Ето у неколико речи постанак и развитак антиалкохолне пропаганде у белгиским школама. Као што се може опазити из специјалних листова, који излазе у Француској, у Швајцарској и Холанду, велик број антиалкохоличара у тим и другим земљама, међ којима је пуно одличних људи и с великим ауторитетом, желе да виде код себе исте овакве установе као и у Белгији. Сви се слажу, и потпуно имају право, да ваља баш понајпре отпочети од деце. Дете-апстиненат, само ако је добро поучено, сачуваће целог свог века одвратност према алкохолу и љубав према умерености.

„*Избављајући своју децу, избавићемо и Белгију,*“ рекао је један говорник на међународном конгресу против алкохолизма у Бриселу 1897. године, на шта је цела сала одговорила особито бурним пљескањем.

¹ Те исте године. министар унутрашњих послова и просвете послао је сваком учитељу један примерак ових дела: *D-r Van Coillie, Lésions viscérales* (Повреде човечје унутрашњости); *D-r Bienfait, Préjugés populaires sur l'alcool* (Народне прерасуде о алкохолу); *Edm. Vaslet, Petit manuel de tempérance* (Мала ручна књига умерености). Године 1899. ове су књиге добиле и све учитељице.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unijg.rs

II.

Белгиско министарство земљорадње помаже борбу против алкохолизма.

Комисија, одређена Краљевим указом, да проучи мере, које би се могле предузети против алкохолизма, састала се 16. фебруара 1898. године под председништвом г. *Е. Беко-а*, главног секретара министарства земљорадње. На тој је седници г. *Емон*, шеф администрације основне наставе у министарству унутрашњих послова и просвете, изнео свој предлог о установи антиалкохолне наставе у основној школи.

Из протокола те седнице овде наводимо место, које се тиче Емонова предлога:

1.

I. Шта смета развитку наставе против алкохолизма у основним школама.

Антиалкохолна настава у основним школама није се још толико распрострала и тако удесила, како желе пријатељи те ствари.

Учитељи су били озбиљно позивани у неколико махова, да оснују у својим школама друштва умерености. Многи су одговорили на владин позив, али је познато, да један део друштава постоји само на артији и да њихови оснивачи скоро потпуно пренебрегавају антиалкохолну наставу.

Други се уздржавају оснивања таквих друштава, јер се боје, да не дођу у сукоб с овим или оним лицима од утицаја, који су заинтересовани за велику потрошњу алкохола. Шта више, општинске власти формално су одбијале одобрење, које су тражили учитељи ради оснивања таквих друштава.

Најзад има их и таквих, који се не слажу с тиме, да се од деце узима часна реч, која се тражи при примању у друштво умерености.

То су главни узроци, које наводе сами чланови наставничког особља, који је још доста велик бројем и који је до данас остао изван антиалкохолног покрета.

II. У чему треба да се састоји антиалкохолна настава.

Настава у алкохолизму не састоји се само у томе, да се оснује школско друштво умерености. Она се, пре свега, састоји у лекцијама, којима ја циљ улити у детињу душу одвратност од алкохола тиме, што сазнају страшне последице овог пића на тело, дух и срце.

Ова је настава у исти мах део хигијенске и моралне наставе. Према томе њу ваља пружати у свакој школи, у којој има или у којој нема друштва умерености. За ово није потребно никакво претходно одобрење општинских власти. Учитељ може и дужан је проповедати умереност својим ученицима и изазивати у њих одлуку, да одустају од алкохолног пића. Ово чини исто онако, као што им проповеда искреност или им тражи обећање, да неће никад лагати. Ова етичка учитељева радња код својих ученика не подвргава се никаквој цензури месне власти: учитељ, учећи децу умерености, само испуњава своју васпитачку дужност.

III. Како је ваља удесити.

Главна је ствар, дакле, да се озбиљно организује *антиалкохолна настава* у свима школама, макакво било расположење општинске власти и чланова наставничког особља према школским друштвима умерености.

Исто је тако од значаја, да се та настава удеси тако, да се ништа не преоптерети ни измени школски програм уопште, нити да се учитељ терети неком новом дужношћу.

Овај предлог води рачуна о свима тим захтевима.

2.

Овај предлог има четири тачке:

1. Спремање наставника за антиалкохолну наставу;
2. Програм те наставе;
3. Контрола те наставе и умесност антиалкохолизма;
4. Средства за подстицање.

I. Како ваља спремати наставничко особље за извођење антиалкохолне наставе.

Спремање наставника за *специјалну* антиалкохолну наставу ваља поверити људма неоспорне компетенције. Понајприродније би било узети за ово лекаре. Они би понајбоље на нарочитим предавањима показали пустошења, која изазива алкохол у човечјем телу, његов несрећни утицај на интелигенцију, на срце и на вољу.

Њихов би се посао потпуно олакшао, кад би им држава ставила на расположење јасан и разветан програм и слике у боји, што представљају унутрашње повреде, које производи алкохол. Ове би се слике чувале у педагошким музејима и у кантонским књижницама. Наставници би их могли употребити час за приређивање јавних предавања, час да очигледно представе својим ученицима основне појмове из хигијене с обзиром на алкохолизам.

Наши су учитељи већином уведени већ у антиалкохолну наставу *ио прилици*. Њихова би се спрема ласно и брзо допунила упутима, које би добили од својих инспектора на зборовима, нарочито посвећеним таквој настави.

На тај би начин наставничко особље постало подобно да поучава народну масу и тако би учитељ, ако проповеда примером, постао прави апостол умерености с ауторитетом у средини, где живи.

II. Шта треба да садржи програм антиалкохолне наставе.

Специјална антиалкохолна настава садржи обраду ових тачака у програму хигијене, које би извели лекари на нарочитим предавањима, а потом учитељи у својим школама. Оне би се имале просто унети на своје место у програм ове или оне школе:

„Опасност од алкохолног пића (алкохол не храни — он је отров; он доводи покаштво човека до злочина и лудила);

„Алкохолизам, његово пустошење, с обзиром на тело, дух и морал.“

Антиалкохолну наставу *по прилици* чинила би разна важбања: лектира и реферовање прочитаног, рецитација напамет, диктат, састав, певање и тако даље.

III. Како ваља удесити контролу те наставе и како треба износити умесност алкохолизма.

Није доста унети антиалкохолну наставу у програм ове или оне школе, него јој ваља и одредити *нарочито време* у распореду часова појединих разреда и тако удесити, да се ласно може контроловати наставников рад.

Ради тога ваља одредити *најмање пола часа недељно* — понајбоље суботом послеподне — нарочитој или по прилици настави у алкохолизму. Ученици ваља нарочито да воде *дневник*, т. ј. да имају засебну свеску за уписивање вежбања из те наставе.

Ове би дневнике разгледали инспектори при обилажењу школа и о зборовима. Питања, која би постављали ученицима из пређеног допустио би им констатовати, колико је учитељ радио.

Последица антиалкохолне наставе и најприроднији начин, да се докаже, умесност антиалкохолизма било би оснивање *школског друштва умерености* наравно, ако то одобре општинске власти. Ако пак не хтедну одобрити, онда ће учитељ удесити *нарочиту почасну таблу* с именима ученика, који су се заувек одрекли алкохолног пића.

IV. Ко треба и како да подстиче ту наставу.

Разне државне и општинске власти ваља да помажу учитеља у томе послу око народног благостања. Деца, родитељи, а нарочито општински часници ваља да знају, да учитељ испуњава један од најважнијих задатака у своме позиву кад врши антиалкохолну наставу и кад оснива школско друштво умерености. Непријатељ, кога ваља победити, силян је и издржљив. Маколико уложиле школе и власти утицаја, да обезбеде успех ове ствари, која је одиста спасоносна за живу силу наше нације, опет је све то једва доста.

3.

Овде ћу скупити у неколико речи користи од предлога, што сам га изложио у најкрупнијим цртама.

1. Он уноси антиалкохолну наставу *у све школе без икакве измене њиховог програма* и без *икаквог преоитеређивања њихових наставника*;

2. Он побија сва тврђења противника или равнодушних људи према друштвима умерености;

3. Он обезбеђује *довољну сигурност* учитељима за нарочиту антиалкохолну наставу;

4. Он чини наставнике подобним давати с ауторитетом и с успехом *јавна предавања* о антиалкохолизму;

5. Он доноси *лаку и озбиљну* контролу антиалкохолне наставе од стране

www.unинспекторā основне наставе :

6. Нарочити *дневник*, који су ученици дужни водити, биће им увек на руци за време школовања и после тога као неки *вадемекум*, који ће их подсећати на наставу њихових наставника и на лепу одлуку из њиховог ученичког живота;

7. Школски ће се утицај осетити и *у породици*: често ће детињу свеску читати и родитељи, што ће им можда изазвати понеку спасоносну мисао и одлуку;

8. Предложена организација биће релативно *врло једтина*. Чим буду учитељи и учитељице спремни за антиалкохолну наставу на нарочитим предавањима и зборовима, наша ће ствар захтевати само покашто и врло незнатне државне интервенције.

* * *

Године 1898. и 1899. парламенат је одредио у буџету министарства земљорадње нарочити кредит за пропаганду против алкохолизма.

Ово је министарство ставило на расположење министарству унутрашњих послова и просвете (администрацији основне наставе) за сваку наведену годину суму од 12000 динара из поменутог кредита ради помоћи пропаганди против алкохолизма *школом*.

Сем тога, министарство земљорадње бесплатно је раздао школским књижицама низ брошира против алкохолизма.

Наведени пројекат г. Емона усвојио је министар унутрашњих послова и просвете, као што ће се видети мало даље.

III

Предавања о алкохолизму, која су држали лекари белгиском наставничком особљу основних школа.

Према упутима министарског расписа од 2. априла 1898. године, бр. 16356 А, те године су приређена антиалкохолна предавања за учитеље.

Да би се олакшао посао лекарима, који су држали та предавања, влада им је послала ове публикације :

1. Повреде човечје унутрашњости услед алкохолизма (Les lésions viscérales produites par l'alcoolisme);
2. Алкохол и рад (L'alcool et le travail);
3. Разговори о неумерености (Entretiens sur l'intempérance).

Читање ових публикација ослободило их је улазити у дугачка испитивања из специјалних дела ради припреме за предавања.

Сем тога добили су и једну слику у боји, која представља повреде унутрашњих органа услед алкохолизма. Она им је помогла, да им предавања буду интереснија и разумљивија.

Слика и публикације, о којима је реч, чувају се у школском кантонском музеју и у кантонским књиžницама. Наставници их могу употребити кадгод хоће за јавна предавања или у настави, да би очигледно представили ученицима основне појмове из хигијене с обзиром на алкохолизам.

Један примерак опширног штампаног програма тих лекарских предавања добили су сви учитељи основне школе. Овај је програм утврдила средишна управа.

Из извештаја г.г. главних инспектора основне наставе види се, да су ова предавања била врло поучна и врло интересна.

Поједини предавачи исто су тако извели свој посао на потпуно задовољство школских инспектора, који су управљали предавањима. Они су изводили с много компетенције поједине тачке програма. Они су показали пустошења, која чини алкохол на човечјем организму, као и жалосне последице одатле.

Изван сваке је сумње, да овакви зборови имају добро и корисно дејство. Учители ће одсад следовати мудрому савету, који су им дали лекари. Они сад постају апостоли умерености с уверењем, које обезбеђује успех.

„Ви нећете пропустити — вели се у једном распису г. Шолерта од 4. јуна 1898. године, упућеном г.г. главним инспекторима основне наставе — озбиљно опоменути учитеље, да буду верни вршењу умерености, која одликује белгиски наставнички кор. Само под тим условом они могу говорити и радити с успехом против алкохолизма. Па ипак има и таквих наставника — њихов је број срећом врло мали — који се покашто упушта у ексцесе алкохолног пића. Ако после предавања, која би се држала учитељима о пустошењима, прозвизлим због алкохола, не би оставили ову жалосну и злочину навику, ви ћете их строго први и последњи пут опоменути. Ја не могу трпети, да чиновници, нарочито одређени за васпитање подмлатка, дају васпитаницима пример у неумерености.“

Сви су трошкови око антиалкохолних предавања и зборова, приређених за учитеље, подмирени из нарочитог кредита, одређеног мџнистарству земљорадње.

Они су износили око 8.950 динара: 6.025 д. издато је лекарима-предавачима у име награде, а 2.875 д. за куповину слика, брошира и т. д.

Имајући на уму добре резултате, добивене од антиалкохолних предавања у години 1898., приређених учитељима основне школе, мџнистар г. Шолерт одлучио је, да се трећа педагошка скупштина учи-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

тељица народне школе у 1899. години употреби такође на таква предавања, само сад за наставнице.

Средишна је управа прописала програм предавања, која имају држати лекари. Г. Шолерт послао је г.г. главним инспекторима основне наставе примерке тога програма. Уз то им је упутио и овај *распис*, који одређује правац тих предавања :

„Брисел 21. јуна 1899. године. Господине главни инспекторе, С овим шаљу вам се примерци програма предавања о алкохолизму, који ће се приредити јула месеца ове године за учитељице вашег ресора.

„Мислим, да ће бити корисно, ако истакнем, да се ова предавања имају разликовати у суштини од оних, приређених за учитеље прошле 1898. године. Господа лекари разумеће, да је потребно унети разумну резерву при изношењу неких патолошких последица од алкохола. Они ће схватити битну разлику између женине и човекове улоге у борби против алкохола. Они ће дати улози оне прве карактер личног чувања и чувања породице.

„Ако се хоће, да унесе у женску одвратност према алкохолу, онда је потребно, да сазна његове жалосне последице на поједине органе и на радњу духа. Исто тако за ово је потребно, да сазна и средства, како се може сачувати од алкохолизма породица, у којој ће вршити или у којој већ врши унутрашњу управу. Ваља јој показати, како зависи од ње, да ли ће и најскромније огњиште бити стан, у који се настанила срећа. Од ње зависи и то, да ли ће умети задржати своје код куће и да ли ће их учинити, да се без муке одупру искушењима од кафане. Ако има свести о својој дужности и о својој моралној снази, онда ће се она умети одупрети опасности или тако, што би спречила зло или што би отпочела одлучну борбу против њега, чим би само оназила прве знаке зла у својој средини.

„У том одиста практичном духу, дакле, г.г. лекари ће претрести то крупно питање женине улоге у борби против алкохолизма. Ако учитељице однесу са збора разумно уверење, да вредна, предвидљива, штедљива и умерена жена врши у породичном кругу здрав утицај, који побеђује привлачну снагу кафана, онда ће се оне потрудити, да то уверење унесу и у своје ученице. Захваљујући њиховом раду у школи, као и њиховом примеру, биће убрзо на сваком огњишту угледна домаћица, под чијом ће се заштитом породица срећно и напредно развијати. Тад ће се моћи рећи, да је учињен велики корак у решењу социјалне проблеме. Министар *Фр. Шолерт*.“

По један примерак тога расписа био је послат свима лекарима-предавачима. У исто време добили су један рељеф од гипса, који представља црну цигерицу једног алкохоличара, упоређено с црном цигарицом здравог човека, једну таблу у боји, која представља повреду унутрашњих органа, произишлих услед алкохола, као и ове публикације:

1. Против алкохолизма (Contre l'alcoolisme);
2. Ваља ли нам пити или не пити (Boire ou ne pas boire);
3. Предавања о алкохолизму од др. Кошете-а (Conférences sur l'alcoolisme, par le Dr Caucheteux);
4. Разговори о неумерености од др. Деланоа (Entretiens sur l'intempérance, par le Dr Delaunois);
5. Алкохол и рад од др. Ван Коали (L'alcool et le travail, par le Dr Van Coillie)
6. О утицају алкохолног пића на духовни рад (De l'influence des boissons alcooliques sur le travail psychique);
7. Мала ручна књига умерености од Едм. Вале-а (Petit manuel de tempérance, par. Edm. Vaslet);
8. Народне предрасуде о алкохолу од др. Биенфе-а (Préjugés populaires sur l'alcool, par le Dr Bienfait);
9. Повреде унутрашњих органа, произишле од алкохолизма од др. Ван Коали (Lésions viscérales produites par l'alcoolisme, par le Dr Van Coillie).

Данас се ове публикације и предмети, који су допустили лекарима, да се спреме и с успехом држе предавања, налазе у кантонским школским музејима и у нарочитим књижницама народних учитеља.

За ова предавања за учитељице влада је одредила 48 лекара, по 1—4 на сваки главни инспекциони ресор, којих има 18, или просечно око 3 на сваки тај ресор. Они су скоро исти они, који су држали иста таква предавања 1898. године учитељима основне школе. Њима је било одређено по 25 динара од предавања у име награде. Сви су трошкови, произишли од антиалкохолних предавања, исплаћени из нарочитог кредита, одређеног министарству земљорадње.

IV

Антиалкохолна настава.

Овде се износи готово у целини министарски распис од 2. априла 1898. године о антиалкохолној настави, за чију је основу послужио наведени предлог г. Емона, као што ће читалац ласно опазити:

„Господине главни инспекторе, Од 1892. године види се из ваших општих извештаја, како стоји ствар школских друштава умерености, основаних у вашем ресору. Из статистичких података уз те извештаје види се пак и стално растење броја таквих друштава и редовних чланова у њима.

„Овај повољни резултат показује ревност, коју су учитељи уложили, да би одговорили позиву владе. На овоме не могу им довољно захвалити. Ако и није антиалкохолна пропаганда организована у понеким местима, чији је број још једнако знатан, то је само из месних узрока, који ће, надам се, брзо нестати.

* * *

„Антиалкохолна пропаганда школом не састоји се само, као што понеки мисле, у оснивању школских друштава умерености. Она се састоји, она се, боље рећи, у суштини састоји у настави, која уноси у детињу душу одвратност према алкохолном пићу тако, што им пружа знање о несрећним последицама тога злога пића на тело, на дух и на срце.

„Ова је настава у исти мах настава у хигијени и настава у моралу, и отуд, ваља је приређивати у свима школама, у којима има или нема друштава умерености. За ово није потребно никакво претходно одобрење од општинске власти: учитељ може проповедати умереност својим ученицима и позивати их, да даду часну реч, како никад неће пити алкохолног пића исто онако, као што им проповедају искреност и поштење и као што од њих траже обећање, како никад неће лагати или красти. Ова морална учитељева радња не подвргава се никаквој контроли месне власти: учећи ученике умерености, он само испуњава своју васпитачку дужност.

„Главна је, дакле, ствар организовати антиалкохолну наставу у свима школама, па макакво било расположење општинских власти и чланова наставничког особља према друштвима умерености и њиховим правилима. Вама неће бити тешко показати, да се ова настава, као и она о заштити животиња, може унети у сваку школу без измене или оптерећења садашњег програма и без икаквог увеличавања учитељева рада.

* * *

„Антиалкохолна настава састоји се у *нарочитим лекцијама* и у *лекцијама по прилици*.

„За њих ће се спремити учитељи на предавањима, која ће им држати специјалисти, нарочито лекари, који ће боље од свих других, показати пуштошења, произишла од алкохола у човечјем организму.

„Предавачи имаће мисију створити програм потпуно одређен по садржини и по духу. Сlike у боји, које представљају повреде човечје унутрашњости, проузроковане алкохолном, допустиће им учинити наставу интересном и разумљивијом.

„Ове се слике имају чувати у школским музејима и у кантонским књижницама. Учители их могу употребити кадгод хоће за јавна предавања или за школске лекције, кад желе ученицима очигледно представити основе из хигијене с обзиром на алкохолизам (Програм за виши ступањ, бр. 6, § 4).

„Већина наших учитеља већ је уведена у антиалкохолну наставу по прилици. Њихова ће се спрема ласно и брзо допунити упутима, које ћете им дати на збору, нарочито посвећеном тој настави.

„На тај ће се начин, господине главни инспекторе, наставничко особље народне школе учинити подобно, да поучи народ и на тај начин, сваки ће учитељ, ако проповеда примером, постати апостол умерености с ауторитетом у средини, где живи.

„Али није доста уписати антиалкохолну наставу у програм ове или оне школе и да се спреме учитељи, како би је пружали с успехом, него јој ваља одредити сасвим тачно време у распореду часова сваког разреда и да се удеси, да контрола буде јасна.

„Ради тога, потребно је одредити за ово најмање *пола часа* недељно — понајбоље суботу после подне — и припазити, да ученици, бар они вишег ступња, имају по свеску, намењену искључиво за писање вежбања из антиалкохолне наставе.

„Ове ће свеске разгледати инспектори кад обилазе школе или држе зборове. Неколико питања, управљена деци о пређеном градиву, допустиће им одредити, колико је учитељ радио и с каквим успехом.

„Антиалкохолна ће настава показати најлогичнију последицу, ако се оснује школско друштво умерености, наравно, ако то одобри општинска власт. Ако не одобри, учитељ се може задовољити тиме, што ће удесити нарочиту *почасну таблу* (tableau d'honneur), на коју ће записивати имена ученика, који су се зарекли, да никад неће пити алкохолно пиће.

* * *

„Учитеља ваља да помажу и подстичу разне власти у овој ствари народног спаса. Ваља, на ово нарочито полажем, да родитељи и општински чиновници знају, да учитељ испуњава најсветију дужност у своме послу, кад пружа антиалкохолну наставу и кад оснива друштва умерености. Непријатељ, кога ваља победити, јак је и сталан је. Кад се здруже утицаји из породице, од власти и из школе, онда се тек може рећи, да се нешто учинило за обезбеду спасоносне ствари *par excellence* по снагу наше нације. Отуда се надам, да ни једна општинска власт неће хтети сметати развиту те ствари.

„Сем подстицања, које се пружа антиалкохолној пропаганди уређењем нарочитих предавања, о којима је већ била реч, влада ће издавати *почасну диплому* свакој школи, где се добро удеси ова настава. Ова ће диплома увек задржати у школи успомену на оснивача и продуживаче започетог дела. Она ће бити за учитеља, као и за ученике стално подстицање, да се та ствар задржи и даље и још више расцвета.

„Општине ће, не сумња се, радо узети на себе незнатан трошак око издања *почасне карте* сваком ученику, који би се зарекао да завек одустаје од алкохолног пића.

* * *

„Начин организације антиалкохолне наставе, који сам нацртао, представља много добрих страна. Мислим, да неће бити бескорисно кад их покушим.

1. Он уноси антиалкохолну наставу у школе без икакве измене школских програма и без икаквог терећења учитељева рада;

2. Он ће побити све изговоре о одрицању од алкохолног пића, на које се позивају они, што су равнодушни или против школских друштава умерености;

3. Он обезбеђује довољну спрему учитељима за специјалну антиалкохолну наставу;

4. Он чини наставнике подобним приређивати с ауторитетом јавна предавања о алкохолизму;

5. Он олакшава озбиљну контролу антиалкохолне наставе од стране инспектора основне наставе;

6. Нарочита свеска, коју су ученици дужни водити, биће им за време и после школовања једна врста *вадемекума*, која ће их подсећати на наставу њихових наставника и на добре одлуке из ученичког живота;

7. Радња школе осетиће се у породици: детињу ће свеску чешће читати родитељи, којима ће читање можда инспировати понеко размишљање или здраву одлуку... Министар, *Ф. Шолерт*“.

V

Резултати.

А. Упоредна статистика.

Како стоји ствар *школских друштава умерености*, види се из ове статистичке таблице (*стање на дан 31. децембра нижг означених година*):

Године	Основне школе ниже: Écoles primaires		Основне школе више: Écoles d'adultes	
	Број друштава	Број ученика у тим друштвима	Број друштава	Број ученика у тим друштвима
1895.	1.834	34.158	396	6.769
1896.	2.151	41.034	498	8.513
1897.	2.429	45.222	610	11.015
1898.	2.720	50.642	681	14.273
1899.	2.820	52.850	772	16.320
1900.	2.882	53.391	756	17.267
1901.	3.016	55.402	826	19.508
1902.	3.002	55.575	966	21.496

Напомена. Од постанка до краја 1902. године 265.621 ученик узео је на себе обавезу апстиненције.

Б. Колекција антиалкохолних слика од Гелларда, која је распрострањена по школама. Раздавање антиалкохолних брошура, календара и т. д.

У распису од 17. децембра 1900. године провинциским гувернерима, министар унутрашњих послова и просвете подсећа, да је краљевим указом од 24. октобра 1898. године, објављеном у *Монитеру белж*,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

отворен стечај за компоновање једне слике, одређене за антиалкохолну наставу у школи и изван ње.

Комисију, одређену да процени утакмичарске радове, чинили су: г. *де Врисект*, сликар-уметник, члан народне скупштине; г. *Емон*, главни директор основне наставе; г. *Гресон*, почасни главни директор министарства унутрашњих послова и просвете, члан савета за усавршавање средње наставе; г. *Мелер*, доктор медицине, члан краљевске медицинске академије и г. *Ван Аме*, сликар-уметник, конзерватор у музеју декоративних и индустријских уметности.

Награда, одређена у стечају, једногласно је досуђена г. *Францу Гелиарду* (*Franz Gailliardt*), сликару-уметнику у Брислу, Краљева улица 41.

„Награђено дело испуњава постављене услове, вели се у наведеном респексу, с једне стране оно представља алкохоличарске органе и пијаначке сцене, а с друге оно представља исте органе у здравог човека и сцене из живота једне породице, у којој се пази на умереност.

„Слика улива велику одвратност према алкохолизму и силан страх од његових страшних последица.

„Сматра се, да су између средстава, одређених за борбу против алкохолизма понајјаче средство за поучавање младежи добре слике.

„Ја вам, дакле, препоручујем господине гувернере, да позовете општинске власти ваше провинције, да набаве за своје основне школе колекцију слика г. Гелиарда... Влада је послала примерке те слике свима учитељским школама“.

* * *

Сем тога је влада (администрација основне наставе) приступила раздавању примерака Гелиардове колекције основним школама, где се антиалкохолна настава врши рационално. Исто тако раздавате су те слике и девојачким и женским основним школама, чије учитељице теже редовном наставом или наставом по прилици, да своје ученице, будуће супруге и матере, придруже онима, што се боре против алкохолизма.

Школе, које су добиле Гелиардову колекцију, добиле су и по један примерак брошуре: Листићи из живота од г-ђе *Елизе Пласки* (*Pages de la vie*); Предавања о алкохолизму и другим стварима предохране у Белгији (*Conférences sur l'alcoolisme et sur les oeuvres de prévoyance en Belgique*); Објашњење антиалкохолних слика од г. Ф. Гелиарда, сликара-уметника (*Interprétation des tableaux antialcooliques de M. F. Gailliard, artiste peintre*).

Листићи из живота, написани живим стилем, садрже и статистичких и научних бележака врло поучних.

Министарски распис од 20. марта 1902. године кантонским инспекторима основне наставе, садржи о томе ово место:

„Желети је, да се две слике, које чине Гелнардову колекцију, прилепе на картон или на платно и обесе, понајбоље, у старији разред.

„Оне представљају нарочито човекову унутрашњост: срце, цигериду, бубреге и отуда могу добро послужити и за очигледност јестаственичке наставе.

„Брошура *Листићи из живота* од г-ђе Пласки, садржи интересне ко-зерије за учитеље и учитељице, као и за ученике“.

С друге стране послала је влада (администрација основне наставе) антиалкохолне књиге или брошуре, календаре и т. д. учитељским и основним школама. Ево им натписа:

1. Кооперација завода за основну наставу у борби против алкохолизма;
2. Народне предрасуде о алкохолу од др. *Виенфе-а*;
3. Повреде човечје унутрашњости од алкохолизма од др. *Ван Коали-а*;
4. Ручна књига умерености од *абата Вале-а*;
5. Књига, намењена радничким школама од *Анри Мартела (Livre dédié aux classes ouvrières, par Henri Martel)*;
6. Женина улога у борби против алкохолизма од *Марије Паран, (Le rôle de la femme dans la lutte contre l'alcoolisme, par Marie Parent)*;
7. Васпитни календар (*Calendrier éducatif*).

Овај је календар обешен на згодно место у свима учитељским, основним и другим школама.

Најзад влада купује све добре публикације против алкохолизма. Она их потом шаље учитељским кантонским књижницама.

В. Смањење људске потрошње алкохола.

На седници народне скупштине од 22. децембра 1899. године, г. де Смет де Нејер, министар финансија и грађевина, саопштио је особито интересне податке о потрошњи алкохола у Белгији, као што се може читати на с. 214. и 215. Парламентних записника. Одатле вадимо ово место:

„Ја сам, дакле, имао право, кад сам тврдио приликом дискусије о закону од 1896. године, да не треба очекивати смањење потрошње алкохола, кад се силом смањи производња, него кад се подигне цена производу. Ово доказују на сасвим јасан начин цифре, које сам навео. И одиста, и поред тако стотине новоотворених фабрика алкохолног дестилованог пића, које су умножиле производњу, потрошња се ипак смањила, као што смо видели, због поскупљења алкохола услед др-

www.unibezbrziziteksa.com
 УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

завних намета, због смањења броја крчми, као и због нечега, што сам дужан нарочито напоменути, т. ј. због све јаче радње антиалкохолне пропаганде у свима облицима.¹

Враће.

Павле Ј. Мајзнер.

РЕЧ ДР. ЉУБ. НЕНАДОВИЋА

на X. интернационалном антиалкохолном конгресу у В. Пешти
 (У седници од 1/14 септ. 1905).

Узимам реч као син оног народа, који је кроз векове био жив грудобран, о који се ломили и кршили вали силовите азијске навале, која иза пада Цариграда беше прегла, да мачем и огњем свлада и себи потчини европски запад и његову културу. Српски народ на Балкану и на југу садашње Аустро-Угарске истрајао је у тој муко-трпној борби за своју слободу и за европску цивилизацију и културу човештва, и успео је најзад толико да почетком прошлог века доживи васкрсе своје нове и ослобођене Србије.

Окончањем борбе с Турцима, у којој издржасмо кад сами кад у вези са нашим суседима и једносудбеницима Угрима, приоусмо и ми Срби, да на пољу културном по могућству искорачимо, дођемо ближе оним срећнијим народима, који су за време наше вековне борбе за голи живот могли без велике бриге и муке да пораде на својем прибирању и усавршавању.

У раду око тог својег прогреса сретосмо се са многим опште-корисним установама и приликама културна развоја, али се сукобисмо и са његовим разноликим опачинама између којима је најкобнија — алкохолизам.

Питање алкохолизма није ни ново ни непознато; оно је старо као и сам алкохол и цео комплекс тако званог друштвеног питања, којем је алкохол у злу сатворац, као што га и данас у много чему што не ваља компликује и заплете и њиме уопће судбоносно влада, у цело као и у појединостима.

Од времена првог међународног антиалкохолског конгреса одржаног пре 20 година у Антверпну и наине од његовог париског прејемника важи као непобитна и опште призната истина, да је алкохол највећи и најопаснији злотвор човештва, да је он стална и све већа општа опасност, која је у својим последицама куд и камо ужаснија и убитачнија него

¹ За добар почетак антиалкохолне пропаганде било би одиста корисно превести овде наведене француске списе против алкохолизма.

све грозоте ратова које људство задахњавају сасма основаном грозом, унаксам и огорчењем.

Подруг године посматрао је сваки човекољуб престрављено, колико су жртава стале поједине битке на далеком Истоку. Људство културно с правом осуђује убиства у савременим ратовима. Али шта су те ратне жртве све скупа према оном убиству у маси, које диндушман човештва, алкохолизам, унакрст целога света од дана на дан и од године до године извршује без прекида? Шта су те ратне жртве према оном непрегледном пустошењу што га алкохол то непосредно проузрокује, и то путем наслеђа и на други начин стократ и хиљадукрат потенцира од колена на колена у све шире кругове уноси и распростире и утврђује?

Да се човештво према тој кобној истини могло тако дуго оглушити и да њу и данас још свуда и потпуно не уважавају, то се мора у толико већма жалити, што, како рекох, већ одавна постоји као непобитна али неутешна истина, о којој се ми практични лекари дневно уверавамо, да је алкохол у својим неминовним последицама за тело и дух, како у појединаца тако и у читавих друштвених слојева читавих народа и човештва као такав, једнако судбоносан, без обзира на то, да ли се алкохол пије у већим количинама, редовно или уз прекидање, или он утиче у мањем квантуму, али без прекидања. Сва је разлика ту у томе, да се убитачне последице јављају доцније односно касније, али да не изостају, о томе искуство сведочи непобитно. Већ до сада засноване болнице, луднице и други хуманитарни заводи, који се непрекидно множе, потврђују то и сувише јасно алкохолеким жртвама у њима, којих је такођер све више.

Против алкохолизма као најопасније и најубитачније од свију зараза војују поједини човекољуби и друштвени кругови већ одавном смишљено и одлучно, али постигнути резултати не одговарају свуда жељеном очекивању. Показало се убрзо, да ће успешно сузбијање алкохолизма само онда бити могуће, ако држава и друштво свуда дођу до уверења, да у борби против тог диндушмана људског рода морају сви за једнога а један за све на белегу стати, пошто је опасност општа, те сваки једностранни рад друштва или државе може имати само делимична успеха а може га и немати.

Угарска и њена влада и угарско друштво нису се оглушили овом уверењу. Па и ако наши угареки суседи нису били међу оним првима, који против алкохолизма устадоше организовано и одлучно завојштише, те и ако је у томе смишљеном рату против алкохолизма у њих и данас много шта тек у заметку, ипак су Угри нама у Србији и на Балкану уопште прилично испредњачили. У Угарској истичу се држава и друштво све више у смеру, да заједнички пораде на лечењу оних озледа, којих земља и становништво допадоше са алкохолизма, чега

ради изналазе и прихваћају потребне мере да сузбију ширење алкохолске немани и да временом по могућству затоме и сам њен постанак, уважавајући наук, да је и ово зло лакше спречити него његове последнице касније блажити и лечити. Баш ово дана читасмо, како угарски министар просвете школу у Угарској мобилише на рат против алкохолизма, што заслужује свако признање.

Ми српски антиалкохоличари нисмо због тога ни најмање суревњиви према Угарској. Напротив, ми се радујемо том појаву у уверењу, да поступак Угарске, њене владе и њенога друштва неће остати без благодатна и одлучно унапређујућа утицаја на буђење и смишљен и трајан рад нашег српског друштва и особито државне владе у нашој српској краљевини у борби против алкохолизма.

У нас су, истина, поједини родољуби срчано загазили у борбу против алкохолизма, те су ову делимице успешно водили, у колико је у нашој престоници Београду организована и оживотворена српска антиалкохолска задруга.

Ово су, до душе, покушаји појединаца и више локализовани подвизи, који ће кад суставно уједињени на раду прегну опће корисним плодом моћи уродити. Ипак су те поједине ласте најмање весници оног пролећа, које ће и у нас у Србији у борби против алкохолизма ускоро победоносно осванути. Те ласте доказују несумњиво, да је у свести нашег српског народа ускрело уверење о убитачности алкохола, као и неодложној потреби његова суставна и одлучна сузбијања. Према томе потребно је у нас само више делотворне сарадње наших позваних државних и друштвених чинилаца, па да се у том уверењу нашег народа сложена снага ослободи и у борби против алкохолизма успешно примени.

У овом обзиру очекујемо ми српски антиалкохоличари баш од овог конгреса и његових последица најбољи резултат и по наше сродне подвиге у нашој краљевини и у нашем народу.

Ми тај резултат очекујемо тим поузданије, што се алкохолско питање све јаче и јаче развија у међународно питање првога реда, чије срећно решење битно саусловљава свестрани културни напредак држава и народа, услед чега су ови у истој мери овлашћени и обвезани, да на том решењу судељују речју и делом.

Успеху овакве сарадње могло би у нас у Србији битно допринети, кад би се државне и црквене власти са слободним друштвеним установама удружиле ради заједничке борбе против алкохолизма, који је у нас, исто као у Угарској и другде, народни живот многострано оштетио, пошто се међу нама у песми, љубави и алкохол често јубира и врло много греши.

Држава, црква, школа, општина и приватна удружења морали би се заузети и обвезно установити, да у свима њиховим установама,

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unibz.rs

позивима и звањима алкохол буде анатемисан, те према томе пиће алкохола буде проглашено као камен спотицања напредовању свих јавних и приватних службеника.

У цркви, школи и војсци морали би свећеници, учитељи и војне старешине непрекидно војевати против алкохола, речју и делом, јер ако игде оно је овде добар пример најјачи лек. Савремена народна школа морала би се комплетовати практичним радом и пољским и домаћим пословима, као најбољом предохраном против бадаваџисања и лењости, као изворима и протекторима сваког зла, па и алкохолизма. Овим би се искоренило и оно опће зло, које у раду не гладна највећу врлину, већ понижење и казну.

Да би црква и школа овом задатку што боље могла одговорити, морали би се свештеници и учитељи у богословијама и учитељским школама спремити за праве апостоле у борби против алкохолизма. Тога ради морали би се у тим наставним заводима подићи катедре за јавну хигијену па снабдети са дораслим снагама, које би свом снагом речи и личним примером морали порадити на спреми пионира анти-алкохолизма за цркву и школу.

Из школских уџбеника морао би се избацити сав материјал, који ма на који начин доприноси ширењу алкохолизма. У место тога морали би се унети такви састави, који у речи и слици приказују сву убитачност алкохолизма.

Држава и друштво морали би прекинути са праксом, по којој се о злочинима и преступима, који су почињени у пијану стању, суди блажије. Напротив, то пијанство требало би узети баш као отежавајућу околност, чиме би се спречило да се злочинци пре извршења недеља опијају, због лакшег извлачења, а уједно би се тиме алкохолизам ранио у корену.

Приватна удружења, сва без разлике, морала би алкохолу објавити рат на крв и нож, те пре свега међу својим члановима завести и најстрожије одржавати потпуну апстиненцију.

Приређивањем јавних предавања уз приказ последица алкохолизма у сликама и на живим примерима — н. пр. посетом дотичних завода — морале би све родољубиве задруге, свећеници и учитељи, широј публици приказати ужасан и убитачан утицај алкохола на тело и душу у човека. Таква предавања морала би бити обавезна за све великошколце, учитељске кандидате и зрелије ђаке средњих школа, мушких и женских, чега ради би таква предавања требало приредити не само за мушке већ и за женске, јер женскињу баш у питању борбе против алкохолизма припада на дому и у јавности врло замашна и одсудна улога, за коју га морамо темељно спремити.

У томе морале би у нас и наше женске задруге, којих је у српском народу доста, одлучно искорачити из ове садашње летаргије и учмалости, која не користи ни Богу, ни роду, ни отаџбини. Женскиње

баш на овоме пољу може народ задужити за вечито, јер њега ту на дому и у народу чека улога народна препородитеља и основача лепше и срећније народне будућности — само треба хтети и умети.

Држава и друштво морали би спремити и издржавати јавне путничке проповеднике против алкохолизма, који би ишли од места до места, те већ оцртаним јавним предавањима народ будили и за борбу против алкохолизма организовали, а особито свећенике и учитеље и друге предане родољубе за ту борбу спремали и одушевљавали. Мимо то морали би држава и друштво штампати и бесплатно у народ ширити краће популарне расправе о алкохолизму, а тако исто и слике за очигледан приказ убитачности тог диндушмана људског. Особито подузетним и успешним пронагаторима имала би се делити почасна одличја, па и извесне новчане премије, у име оштете за учињене особите издатке, као што би и држава и друштво антиалкохоличарима осигурала извесне олакшице и повластице.

Држава и народ морали би устати делом против садашње препродукције у алкохолу, те исту стално сузбијати. Губитак што би га држава с те акције имала у својим приходима дакле у новцу брзо би се загладио — у томе и у опште — помоћу оних повољних последица, које би потекле са дизања народна здравља, те подлоге сваког напретка са ојачања радне снаге и економских прилика, са нестајања сиромаштва, јер је доказано да је материјална невоља један међу праизворима алкохолизма.

У тако допуњеним и преиначеним приликама мораће и у нас у Србији у борби против алкохолизма настати преокрет на боље, што ће држави и народу у нас моћи само користити. Велике заслуге у томе имаће и овај конгрес, који ће Угарску и Србију спојити и у борби против алкохолизма, што ће и по остале односе међу суседним Краљевинама имати корисних последица.

Да ово очекивање обзиром на нашу земљу и наш народ није неосновано, за ово јамче осим једнакости у животним интересима Србије и Угарске, даље велике пријемљивости нашег народа за све догађаје и тековине, које помажу опћем културном развоју, најзад и та значајна околност да Србија под идеално уставном и по циљу јасно одређеном владавином својег новог Господара стално и успешно напредује на пољу консолидације својих унутрашњих прилика, према чему ће она и у питању алкохолизма не само хтети већ и умети учинити све што буде требало, како би са осталим културним народима посебице са нашим угарским суседима и пријатељима могла заједнички и успешно порадити у своју и опћу корист.

Са овог станишта поздрављам овај конгрес са жељом, да његов рад буде њему на част, човештву на корист а диновски напредној престоници Б. Пешти на славу.

СТАТИСТИКА НАСТАВЕ

У декембарској свесци „Просвет. Гласника“ за 1904 годину изнели смо најважније податке из статистике наставе за 1900—1901 школску годину; сад ћемо пак изнети те податке за 1901—1902 школску годину.

Велика Школа имала је у тој школској години 59 наставника. Ђака је имала у I семестру 395, у II 358. На издржавање Велике Школе утрошено је укупно 334.916·90 динара. Просечни издатак на једнога великошколца износио је 935·52 дин., рачунајући с бројем ђака који су били у II семестру.

Богословија. — Богословија (стара) имала је 14 наставника, а Богословија Св. Саве (нова) 8. У почетку школске године Богословија (стара) имала је 207 ученика, Богословија Св. Саве 90, обе 297 ученика; на крају школске године прва је имала 204 ученика, друга 88, обе 292 ученика. Издатак на издржавање Богословије (старе) износио је 40.706·90 дин., Богословије Св. Саве 56.107·41 дин., свега 96.814·31 дин. Просечни издатак био је на једног ученика у Богословији (старој) 199·54 дин., у Богословији Св. Саве 637·58, уопште у богословијама 331·56 дин.

Учитељске школе. — Учитељске школе биле су две мушке (алексиначка и јагодинска) и једна женска (у Београду). Алексиначка Учитељска Школа имала је 13 наставника, јагодинска 16, а у Женској Учитељској Школи радили су наставници Београдске Више Женске Школе. У почетку школске године имала је учитељска школа у Алексинцу 156 ученика, у Јагодини 110, у Београду (женска) 104 ученице, укупно 370 ђака; на крају школске године прва је имала 149 ученика, друга 101, а трећа 99 ученица, укупно 349 ђака. На издржање учитељских школа утрошено је, и то: алексиначке 44.711·65 дин., јагодинске 77.750·94, обеју 122.462·59 дин. Према овоме, просечни издатак на једнога ученика учитељске школе износио је: у Алексинцу 300·08 дин., у Јагодини 769·81, у обе 489·85 динара на годину.

Трговачка Академија имала је 16 наставника. У почетку школске године имала је 160 ђака, на крају 150. На издржање ове школе утрошено је 42.309·31 динара. Просечни издатак на једнога ђака био је 282·06 динара.

Ратарска Школа имала је 6 наставника. У почетку школ. године имала је 116 ученика, на крају 103. На издржање ове школе утрошено је 74.632·01 дин. Просечни издатак на једнога ученика износио је 724·58 дин.

Виноделско-Воћарска Школа имала је 4 наставника, са 128 ученика у почетку школске године а 105 на крају школске године. Из-

датак на издржавање ове школе износио је 106.817·75 динара, према чему је просечни издатак на једнога ученика износио 1.017·31 дин.

Средње школе (гимназије). Средњих школа државних било је свега 11, са 294 наставника. У почетку школске године било је у средњим школама 3.936 ђака, на крају 3.537. На издржавање средњих школа утрошено је укупно (из државне благајнице и из школарине) 883.396·74 дин. Просечни издатак на једнога ђака био је 249·76 дин.

Више женске школе биле су две: једна у Београду, друга у Крагујевцу. Београдска имала је 41 наставника, крагујевачка 15, обе 56 наставника. У почетку школске године београдска је имала 481 ученицу, крагујевачка 133, обе 614; на крају школске године београдска је имала 461 ученицу, крагујевачка 124, обе 585 ученица. На издржавање ових школа утрошено је, и то: у Београду 94.278·45 динара, у Крагујевцу 35.666·87 динара, укупно 129.945·32 динара. Просечни издатак на једну ученицу ових школа износио је, и то: у Београду 137·83 динара, у Крагујевцу 287·64, уопште 189·98 динара.

Народне школе. Од народних школа изнећемо овде податке о грађанским школама, девојачким школама и основним школама. (О продужним школама и забавиштима, која такође долазе у народне школе, нећемо овде говорити).

Грађанских школа било је 17 са 62 наставника. У почетку школске године било је у овим школама 1068 ученика, на крају 767. Издатак на издржавање грађанских школа износио је 172.230·02 дин., према чему је просечно утрошено на једнога ученика 224·55 динара.

Девојачких школа било је 8. У њима је радило 37 наставника. У почетку школске године имале су 341 ученицу, на крају 275. Утрошено је на издржавање ових школа 54.290·95 динара. Просечни издатак на једну ученицу био је 197·42 динара.

Основних школа било је:

мушких	976
женских	166
грађанских	169
сеоских	973
<i>Свега</i>	<i>1.142</i>

Поређењем броја основних школа с бројем становништва налазимо, да је једна основна школа долазила на становника:

мушких	1.313
женских	7.299
градских	2.077
сеоских	2.201
<i>Уопште</i>	<i>2.183</i>

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unilib.rs

Наставника је било свега 2.043, и то учитеља 1.185, учитељица 858. Од њих је било у градским школама учитеља 213, учитељица 333, свега 546; у сеоским школама учитеља 972, учитељица 525, свега 1.497.

Ђака је било у почетку школске године

<i>у школама</i>	<i>ученика</i>	<i>ученица</i>	<i>ђака</i>
градским	18.221	10.397	28.618
сеоским	69.142	12.452	81.594
мушким	87.248	6.769	94.017
женским	115	16.080	16.195
<i>Свега</i>	<i>87.363</i>	<i>22.849</i>	<i>110.212</i>

На крају школске године било је

<i>у школама</i>	<i>ученика</i>	<i>ученица</i>	<i>ђака</i>
градским	15.956	8.812	24.768
сеоским	61.585	10.085	71.676
мушким	77.443	5.155	82.598
женским	98	13.742	13.840
<i>Свега</i>	<i>77.541</i>	<i>18.897</i>	<i>96.438</i>

Према овоме, на једну школу долазило је 84·4 ђака, а један наставник обучавао је 47·2 ђака.

По разредима било је ђака у свима основним школама уопште

<i>у разреду</i>	<i>у почетку</i>		<i>на крају</i>	
	<i>школске године</i>			
	<i>Б</i>	<i>А</i>	<i>К</i>	<i>А</i>
првом	38.537		32.210	
другом	26.677		23.734	
трећем	24.534		22.009	
четвртом	20.464		18.485	
<i>Свега</i>	<i>110.212</i>		<i>96.438</i>	

Рачунајући с бројем ђака на крају школске године, излази, да је један ученик долазио на 17 мушких становника, једна ученица долазила је на 64 женска становника, а један ђак долазио је на 26 становника уопште.

По градовима један ђак долазио је на 14 становника, а по селима на 30.

На издржање основних школе издано је свега (и из школског приреза и из општинског буџета) 3,720.231·83 дин. Просечни издатак на једнога ђака био је 38·58 дин. на годину.

З. Р. П.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

СТАТИСТИКА НАСТАВЕ

У Краљевини Србији за 1899—1900 школску годину са четири картограма и четрнаест дијаграма

по службеним изворима израдио

Зар. Р. Поповић

Београд, 1905.

Да прикажем ову опширну и брижљиво израђену статистику, која је, поред све сухопарности због саме природе своје, ипак веома занимљива.

У предговору су истакнути сви статистички радови на статистици јавне наставе у Србији до данас, па је у уводу укратко скицирано и законодавство из времена за које је ова статистика израђена.

После овога одмах се прелази на преглед појединих школа.

Ова је статистика обухватила: Велику Школу, Богословију, Учитељске Школе, Средње Школе, државне и приватне, Више Женске Школе, Трговачку Академију, Ратарску Школу, Винодељско-вођарску Школу и народне школе. Ну, ја се нећу код свих њих задржавати. Скренућу пажњу на школе, које читаоце овога листа највише интересују. Истакнућу понеке ствари које ће читаоце изненадити, да ће и сами с нестрпљењем похитати да проуче целу књигу, која је већ експедована из министарства просвете. Том приликом моћи ће они проучити и статистику школа, преко којих ћу ја овде прећи.

* * *

1. *Велика Школа*. Она је живела чудним самоуправним животом и само зато ваљда од ње није могло да добије потребне податке ни министарство просвете. На стр. 4. при дну стоји ово „Сад је на реду да разгледамо колико су наставници имали предавања и недељних часова, да учинимо поређење с ранијим годинама и да за тим израчунамо шта стаје један недељни час предавања, али ми тих података нисмо могли добити...“ Надајмо се да ће Универзитет бити либералнији и да ће хтети да се представља и широј јавности, кад Велика Школа није то хтела ни свом министарству просвете.

Што је статистичар сазнао, то је: да је ове школске године било у Вел. Школи 58 наставника. Просечна плата наставничка била је 4.453·73 дин.

Бака је било 415 (12 су ученица и 10 ванредних ђака) и то највише у правном факултету. Пре педесет година у Великој Школи било је свега 33 ђака. Сви су ђаци Срби сем 3 Јеврејина. По занимању родитеља највише је било *трговачких* па *чиновничких* синова.

За издржавање школе утрошено је 342.349·17 дин. и то седам десетина од целокупне суме отишло је на наставничке плате.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Школовање једнога ђака стало је државу **824·94** дин.

2. *Богословија*. Имала је само један (други) разред због намераване реформе ове школе, што је позније и извршено (Богосл. Св. Саве). У школи је било 11 наставника од којих су 2 предали у гимназији. Просечна наставничка плата била је 2.527·46 дин. На сваког наставника долазило је по 1·25 недељних часова, а за сваки недељни час примали су по 202·20 дин. годишње.

Крајем школске године било је 175 ученика а пре педесет година имала је ова школа 119 ученика.

По занимању родитеља највише је било *земљорадничких* па *свештеничких* синова.

За издржавање ове школе утрошено је 37.004 дин. и по томе један је ђак стао просечно државу **211·46** дин.

3. *Учитељске Школе*. Биле су две: у Алексинцу са 4 разреда и у Јагодини са два (I и II р.); прва с екстернатом а друга с интернатом.

У Алексинцу је радило 13 а у Јагодини 10 наставника. У Алексинцу је један наставник имао просечно 11·6 недељних часова а у Јагодини 7·5. У Алексинцу је била просечна наставничка плата 2.457·57 дин. а у Јагодини 1.958·20 дин., ну ипак наставници су у Јагодини били боље награђени, јер су за један недељни час добивали 261·09 дин. годишње а у Алексинцу 211·86 дин.

У Алексинцу је било на крају школске године 156 ученика а у Јагодини 53. По занимању родитеља у Алексинцу је било највише *земљорадничких* синова (готово половина свих ђака) а у Јагодини *занатлијских* (једна трећина).

На издржавање ових двеју учитељских школа утрошено је динара 102.487·47 и то за Алексиначку 30.428·38 дин. а за Јагодинску 63.059·09 дин.

Бак алексиначке учитељске школе стао је државу просечно **252·75** а ђак јагодинске учитељске школе само **1.189·79** динара.

Сад кад се намерава увести интернат и у Алексинцу, добро је да се прво застане код ових цифара, које нам много казују.

Још једну ствар ваља овде истаћи, али се сад ова тиче обе учитељске школе: *најбољи успех био је из пољопривреде па онда из науке хришћанске а најслабији из педагогике*. (Стр. 23).

У Ратарској Школи и Воћарско-винодељској било би обрнуто: најбољи успех био би из педагогике а најгори из пољопривредних предмета, — кад би се педагогика учила у овим школама. Онда би ратарце и винодељце требало постављати за учитеље а свршене ђаке Учитељске Школе за среске економе и практиканте министарства привреде.

Збиља, ова нам статистика износи пуно којечега како не би требало да је. Није чудо, што се чују жалбе да учитељске школе стално опадају.

4. *Средње Школе.* — Потпуних гимназија било је пет и непотпуних шест а приватних шест непотпуних.

У државним гимназијама било је 270 наставника од којих 48 нису предавали у школи. Просечна годишња плата наставничка износила је 2.757·67 дин. Један наставник имао је просечно 13 недељних часова (а то је врло мало). За један недељни час добивали су наставници 198·39 дин. годишње.

У приватним гимназијама било је 53 наставника. Наставник је просечно имао 14·0 недељних часова а за један недељни час плаћало је се 80·73 дин. годишње.

Крајем школске године било је у државним гимназијама 3439 ђака (од којих су 144 ученице); већина од њих били су *трговачки синови*. На један разред долазило је просечно 47·8 ученика.

Успех из појединих наставних предмета у појединим гимназијама па и у разредима једне исте гимназије био је врло, врло различит. У доста места најбољи је успех бих из науке хришћанске, негде из философије, а негде из хемије. Као оно што је у учитељским школама био најгори успех из педагогике, тако сад изгледа да је у гимназијама био најслабији успех из чисто гимназијских предмета. И сад опет с разлогом се могу изводити закључци, који неће нићи у прилог ни нашим гимназијама — које су далеко од праве гимназије — али које се ипак зато врло често прецењују.

У приватним гимназијама било је крајем школске године 643 ђака (од њих су 56 ученица). Успех је и у овима био као и у државним гимназијама.

За државне гимназије утрошено је 829.168·12 дин. што за једнога ђака просечно износи **241·11** дин.

За приватне гимназије утрошено је 78.943·19 дин., те је један ђак стао **122·77** дин. год.

5. *Више Женске Школе.* Биле су две В. Ж. Школе, једна у Београду а друга у Крагујевцу, обе са по шест разреда. У Београду је радило 37 наставника а у Крагујевцу 15. Просечна плата на једног наставника у Београду износила је 1933·89 дин. а у Крагујевцу 2057·69 динара. За један недељни час плаћало се у Београду просечно 153·48 дин. годишње а у Крагујевцу 165·94 дин.

У Београду је на крају школске године било 482 ученице а у Крагујевцу 151, и то највише *чиновничких* па *трговачких кћери*.

У Вишим Женским Школама најбољи је успех био из науке хришћанске, па онда из хигијене. Према овом другом предмету су-

дећи, у овим школама поуздано нико више не носи *мидер*, ни ученице ни наставнице, а религиозност као да је опште обележје наших васпитних школа, само је чудно што у животу изгледа да ова није тако развијена.

За обе школе издато је укупно 118.596.62 дин. а за једну ученицу просечно утрошено је у Београду **179·10** а у Крагујевцу **213·70** дин. год.

Прелазим преко статистике Трговачке Академије, Ратарске Школе и Винодељско-Воћарске Школе, али да споменем само једну ствар: *одличних ђака било је највише у Ратарској Школи; слабих ђака није било у Трговачкој Академији, а рђавих је било само у Богословији и у средњим школама* (в. стр. 103.) И ово је сасвим у реду према ономе како је код нас у опште по школама!!

6. *Народне Школе.* Грађанских школа било је 17 са 40 наставника са просечном годишњом платом 2.901·50 дин. Крајем школске године било је свега 734 ђака, чији је број изостанака износио 20.272!!

Држава је за ове школе утрошила 114.846·67 динара, према чему је стао просечно један ученик **156·47** дин. Колико су општине утрошиле на ове школе — а и оне су трошиле — о томе се нису могли да прибаве подаци. (в. стр. 123.)

Девојачких Школа било је 6 са 11 учитељица, чија је просечна плата била 1.795·45 дин. Ученица на крају школске године било је 191. Интересно је споменути да у неким од ових школа није било ни једне трговачке кћери.

За девојачке школе држава је утрошила 20.250 дин. а за једну ученицу просечно **106.02** дин., не рачунајући општинске издатке, о чему нема података (в. стр. 130.)

Први пут у овакву једну књигу унесени су подаци и о продужним школама, којих је, како се овде вели, било 314 са 7028 ђака (997 ученице) а радило је 456 учитеља основних школа.

О овим школама говори се на стр. 130. па све до 147., али то је много с обзиром на резултате, које оне уопште показују. Најважније је да је држава дала 19.470 дин. на име награде учитељима, који су у овим школама радили. Од државе је то лепо а и много, јер су ове школе бар за сад још од слабе помоћи за народно просвећивање.

Нижих основних школа било је 1.101 и то 936 мушких а 165 женских.

Кад се број основних школа упореди с површином земље и становништвом, онда једна школа долази на 44 Км² и 2100 становника. По окрузима школе су биле неједнако распоређене, највише их је било у смедеревском и крајинском а најмање у топличком и ужичком.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

У свих основних школама радило је 1.940 наставника (1.024 учитеља и 916 учитељица).

Погодбе за рад — што се тиче разреда са којима је један учитељ радио — биле су повољне, јер на стр. 155. стоји ово: „У градским школама у опште готово три четвртине наставника радило је с једним разредом“ итд.

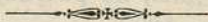
Просечна годишња плата наставника основних школа износила је 1.104·48 дин.

На издржавање основних школа утрошено је 3.487.153·54 дин. На једног становника трошак за издржавање основних школа износи 1.40 дин. а за једну школу 3.167·26 дин. Просечни задатак за једног ђака износио је **38·69 дин.**

За све народне школе из државне благајнице, из окружног школског приреза и општинских благајница утрошено је **3,641.720.21** дин.

3,641.720·21 динара! Лепа цифра којом завршујемо овај преглед, у нади да ће она допринети да читаоци Пр. Гласника с пажњом прочитају ову књигу и да виде — у колико се то може из књиге — како је оно на што су ови милиони народнога зноја утрошени. Ја сам стога намерно био краћи, приказујући ову лепу књигу, која нам износи пред очи пуно ружних ствари. Бар мени се овако чини.

Ј. М. Претић

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ИЗ ИЗВЕШТАЈА СРПСКЕ ВЕЛИКЕ ГИМНАЗИЈЕ КАРЛОВАЧКЕ

У овом извештају, на првом месту, печатан је чланак А Ђукића: „Оснивање српске велике гимназије карловачке“, за тим чланак проф. Гл. Лазића „Пабираци из граматике латинског и грчког језика“; за овим чланком „Реч две о настави из Географије у Гимназији“ од проф. Мих. Недељковића, чланак „Телеграфија без жица“ од проф. Св. Коларовића, и реч директора о Св. Сави.

Преглед недељних часова за обавезне предмете

	У РАЗРЕДИМА								СВЕГА САТИ
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
Наука хришћанска	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Латински језик	7	7	6	6	5	6	5	5	47
Грчки језик	—	—	5	4	5	5	4	5	28
Српски језик	4	4	3	3	3	3	3	3	26
Немачки језик	3	3	2	2	2	2	2	2	18
Историја и географија	—	4	3	4	3	4	3	3	24
Географија	3	—	—	—	—	—	—	1	4
Математика	3	3	3	3	4	3	3	2	24
Природопис	2	2	2 ¹	—	3	2	—	—	11
Физика	—	—	—	3	—	—	3	3	9
Филозофска пропедевтика	—	—	—	—	—	—	2	2	4
Краснопис	1	1	—	—	—	—	—	—	3
Свега на недељу	25	26	26	27	27	27	27	28	213

Необавезни предмети су: *Француски језик* у IV, V, VI, VII и VIII разреду у два одељења по два сата недељно; *Маџарски језик* у IV, V, VI, VII и VIII разреду, у два одељења по 2 сата недељно; *Музика* — Армоничко певање 9 сати недељно; — Свирање на виолини 1 сат недељно; *Гимнастика*, сви разреди подељени су у шест одељења, четири одељења имају по 2 сата вежбања, а два по 1 сат; *Игијена*, ученицима свих разреда даје се преко године најмање пет предавања (Школске 1904|5 била су ова предавања: 1 О дувану и пушењу; 2 и 3 О заразним болестима; 4 и 5 Прва помоћ у несрећним случајевима.

¹ У I теч. физика.

Наставничко особље

Радивоје Врхован, директор, служи 19 година, предаје грчки са 5 часова; *Иван Маширевић*, протопрезвитер, професор катихета, служи 10 година, предаје православну науку вере и природопис, са 18 часова; *Стеван Пошовић*, професор, служи 26 година, предаје математику, природопис и физику са 18 часова; *Павле Марковић-Адамов*, служи 25 година, предаје латински, грчки и српски са 20 часова; *Ђорђе Магарашевић*, професор, служи 24 године, предаје латински и српски са 20 часова; *Милан Недељковић*, професор, служи 20 година, предаје немачки, географију и историју са 19 часова; *Светислав Коларовић*, професор, служи 18 година, предаје математику и физику са 18 часова; *Ђушан Свирњак*, професор, служи 15 година, предаје немачки, математику, филозофску пропедевтику са 19 часова; *Глигорије Лазкић*, професор, служи 14 година, предаје латински, грчки и немачки са 19 часова; *Милан Будисављевић*, професор, служи 6 година, предаје латински и грчки са 18 часова; *Милан Јаковљевић*, супленат, служи 2 године, предаје латински и српски са 22 сахата недељно; *Милан Георгијеваћ*, супленат, служи 2 године, на одсуству. — Поред ових наставника предавали су још *Ђушан Свирњак*, професор предаје француски и мађарски језик, сваки са по 2 часа недељно; *Ђушан Котур*, професор служи 8 година, предаје музику, црквено и армоничко певање; *Павле Миљушевић*, учитељ гимнастике, предаје гимнастику са 10 часова, служи 8 година. — *Иван Цврковић*, римокатолички капелан, обучавао је науци вере римокатоличке ученике са 6 сах. недељно. —

Писмени задаци на испиту зрелости

I Српски језик

О великим људима и њиховим делима.

II Математика

1) Сума првих 8 чланова аритметичке прогресије износи 100, производ 8 члана са сумом првих 7 је 1771; која је то прогресија?

2) По колико се процената мора уложити 70223 К. да за десет година нарасте на исту своту као 50000 круна по 5% за 15 година?

3) Елипсу $16x^2 + 25y^2 = 400$ додирује права $5y - 3x = 25$; у тачки у којој се обе прте додирују, ваља повићи радије векторе елипсине, наћи њихову дужину, кут, под којим се секу, затим површину оног трокута; што га радији вектори затварају за апсцисном осовином.

III Немачки језик

Was verdanken wir den Griechen, was den Römern?

IV Латински језик

1) Превод са српског на латински:

Maixner, Historija rimske Književnosti стр. 153 (T. Livius — umro je 17 god. fo. Hr.). —

2) Превод са латинског на српски :

www.unilib.rs Livii, Ab urbe condita l. XII, c. 11. § 1—9 (— securi percussi).

V. Грчки језик

Превод са грчког на српски :

Demosth. De corona c. 169—172.

За испит зрелости пријавило се да полаже њих 35 кандидата, од којих су 24 јавна ученика VIII разреда; 8 лањских (по други пут), од којих 3 екстернисте; 3 екстернисте од ове године.

На усмени испит пуштен је 31 ученик; четворица су после писмених радња одступила до јесењег рока. Од броја 31 репробована су двојица на годину дана, петорица на два месеца, а 24-ици призната је зрелост, и то осморци призната је зрелост са одликом.

О фондовима

Код ове гимназије постоје ови фондови :

За *Бачку Трпезу* фонд износи круна 14548,18.

За *Бачке екскурзије* фонд износи круна 391'04.

За набављање лекова сиромашним ученицима 1650'52.

Из овог фонда плаћено је лекова у школској 1904/5 години круна 1498'21.

Баци ове школе добијали су помоћ и благодјејања из двадесет и четири завештања, намењених горњем циљу.

На дан 2 фебруара приређена је забава у корист Бачке Трпезе и тада је пало прихода 1525,52 круна.

Статистика ђака

У Ч Е Н И К А	У Р А З Р Е Д У								С В Е Г А
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
1. По броју									
Крајем шк. г. 1903/1904 било је	64	58	34	40	34	37	27	34	328
Почетком школ. год. 1904/1905 уписано је	82	51	48	32	35	36	38	29	351
Течајем године придошло	1	3	1	2	—	1	—	1	9
Свега било уписаних	83	54	49	34	35	37	38	30	360
И то : <i>домаћих</i> а.) у виши разред	—	45	45	29	29	33	32	26	239
б.) репетената	4	6	3	2	—	2	—	3*	20
<i>придошлих</i> а.) у виши разред	75	3	1	2	5	2	6	1	95
б.) репетената	4	—	—	1	1	—	—	—	6

* изванредних ученика, који полазе исти разред.

УЧЕНИКА	У Р А З Р Е Д У								СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
Течајем године изостали	12	2	2	1	2	1	2	2	24
Искључени	1	—	—	—	—	—	2	1	4
Умрли	—	—	—	1	1	—	—	—	2
Концем 1904/1905 било је	70	52	47	32	32	36	34	27	330
<i>Од ових је било</i>									
а) јавних	70	52	47	32	31	36	33	24	325
б) приватних	—	—	—	—	1	—	1	—	2
в) изванредних	—	—	—	—	—	—	—	3*	3
Према прошлој години више или мање свега	+6	-6	+13	-8	-2	-1	+7	-7	+2
2. По годинама									
Концем II. течаја навршили су									
10 година	2	—	—	—	—	—	—	—	2
11 "	25	2	—	—	—	—	—	—	27
12 "	18	20	3	—	—	—	—	—	41
13 "	17	15	15	2	—	—	—	—	49
14 "	6	10	11	8	—	—	—	—	35
15 "	2	2	7	9	9	1	—	—	30
16 "	—	3	8	6	5	8	3	—	33
17 "	—	—	3	5	10	11	7	1	37
18 "	—	—	—	1	4	10	11	11	37
19 "	—	—	—	—	2	5	6	6	19
20 "	—	—	—	1	2	—	6	4	13
21 "	—	—	—	—	—	1	—	3	4
22 "	—	—	—	—	—	—	1	1	2
23 "	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Свега	70	52	47	32	32	36	34	27	330
Најмлађи је имао година — мес.	10-8	11-6	12-4	13-9	15—	15-11	16-11	17-3	—
Најстарији је имао година — мес.	15-6	16-3	17-4	20-4	20-2	21-6	22-11	23-10	—
Просечно доба	12-08	12-98	14-23	15-37	16-71	17-38	18-26	19-88	15-09
3. По вери									
Православних	59	50	41	29	28	33	32	25	297
Римокатолика	9	2	5	3	4	3	2	2	30
Грkokатолика	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Еванг. аугзбуршке вере	2	—	—	—	—	—	—	—	2
Свега	70	52	47	32	32	36	34	27	330

* изванредних ученика, који полазе исти разред.

УЧЕНИКА	У Р А З Р Е Д У								СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
б.)									
У П. гечају шк. год. 1904/1905									
добили су сведоџбу :									
I. реда с одликом	4	6	6	2	3	4	6	5	36
I. реда	38	31	34	24	23	32	27	19	228
II. реда	5	4	1	1	1	—	—	—	12
III. реда	14	—	—	—	2	—	—	—	16
Сведоџбу с поправком	9	11	6	5	3	—	1	—	35
Неиспитаних	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Без општег реда	—	—	—	—	—	—	—	3	3
Свега	70	52	47	32	32	36	34	27	330

НЕКОЛИКО РЕЧИ О ОСНОВНОЈ НАСТАВИ У ФРАНЦУСКОЈ

Све до почетка треће републике, дакле до 1870. године основне школе у Француској биле су сасвим запуштене, а особито женске школе које су биле у рукама католичких калуђерица. Тек Жил Фери¹ као министар просвете уложио је сав свој ауторитет и сву је своју вољу и труд посветио, да отклони недостатке, који се датовалих из неколико прошлих деценија, кочећи точак нормалном развоју основне наставе. Ну у првом почетку ни тај одлични државник није показао бог зна како великог успеха, јер с једне стране није било буџетске могућности, а и народ после жалосних догађаја у 1870-ој години још се непрестано налазио у неком буну и није му било ни до чега, па ни до школе, за коју је већ крајње време било да се најенергичније реформише, с друге опет стране реакционарна клерикална странка добро је знала да ће се реорганизација школа извршити на рачун римокатоличанства, које је било врло штетно за државне интересе, па је агитовала на све стране против Феријевих пројеката,

По Бардуовом закону од 1. VI. 1850. држава је давала општинама средства, да зидају зграде за основне школе, а таквих је зграда после Вадингтонове анкете из год. 1876. требало на 17320. По другом једном закону од 9. августа 1878. сваки округ поред учитељске школе морао је отворити о своме трошку и учитељичку. Како је потребно било ово законско наређење најбоље се види одатле, што је године, када је споменути закон публикован, било само 19 окружних учитељ-

¹ Жил Фери (Jules Ferry) адвокат и новинар у Паризу, доцније посланик у Атини, био је неколико пута министар просвете (а и шеф владе). Први пут се јавља као министар у Вадингтоновом кабинету 4. марта 1879. Као министар реформисао је основну наставу и сузбио је штетни утицај римског свештенства на наставу у опште, а нарочито на основну. Био је велики државник и искрен пријатељ народне просвете. Рођен је 5. априла 1832. у Сан-Дие-у а умро је у Паризу 17. марта 1893, тек што је био изабран за председника сената.

Агесор Барду (Agéour Bardoux) министар јавне наставе од 14. децембра 1877. до 4. марта 1879. Претходник Жила Ферија.

ских семинарија (а округа има 87). Оскудица у учитељским семинаријама имала је врло штетне последице, јер римске калуђерице са врло ниском или чак и са никаквом спремом поплавиле су основне школе пошто није било других лица, која би се овога посла латиле. Отварањем стручних учитељских школа сузбијен је утецај деморалисаних калуђерица. Из тога времена ваља споменути још и ову врло важну припов. Децембра 1880. год. отворена је у Фонтенеј-о-Роз-у т. зв. Ecole Normale за семинаријске учитељице и управитељице.

Међу законима којима је Фери реформисао основне школе најважнији је онај о облигатном похођењу школе, о бесплатној настави и закон о квалификацији стручно образованих и дипломованих учитеља. Последњи закон био је од особитог значаја за женску наставу. А ево због чега. По закону од 1850. год. кандидаткиње биле су ослобођене од полагања учитељског испита пред световном влашћу, ако су биле чланице којег калуђерског реда, па су као такве добиле од игуманице т. зв. *lettre d'obédience*, а то није било никакво сведочанство о спреми, него просто уверење, да дотична кандидаткиња припада том и том калуђерском реду. Наравно, да је онда било најпрвих злоупотреба и да су учитељички кадар сачињавале и такве црне сестре, које су и саме тек једва знале читати и писати. Још 1876. год. број државно испитаних учитељица био је куд и кам мањи и незнатнији од броја калуђерица, чија је стручна спрема и тобожња квалификација била загарантована већ споменутим писмом обедиенције, дипломом без икакве вредности. Али по закону од 1881 год. могла је бити учитељица само она женска, која је била у стању да докаже своју квалификацију испитним сведочанством, потврђеним од државне власти т. зв. *brévet de l'enseignement* или *certificat d'aptitude pédagogique pour la direction des sales d'asyles* т. ј. стручним патентом или уверењем о педагошкој способности за управљање азилима. Све учитељице, које су се затекле 1. јануара 1881. у служби морале су положити законом прописани испит, од кога су биле само оне ослобођене, које су већ намириле пет година службе а превалиле су 35. годину живота. За калуђере био је споменути закон тежак удар. Многе калуђерице пале су на стручном испиту, премда су француски испитивачи познати као врло правични и непристрасни и наравно да су и службу изгубиле. Том редуцијом свештених наставница закон није хтео да финансијски оштети калуђерске редове, јер настава у калуђера и онако мање више била је бесплатна, а и отпуштене калуђерице нису остале беспослене, јер су њих употребили за друге послове у великом калуђерском организму. Али том редуцијом сасвим је друго нешто постигнуто. Морални утицај клерикалнога елемента врло је ослабио, а и многе калуђерице са државним испитом одметнуле су се испод калуђерске команде, јер им је егзистенција била осигурана. На тај начин Феријев школски закон

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

био је главни узрок наглом опадању калуђерских редова, а то није никакав губитак за државу, када се зна какав је дух владао под калуђерском управом. Па не само то. Предавања су држана врло неуредно и испрекидано. Часови нису почињали у одређено време, него како и када се којој часној сестри свидело. Због силних светлаца, светачаца и слава било је преко године више феријалних дана него радних, а после великих празника, калуђерице једва су раду приступале и посао продужавале.

У свештеним основним школама наука вере по закону није могла бити забрањена јер су то с једне стране биле приватне школе (*écoles libres*), а с друге стране оне су морале дати држави гаранцију да неће науку вере предавати на штету осталих, од државе прописаних школских предмета. Ну та настава у вери и сада је била оно, што је у опште од вајкада била. Наука вере предавана је са најједностраннијег римо-католичког становишта, премда су била прошла времена, када су учитељице пре почетка школе морале измолити са ученицама не знам колико оченаша. Већ сам један површан поглед у катихизисе, који су били уобичајени у то време, довољан је, па да свако види, да скучени дух и пагубне предрасуде још нису биле ишчезле. Примера ради завиримо у тада прослављени катихизис *Catéchisme de la Persévérance*, који је већини школске деце обојега пола служио као уџбеник. На стр. 386 стоји:

Питање. Како се развијао рат против цркве у XVI. веку?

Одговор. Рат против цркве у XVI. веку био је страшнији од свију дотадашњих. Њега су водили Лутер, Макиавели, Цвингли, Калвин и Хенрик VIII.

Питање. Ко је то био Лутер?

Одговор. Лутер је био немачки калуђер Августинац, који је своја три завета погазио, од цркве је отпао, оженио се једном калуђерицом и говорио против цркве.

Питање. Шта је он писао пре, него што је анатемисан.

Одговор. Пре, него што је анатемисан, писао је папи, да ће он његову пресуду схватити као пророчанство, које долази из уста Исуса Христа.

Питање. Шта је радио, кад је био анатемисан?

Одговор. Када га је папа Лав X. анатемисао, просу он против овога кишу од погрда, а тако исто и против бискупа и римских богослова, тврдећи да је он просвећенији него целокупни хришћански свет. Он је и даље проповедао заблуде, а умро је од неке гнусне болести таман када се вратио са неке части, где се по своме обичају претоварио вином и месом.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Питање. А ко беше Цвингли?

Одговор. Цвингли је био парох нотрдамске ермитске цркве у Швајцарској. Он је проповедао Лутерове заблуде, допуштао је све врсте телесне неумерености, усудио се сам, да се јавно венча. Погинуо је у једној битци, коју су његове присталице изгубиле, и ако их је он уверавао, да ће победити.

Питање. Ко је био Калвин?

Одговор. Калвин је био богослов из Ноајона, али свештеник није био никада. Он је прихватио Лутерово сметањачко учење, допунио га је својим и настанио се онда у Женеву, где је спалио Мишела Серве-а јер се овај усудио, да га побија. Најзад је и сам умро од извесне гадне болести.

Питање. Да ли је протестантска вера права вера?

Одговор. Протестантска вера није права вера, *то управо и није вера*, јер

1.) Њу су основала четири велика безбожника (Ту се мисли и Хенрик VIII.).

2.) Она има за основу јеретички принцип непокорности и непослушности, честољубље, страсну жељу за туђим, и телесне насладе, све такве ствари, које забрањује јеванђеље.

3.) Она допушта, да човек све верује и чини што хоће.

4.) Она ствара велико зло.

Питање. Шта следи из свега тога?

Одговор. Из свега тога следи, да се ми морамо молити Богу за све оне, који по својој несрећи исповедају ту лажну науку, да не верујемо онима, који је проповедају и да се грозимо од књига, које њу шире“.

Такав дух клерикалне искључивости и непоштовања историјских истина прожима целу наставу, а особито наставу из историје, коју су калуђери до грозоте изопачили. Слободоумне идеје, које су учили класичари свију народа, а у првом реду француски, а на којима се оснивају мање више све тековине модернога друштва, утвљивали су калуђери деци са белегом грешне и богохуличке измишљотине. И шта је онда било од такве деце? Она су изилазила из школе заведена и ненаучена са погрешним погледима на свет и на себе саме и неупотребљива и за најпримитивнију јавност. Споменути Феријев закон задао је смртни ударац калуђерској псеудопедагогији и ако државне интересе није могао сасвим еманциповати од штетног утицаја калуђерских редова, којима је распуштањем конгрегација лањске године запањена самртничка свећа.

А сада да кажемо коју о организацији женских школа.

Организација јавних основних женских школа са изузетком неких, самим полом условљених разлика иста је она као и мушких. Та организација законом од 27. јула 1882. год. овако је регулисана:

§ 1. Основна настава у јавним школама подељена је на 3 курса елементарни (основни) курс, средњи и виши курс. Подела тих курсева обавезна је у свима школама без обзира на број разреда и на број ученика.

§ 2. У свакој општини, где нема забавишта, а деца због немања прописаног броја година не могу бити примљена у основну школу, може се отворити засебан разред за малу децу (*classe enfantine*).

Ако је из једне школе изишло више од 10 ученица, које су свршиле виши курс и добиле сведочанство, па желе да науку продуже, то се за њих поред осталих разреда може отворити специјалан курс (*cours complémentaire*).

§ 3. Курсеви трају:

Classe enfantine: 1 или 2 године, према томе да ли је деци 5 или 6 година.

Cours élémentaire (основни курс): 2 године (деци од 7 до 9 године).

Cours moyen (средњи курс): 2 године (деци од 9—11 год).

Cours supérieur (виши курс): 2 године (деци од 11—13 год).

Cours complémentaire (специјални курс): 1 годину.

§ 4. У школама, у којима наставља само један учитељ а има само једна учионица, у средњем и вишем курсу не може се никаква даља подела предузимати; за децу пак испод 9 година не сме постојати више од 2 одељења.

§ 5. У школама, које имају само два учитеља, један ће држати обуку у средњем и вишем, други пак у основном курсу евентуално и у забавишту.

§ 6. У школама са три учитељске снаге долази на свакога учитеља по један курс.

§ 7. У школама са 4 разреда основни курс има два разреда, а оба виша курса по један.

§ 8. У школама са 5 разреда основни и средњи курс имају по два, а виши по један разред.

§ 9. У школама са 6 разреда сваки курс има по два разреда са претпоставком да број ученика вишега курса не допушта, да се оба разреда споје у један.

§ 10. Увек, када један курс има два разреда биће један за првогодишњаке, а други за другогодишњаке. Оба ова разреда имају исти наставни план, али лекције и вежбања тако су удешена, да ученици друге године понављају материјал из прве и усавршавају се у њему.

§. 11. Што је више од шест разреда, па ма колики био број учитеља, ни један курс не сме трајати дуже од две године. Разреди, који прелазе број шест (забавиште се не рачуна), неки су паралелни због тога, да се прва односно друга година удвостручи.

§. 12. Почетком сваке школске године директор ће ученике према њихову знању разредити по разним разредима. Његов рад контролисаће инспектор основних школа (inspecteur primaire). Сведочанство (certificat d' études) даје ученику право, да пређе у виши курс.

§. 13. Сваки ученик при ступању у школу, добија једну књижицу, коју мора чувати, док год иде у школу. Први писмени задатак у свакоме месецу из свакога предмета мора се увести у ту књижицу (веџбанку) Тај задатак ради ученик у школи без ичије помоћи. Из свих ових задатака оцењиваће се напредак ученица из године у годину. Веџбанка остаје стално у школи.

§. 14. Свака утакмица (concours) у јавним школама у којој не учествују бар сви ученици једнога курса, забрањена је.

§. 15. Основна је настава или физичка, или интелектуална, или морална. Лекције и веџбања односиће се постепено на цео учевни материјал према одређеном програму.

§. 16. У почетку сваке године директор ће саставити распоред часова (tableau de l'emploi du temps par jour et par heure), који ће се ударити на видном месту у учионици, али тек када га претходно буде одобрио инспектор школа.

Распоред часова мора одговарати овом упуству:

I. Сваки састанак у школи (séance) мора бити подељен у више различних часова, који опет морају бити прекидани у циљу телеснога кретања, певања или прописаног одмора (récréation).

II. Веџбања, при којима треба много мислити и душевно се напрезати као н. пр. при математици, граматичици, писменим саставима, морају се пре подне свршити.

III. Сваку лекцију, сваку лектуру, сваку писмену радњу морају пратити усмена објашњења и питања.

IV. 30 школских часова морају се употребити по овом упуству:

1. У обадва прва курса мора се свакога дана бар једна лекција свршити, која је у облику кућевног разговора или у вези са згодном лектиром посвећена моралној науци. У вишем курсу треба та лекција по могућности да служи методичном развиту моралног програма.

2. Настава у француском језику (читање и објашњавање читанога, граматика, ортографска веџбања, диктати, анализе, рецитације и т. д.) треба да обухвати бар два часа дневно.

3. Рачуну и јестаственици треба дневно посветити $1-1\frac{1}{2}$ час; $\frac{3}{4}$, или цео један час од тога времена долази на рачун и веџбања, а

остатак времена на јестаственицу. Јестаственица се предаје испрва у облику очигледне наставе, а доцније методички.

4. Настава у историји и географији у вези са науком о грађинским дужностима треба да се предаје дневно 1 час.

5. У основном курсу вежбања у писању износе по 1 час дневно. То се време смањује чим ученици почну добивати за израду домаће задатке.

6. Пртање, већ у основном курсу почето у кратким лекцијама, наставља се у оба виша курса и недељно су за ту наставу 2—3 часа одређена.

7. За певање је одређено недељно 1—2 часа, не рачунајући и оно време између или после часова, које деца проведу певајући.

8. Гимнастику треба држати сваки или бар сваки други дан, опет не рачунајући оно време, које се у ту сврху употреби између часова. Гимнастичка вежбања одређена су само за после подне.

9. Најзад и ученици и ученице треба недељно да бар 2—3 часа посвете ручном раду (*travaux manuels*).

Још да кажемо неколико речи о физичкој, интелектуалној и моралној настави у основној школи.

Физичко образовање има двојаку сврху: прво да јача тело, челичи детињи темперамент и створи услове за здрав физички развитак, а друго да дете још за рана постане окретно и живахно, рука да му буде сигурна, а покрети вешти и углађени.

Школа се не мора претворити у атеље, па опет за то да као школа спреми дечака за будућег радника и војника а девојку за домаћицу.

Гимнастичке вежбе могу се деци без натеза осладити особито ако се гимнастише између часова, када су деца жељна промене и душевног одмора. Ручне књиге за овај предмет издало је само министарство просвете. Односно женских ручних радова стоји у програму, да је учитељица, без обзире на часове шивења и кројења, у главном за то позвана, да сопственим примером пробуди код ученица смисао за ред, да их позна са практичним пословима око домазлука и да им оследи рад рукама, како би се на тај начин спречило, да ученице не употребе руке за опасно и фриволно забављање. Предмет физичке наставе обухвата по програму хигијенске одредбе и упутства о чистоти, гимнастику и најзад још и ручни рад.

Интелектуално образовање, које може дати основна школа, ограничено је само на незнатан део научних предмета, али ти су предмети тако изабрани, да не пружају детету само целу практичну науку, која му је потребна у животу, него и утичу на њега, да само свој дух даље образује. Идеал основне школе није, да се што *више*, него да

се што *темељније* научи. Дете, које изађе из ње зна мало, али зна темељно. Настава, коју је оно добијало у основној школи ограничена је, али није површна. То није полуобразовање нити је онај, који га има, полуобразован. Из основне школе изилази ученик са лепим душевним навикама, отвореном главом, чистим идејама, расуђивањем и рефлексивама. „Задатак основне наставе“, као што је тачно казао Греар у извештају основне школе за сенски квартал „није да ученик из предмета, које учи, све научи, што је могуће научити, него напротив да добро научи, што не би било допуштено не научити“. Интелектуално бива дете образовано учењем предмета које одређује наставни план у оном опсегу, у коме и код нас, а настава је или интуитивна т. ј. наставник претпоставља код ученика здрав природни разум, моћ евиденције и ону урођену способност човечијег духа, да ученик на први поглед и без доказа схвати ако не баш све научне истине, а оно бар простије и основније или настава је и практична т. ј. наставник никад не губи из вида, да ученици основне школе имају времена, да се упуштају у дискусије, научне теорије, сколастичке куриозитете и да време од 5—6 година није дуго, да их упозна са оном малом ризницом идеја, које су им потребне. У кратко да кажемо учитеља при основној настави руководи само природа.

За *моралну наставу* ево шта каже званични програм: Морална настава има циљ да све остале школске предмете допуни и у везу доведе, да их узвиси и оплемени. Док остали предмети сваки за себе развијају особену врсту способности и корисних знања, дотле морална наука тежи, да у човеку развије човека т. ј. да образује његово срце, интелигенцију и савест. Због тога се морална настава и креће у свим другој сфери него свака друга настава. Снага те наставе много мање зависи од логичне оштрине и везе предаваних истина него од јачине осећаја, живахности утисака и тоpline осведочења. Њена сврха није знање — наука него хтење — воља. Пошто она мора да дејствује на осећаје детиње то она и не произилази толико из разума, колико из срца. Морална настава у основној школи није наука него вештина, вештина наиме слободну вољу употребити на добро.

Па и улога учитеља при овој настави није тако лака, јер се мора држати извесних прописа и пазити да не прекорачи обим који је строго одређен наставним планом што се неискусном, младом наставнику може врло лако догодити особито ако мисли да је морална наука за то ту, да сузбија теистички карактер, који мора свака основна школа имати. У осталом учитељ је и у овој прилици као и при свакој другој настави представник друштва: антиклерикално демократско друштво има најнепосреднијег интереса од ове науке, јер хоће да се његови будући чланови још за рана познаду са осећајем достојанства и личне одговорности. Да би то постигао, учитељ не учи децу теориском па онда

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

практичном моралу, као да има посла са децом, која дотле нису никада ни чула о добру и злу. Велика већина деце већ је дотле религиозно васпитана или се још васпитава, па јој је позната идеја о Богу као створитељу света, оцу људи, а исто су јој тако познате и вера, традиције и обичаји хришћанског и јеврејског исповедања. Помоћу тога култа под облицима, који су јој својствени, деца су већ стекла појма о вечном, општевредном моралу, само се ти појмови код деце налазе још у заметку, они су још нејасни, неразговетни и необрађени. Учитељева је сада дужност, да те појмове разбистри. Његова је дакле дужност одређена и она се састоји у томе да он у детињој души за цео живот укорени битне појмове моралности, која је заједничка свима доктринама и свима људима једнако корисна. Учитељ може тај задатак испунити, а да ни једној вероисповести не нагиње и не припада. Он просто узме децу пред себе заједно са њиховим веронаучним веровањем, које су од родитеља усисали, па им прстом укаже, шта скупоцено по морал лежи у том веровању и шта се да извести из њега.

Морална настава разликује се од религиозне, али јој не противречи. Учитељ при настави није ни свештеник ни отац него он се труди да напореде, са једним и другим истеше из детета честита човека (*honnête homme*). Он мора сву своју пажњу скренути на дужности, које везују човека за човека, а не на догме, које их раздвајају. Сам карактер службе, у којој је, млађахно доба ученика и поверење, које му поклања поједина породица и држава најстрожије забрањује учитељу, да се упушта у философске и богословске дискусије. Он концентрује сву своју снагу на проблем са свим друге врсте, који није ни најмање за потцењивање због тога, што је практичан, а који се састоји у томе, да децу спреми за моралан живот.

Доцније, када деца постану грађани, можда ће се догматичним исповедањем и разликовати, али њих ће стално спајати исти осећаји лепога, доброга, поштенога, племенитог и истинитог.

Да морална настава има успеха први је услов, да се она збиља дотиче унутрашњег живота душе детиње. Није довољно ученику појмове расветлити и напуни му главу мудрим теоремама него ићи за тим, да се у њему роде осећаји, који ће бити толико истински и јаки да човеку у животној борби помогну, како ће савладати страсти и рђавштине. Од учитеља се не захтева, да улепшава дух детињи, него да му срце оплемењава, да му даје прилике да сопственим искуством осети величанство моралног закона. Из до сада реченога изилази, да средства за ову наставу нису она иста, што служе при настави из јестаственице или из граматике. Она морају бити не само углађенија и разноличнија него и финија и дирљивија, сем тога морају бити практичнија и имати више стваран, озбиљан карактер него дидактичан.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

www.cml.rs

Да ученик буде прожет поштовањем према моралном закону потребна су два врло важна момента. Први је, да учитељ својим карактером, начином свога живота и својим говором сам буде најубедљивији од свију примера. За ову грану наставе вреди правило, да што не изилази из срца и не иде срцу. Учитељ, који чита моралне прописе, који говори о дужностима без осведочења и без топлине, тај не само да траћи време, него управо греши: морална настава, која је хладна и сувопарна не учи моралу, јер не може да пробуди љубав за њ. Најпростија приповедача, у којој дете осети тон збиље и достојанства, топла, искрена реч више вреди него стотине механичких лекција.

Други моменат, који условљава успех у моралној настави јесте опрезност учитељева, да ни речју ни понашањем својим не увреди религиозно веровање повереног му детета.

Из наставног плана види се, колика се пажња поклања моралној настави. У прва два курса (деца од 5—9 година) уткана је морална настава у све предмете и учитељ у свакој прилици скреће пажњу ученикову на морал, који се изводи из предаваног материјала. Тек у трећем и четвртном курсу морална настава добија карактер систематски, према плану обрађеног материјала. Садржај моралне наставе по наставном плану овај је. 1.) Дете у породици. О дужностима према родитељима. О послушности, поштовању, љубави, захвалности. О дужностима према слугама и слушкињама (учтивост, доброта). Дете у школи (издржљивост, вредноћа, воља за учењем). Отаџбина (Француска, њена величина, њена несрећа; дужности према отаџбини и друштву). 2.) *О дужностима према себи самоме*. О телу (чистоти, трезвености, умерености, опасности од пијанства, телесна вежбања). О спољашњим врлинама (штедљивости, незадуживање, несрећне последице коцкања, расипање, себичност). Радиност (једнака обвеза свију људи, да раде). О души (љубав к истини, искреност, избегавање лажи, лична достојанственост, поштовање себе самога, скромност). Човек да се чува од гордости, сујете, кокетерије и фриволности. Незналица и денштина треба да се стиди. У опасности треба бити срчан. Стрпљење, опасности од гнева. Поступак са животињама. Не мучити животиње без нужде и узалуд. Грамонов закон. Друштва за заштиту животиња. 3.) *О дужностима према ближњему*. Правичност и љубав према ближњему (Не чините људима оно што нисте ради, да они вама чине; чините људима оно, што би хтели да они вама чине). Част ближњег. Поштовање вере свога ближњег. 4.) *О дужностима према Богу*. Наставникова дужност није да ex professo говори о природи и о својствима божјим. Он се ограничава на ове две тачке: а.) Он опомиње децу, да олако и без нужде не узимају у уста име божје. Он надовезује у њиховој души на идеју о проузроку и савршенству осећај респекта и поштовања. Он навикава дете, да такав исти осећај негује и онда према појму божанства, ако

је оно друкчије представљено, него што учи његова религија. б.) Наставник не упуштајући се у прописе разних религија труди се, да дете разуме и осети своју ништавост пред божанством, чије је законе дужно слушати, јер то му и његова савест наређује. У последњем курсу опширно се понавља наука о дужностима, а нарочита се пажња поклања оном одсеку, где се говори о дужностима према отаџбини (војна дужност, дужност плаћања порезе и т. д.).

Из до сада реченога види се, у коме се кругу креће морална настава, а очигледна је и корист од те наставе, која нипошто није наперена против религије, него против једне конфесије (римске) која је страшном нетолеранцијом бацила под ноге основне идеје Христове науке.

Лајпцишки професор Вихграм, по коме су ови редови писани, овако завршује свој чланак :

Ја нећу да певам славопоје француској основној настави, јер томе још није време, али кад дође, ми ћемо из са завишћу певати.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

БЕЛЕШКЕ

БЕЛЕШКЕ ИЗ НАУКЕ И ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Број слушалаца на немачким универзитетима у Берлину, у Марбургу, у Тибингену, у Лајпцигу, у Јени, у Гетингену и у Ерлангену у летњем семестру 1905. год. — На основи званичних извештаја, које су издали немачки универзитети изнећемо овде број слушалаца на њима.

На берлинском универзитету било је иматрикулисано у овогодишњем летњем семестру 6279 које мушких, које женских слушалаца. Да би се видело, како број слушалаца на берлинском универзитету расте, напоменућемо, да је у летњем семестру 1904. год. било 6096, а у истом семестру 1903. свега 5781 слушалац.

У богословском факултету било је уписано 248 слушалаца према 260 у летњем семестру 1904. и 268 у истом семестру 1903. год.

У правном факултету износио је број слушалаца 1852 према 1766 и 1717 у летњим семестрима прошлих двеју година.

У медицинском факултету овога летњег семестра било је свега 924 слушаоца. Год 1904 број берлинских медицинара износио је 953, а 1903. свега 976.

У филозофском факултету било је овогодишњег летњег семестра 3255 уписаних слушалаца. 1904. год. у истом семестру било их је 3117, а год. 1903. 2820.

За последњих десет година немачки ђаци највише уче филозофију, док пре десет и више година било је највише медицинара. Број медицинара и сада још опада, а број филозофа расте. Тако је у целој Немачкој, тако је и на берлинском универзитету, као што се јасно види из горе наведених статистичких података берлинског универзитета.

Из иностранства било је на берлинском универзитету 976 слушалаца, а то чини 15% од целокупнога броја студената.

Женских слушалаца било је у последњем семестру 365, 1904. год. 369 а 1903. год. 293.

По проценту има богослова 3,95%; правника 29,55%; медицинара 14,70% и филозофа 51,80%.

Крајем ове школске године било је у марбуришком универзитету 1652 слушаоца и 18 студенткиња тако, да је целокупан број редовних слушалаца износио 1670. У зимском семестру о. г. било је 1319 уписаних, а у лет-

њем семестру 1904. свега 1491 слушакац. По факултетима слушаоци су били овако подељени: У *богословском* је било свега 180 слушалаца, у *правном* 387, у *медицинском* 203 и у *филозофском* 900. Наставничко особље са-стајало се од 50 редовних и 21 изванредног професора и најзад још од 38 приватних доцената.

У *тибингенском* универзитету била су уписана у ово годишњем летњем семестру 1662 редовна слушаоца, међу којима је било 4 студенткиње. Слушаоци су били овако распоређени по факултетима: у *евангеличко-богословском* факултету било их је свега 330 слушалаца, у *римо-католичко-богословском* 177, у *правном* факултету 430, у *медицинском* 157, у *филозофском* 195, у факултету *за државне науке* 176, у *природњачком* 196. Изванредних слушалаца било је свега 53, а међу овима 13 женских тако, да је целокупан број слушалаца износио 1715. То је највећи број слушалаца, који је до сада фреквентовао тибингенски универзитет.

Као год на берлинском, тако и на ова универзитета број медицинара из године у годину опада, а онај филозофа расте.

Од редовних слушалаца на тибингенском универзитету њих 908 били су родом из Виртенберга, 705 из осталих земаља немачкога савеза и 49 из иностранства.

У *лајпцишском* универзитету било је уписано овог семестра 3855 редовних слушалаца и 690 изванредних, од којих су њих 72 студенткиње тако, да целокупан број које редовних, које изванредних слушалаца износи 4545. То је у опште највећи број, који је до сада постигнут у летњем семестру. — У *богословском* факултету било је уписано њих 305, у *правном* 1127, у *медицинском* 364 и у *филозофском* 2014. Сем тога њих 45 је учило зубно лекарство.

У универзитету у *Јени* од 964 студента, који су били уписани у зимском семестру, њих 280 отишло је на друге универзитета, а нових се пријавило 480 тако, да целокупан број иматрикулисаних редовних ђака износи 1664. Сем тога у јенском универзитету уписано је још 77 изванредних ђака, од којих су њих 43 мушки, а 34 женске. Према томе број редовних и изванредних слушалаца износи 1241.

У *гетингенском* универзитету „*Georgia Augusta*“ износио је број слушалаца у овогодишњем летњем семестру 1894, међу којима има 116 изванредних слушалаца и то 45 мушких и 71 женска. То је највећи број, који је до сада постигнут. У летњем семестру прошле године целокупан број редовних и изванредних слушалаца износио је свега 1640.

У *ерлангенском* универзитету било је свега 946 слушалаца, од којих су њих 924 били редовни а 22 изванредна. Међу изванреднима био је 21 мушки и 1 женски слушалац. По факултетима било је уписано редовних слушалаца и то: у *богословском* 148, у *правном* 281, у *медицинском* 176, у *филозофском I секцији* 106, у *филозофском II секцији* 103. У фармацајском курсу било их је 108 а у зубно-лекарском 2.

*

Ђачка склоништа у Немачкој и у Аустрији — Не само у Немачким горским крајевима, него и у Алпима и у јужним његовим огранцима подигнута су ђачка склоништа. У самим Алпима има 413 ђачких склоништа, од којих су: 153 у Тиролу, 85 у Штајерској, 42 у Корушкој, 27 у Баварској, 35 у Салдбургу, 26 у Форарлбергу и у кнежевини Лихтенштајну, 15 у

Крањској и у Приморју, 12 у Горњој Аустрији и 8 у Доњој Аустрији. Остала 143 склопишта налазе се у југозападним горама и то 71 у Шварцвалду, 57 у Вогезима, и 15 у Пфалцу.

*

Покрет против гимнастике у женским школама — У последње време осетио се у Немачкој јак покрет против гимнастике у женским школама. Вође тога покрета правдају своје становиште тиме, што гимнастика тобож није због тога уведена у женске школе, што је она потребна за развијање женскога тела, него је просто подражавање телесних вежби мушкараца. Али историја и књижевност гимнастике сасвим противно говоре. Противници немачке женске гимнастике, којима се не допада ни женско гимнастичко одело: кратка сукња са пространим блузом, препоручују шведску гимнастику, која већма одговара својој сврси, па је због тога и уведена у већини европских семаља као у Данској, Енглеској, Америци, Норвешкој и, разуме се, у Шведској. Што је у Шведској за последњих 60 година проценат за војску неспособних од 30 пао на 20 и што је просечна телесна висина скочила за 31 милиметар, то се приписује гимнастици. Други опет мисле, да није потреба у место немачке уводити шведску гимнастику. Спори покрети шведске гимнастике не могу се мерити са живахном немачком гимнастиком, која изазива расположење и душевну агилност. Стручњаци и људи од укуса држе, да је поред тога немачка гимнастика у многоме естетичнија од шведске. Према свему томе изгледа, да противници женске гимнастике у Немаца неће постићи онај успех, коме се надају.

*

Стари грчки новци — Под надзором чувенога пумизматичара д-ра Ј. Хирша продана је ово дана у Минхену једна врло скупоцена збирка старих грчких новаца. На продају која је 9 дана трајала, беху дошли интересенти из Немачке, Аустрије, Италије, Француске, Енглеске, Грчке, па чак и из Америке. Дворски музеј у Бечу и краљевски баварски кабинет послали су својег нарочитог заступника. Поједини комади продани су за врло велике суме, које због тога што су врло добро сачувани, а које и због тога што су врло ретки. Један новац на чијој је реверзи нимфа Терина и богиња победе Ника продан је за 2850 марака; две дводраhme тиранина Александра из Фере у Тесалији, два тако рећи узора старо-грчке пластике en miniature, продане су за 5100 и 2650 марака. Једна четвородраhma македонске вароши Менде са итифалским магарцем из почетка 5. века пре Хр. за 2875 марака. Један врло редак новац македонске вароши Уралополиса за 4850 марака. Изврсно сачувана архајска осмодраhma трачко-македонског племена Бриалта за 8050 марака. Две четворо-драhme из Еретрије на Еубеји са снажно реалистички приказаном кравом, која се једном ногом чеше продане су за 2525 и 1500 марака. Једна десетдраhma вароши Атине у изврсном архајском стилу за 5000 марака, а један красно сачувани статер аркадске вароши Фенеја, на којој је изображен Кермес у духу Праксителову за 3525 марака. Један добро сачуван статер вароши Феста на острву Криту из 4 века пре Хр., на коме је представљена Европа како поздравља бика (Зевса) продан је за 3300 марака, а један врло редак корштагински новац од 12 драхми продан је за 2625 марака.

Свега је продано 12 комада за суму од 48.850 марака. Већину овога новца покупували су странци.

*

Реформисање средњих школа у Угарској — У суседној Угарској живео се ради на реформисању досадашњег средњошколског наставног система. Решењем тога важнога питања баве се данас у Угарској и политичари и педагози, па чак и поједина научна друштва и клубови. Ово дана расправљао је споменуто питање професор д-р Мориц Карман. Он је говорио, како се нигде не говори толико о преоптерећивању ученика научним материјалом као у Угарској, где се опет мање учи него у икојој другој модерној држави. Као најбољи лек овом уображеном злу по мишљењу професора Карман је љубав према науци са једне и према настављању са друге стране. Карман је дигао стој глас против „бубања“ и обележио га као немодерно и штетно, али ипак је препоручио, да се одабрана места из познати писаца могу учити на памет, али само умерено и са рачуном. Говорник устаје против укидања оцена, јер сврха испитивања није да се види, шта ученик не зна, него да он покаже шта је научио, а што су испити постали страх и трепет за неке ученике и њихове родитеље, томе није крива установа самога испита, него умаложавање и потцењивање сврхе испита од стране ученика, па чак и неких слободоумних наставника. Са врло умесним разлозима професор Карман устаје у одбрану испита зрелости, јер он није због тога установљен, да се на њему види, шта ученик не зна, него да покаже, шта је за осам година научио. Лош успех на испитима у опште а на испиту зрелости понаособ не баца толико тамну светлост на ученика колико на наставника, јер овај потоњи није умео онога првога да позна.

Завршујући свој расправни говор, који је држао у дворници мађарског акционошког друштва у Пешти професор Карман обећао је, да ће на првом састанку, који долази, говорити о практичној задаћи средње школе.

*

Фридрих Еберхард пл. Рохов, назван „немачки Песталоци“ — Приликом стогодишњице од дано његове смрти 16. маја 1805. год. — Фридрих Еберхард пл. Рохов, чијој су успомени приказани ови редови, као пруски племић припадао је ооим друштвеним круговима, који у опште не могу себи приписивати у заслугу, да су били промишљивци народног образовања. Али пошто се Рохов у овом погледу, т. ј. у корист народне наставе разликовао од свију својих сталешких друзаа, то он заслужује тим веће признање. Рохов је схватио своју мисију врло озбиљно и уложио сву снагу, да своме народу помогне у душевној чами, да га извуче из глиба незнања, да га спасе, да се не угуши у мочвари празноверица и предрасуда и да га подигне на степен племените човечности и уведе у сфере правог и истинског образовања.

Рохов је рођен 11 октобра 1734 по н. к. у Берлину. Породици Рохови је стара племићка породица. Његов отац беше председник државне коморе а доцније председник ратне и доменске коморе у вестфалским земљама. Фридрих Еберхард имао је још тринаест које браће које смрета, али смрт је још у раном детињству покосила сву његову браћу и сестре и најзад је он остао јединче у својих родитеља. Он је врло брижљиво однегован и образован, а имао је 11 приватних учитеља. Кад је порастао и стекао потребно знање, саудио је у војну академију у Бранденбургу, коју је одлично свршио и постао официром. Као такав Рохов је учествовао у седмогодишњем рату. Где је и рањен био. Млади рањеник оде у Лајпциг да тражи лека и ту се позна са чувеним књижевником Гелертом, који му је осладио научне студије. Кад је се опоравио врати се поново на ратно поприште и учествовао је у бици код Прага. У брзо после тога имао је двобој са коњичким капетаном

Бахманом из кога је изнео тако осакаћену десну руку, да више није био способан за војну службу, због чега је и иступио из војске. Повукавши се у миран грађански живот он узео у своје руке управу очинских имања, која су лежала у Мархи. Та су имања била Рекам, Кране и Гетин. После очеве смрти наследио је још и вилука племићка добра у Пруској. Рохов је стално становао у Рекану, где је све слободно време посветио изучавању страних језика, природних наука и економије.

Од директног утецаја на његово доцније деловање биле су гладне године 1771. и 1772. Због дуготрајне суше настала је перодица и међу сељацима завлада велики глад. Рохов, који је се више пута занимао мишљу, на који начин, да се побољша положај сељака, овом приликом скренуо је сву своју пажњу на јадну судбину своје околине. У своје похвале достојном спису „Историја моје школе“, Рохов испричао приповеда, како није жалио ни средства ни начина, само да помогне својим несрећним сељацима. Али његово пожртвовање разбудило се о празноверицу и незнање необразоване елите. Рохов је лако увидео, да цела несрећа долази због недовољне наставе и рђавог образовања и да се благостање међу сељацима може повратити само наредним образовањем.

Он се реши да свим својим силама поради да здере вео предрасуда и глупости, у који се беше замрдела памет и разбор његових сељана. Пре свега Рохов написа за ово време две драгоцене књиге, чија је сврха била, да унапреди народно образовање. Те су књиге биле „Покушај школског учбеника учбеника за сељачку децу и за употребу у сеоским школама“ и „Дечји пријатељ“. Прва књига имала је у себи 16 поучних расправа о најразличнијим предметима. У предговору Рохов је још једанпут оцртао жалосне оцрце на пољу основне наставе и са „убеђујућом“ топлином указао је на корист од боље основне наставе. Он је захтевао у првом реду темељно образовање учитеља, уређене учионице, и измену у наставној методи. „Дечји пријатељ“ била је прва народна читанка, јер све читанке при њега садржавале су у себи библијске изреке о кителе су од религиозног материјала. За своју читанку Рохов је изабрао мудре изреке народне, песме и леп број прича са морално-поучном тенденцијом. Рохово је мишљење било, да се абстрактна поука може најзгодније представити у причи, због тога је он све оно, за шта је мислио, да је сељаку потребно, обукао у рухо приче „Дечји пријатељ“, који је растурен у преко 100.000 примерака не одговара наравно захтевима данашњег времена, али у оно доба била је та књига од неоцењене вредности. Сем те две књиге он је написао мношину педагошких расправа а и не мањи број расправа, у којима су решавана хуманитарна питања (о сиротињским домовима, како да се стане на пут просјачења, о кредиту). Али Рохов није био само јунак на мери, него и на делу, па је тиме и потврдио, да озбиљно мисли са својим реформама. Он је побољшао стање школа на његовим имањима, које су у оно доба биле узор школе. То се у првом реду могло рећи за школу у Рекану, где је био учитељ Ј. Х. Брунс, који је својим узорним деловањем прокрчио пут Роховој педагогији. Брунеу се може у првом реду захвалити, што је школа у Рекану била права Чаба за све оне, који су хтели да виде, каква треба да је народна школа.

Рохово деловање признавао је међу осталима и тадашњи министар Зедлиц, који је у просветним стварима стално питао Рохова за савет. Аристократски кругови у Берлину исмејавали су Рохова, јер он није правио разлике између сељачке и господске деце, али поред свега тога Рохов је и даље проповедао, да „душа сељачета има исто толико вредности, колико и душа детета из

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

www.unibg.edu.rs одских кућа“, а такво учење било је противно духу времена и косило се са јункерским уображењем.

Наравно да се Рохову могло ово оно замерити, али поред свега тога мора му се признати у заслугу, што је он први почео да се бави реформи-сањем основно школске наставе и што је основао школе, које су биле узор онога времена. У историји немачке педагогије име Рохово забележено је златним словима и он је са пуним правом просван немачким Песталоцијем.

ЈАВНЕ ЗАХВАЛНОСТИ

Акционари Младеновачке задруге на X својој скупштини, на предлог своје управе, одредили су помоћ фонду сиромашних ученика и ученица школе вар. Младеновца у 75-04 дин., и управа је ову суму положила фонду ове школе.

Г. Д-р Воја Вељковић, бив. министар и народни посланик, приликом свога доласка у Љу овију, посетио је ондашњу школу и изводео је подарити истој школи 20 дин. у сребру, да се за ту суму набаве књиге и раздаду о испиту добрим ученицима.

Г. Ђока Брачинац нар. посланик поклатио је школској књижици у Лучици 1 књигу „Материнско Царство.“

Г. Милисав Борђевић економ ср. расадника у Ражњу, поклатио је 3 ком. књига: „Пољопривредни календар“ за 1905 год. да се разда вр. добрим ученицима ражањске школе.

Г. Владимир Јовановић трг. члан фирме Влад. Јовановић и Комп. из Београда, при проласку кроз село Кулу, свратио је у школу кулску и том приликом, дао је десет (10) дин. школи кулској, те да се за ту суму новаца, набаве књиге и да се поклатио добрим ученицима о годишњем испиту.

Г. Милутин Божићевић, трговац поклатио је ратарској школи 10 (десет) комада разних књига у вредности 6.20 (шест дин. 20 и.) да се раздаду ученицима-цама о испитима.

Г. Александар Пржић, наставник гимназије у Лесковцу, поклатио је школи вел. градиштанској 30 комада саобраћајних карата округа пожаревачког у вредности 90 динара, да се о годишњем испиту награде одлични ученици и ученице вел. градиштанских осн. школа.

Пок. Божић Николић—Пушњак, трговац из Витежева, на самртном часу 13 априла ове године завештао је школи витежевској једно повеће звоно, и паредио је свом брату г. Илији да исто набави.

Г. Илија је одмах поручио звоно за школу и потребан новац положио фабрици.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unilib.rs Г. *Д-р Лука Панић*, апотекар из Шалца, 25. јуна 1905 год., приликом својега путовања посетио је школу *Брасинску* и подарио (10) десет динара за издржавање сиромашних ученика ове школе.

Нова Ацибеговачка Земљорадничка Задруга поклонила је школи у *Новом Ацибеговцу* 4 ком. Календара Земљорадничка Задруга за год. 1905 у вредности 4·80 дин. да се награде одлични ученици.

Г. *Недељко Ковачевић*, трговац из Ваљева, поконио је школи глоговачкој пет комада књига „Споменица о прослави стогодишњице устанка под Карађорђе^м“ у вредности 2,50 дин., да се раздаду одличним ученицима о овогодишњем испиту.

Народној књижници с читаоницом основне школе гологлавске подарили су, и то: Г. *Недељко Ковачевић*, трг. из Ваљева, 4 динара, један „Пољопривредни Календар“ за 1903 и један зидни календар за ову годину;

Г. *Никола Вујић*, трг. из Ваљева 4 динара;

Г. *Владимир Матић*, књижар из Ваљева, једну књигу („Живот и дела Кара-Ђорђа Петровића“) у тврдом повезу, у вредности 6 динара;

Г. *Милутин Жујовић*, свештеник памбуковички, последње (XIII.) коло „Српске Књ. Задруге“, у вредности 6 динара; и

Г. *Марко Михаиловић*, мех. из Голе Главе, 2 динара и 3·60 динара у књигама разне садржине.

Управе школске и овим путем изјављују племенитим дародавцима и извршиоцима завештења своју топлу захвалност, а управа школе витежевске моли се Богу да да рајско насеље пок. Вогићу Николићу.

„Просветни Гласник“ излази у месечним свескама од 6 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Преглед се шаље Управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (Министарство просвете и црквених послова у Београду). Они се, на захтев писаца, враћају.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А